

Lató

2023. május
XXXIV. évfolyam
5. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(2008. január – 2019. május)

Tiszteletbeli szerkesztők:
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
LÁNG ZSOLT

Főszerkesztő:
Szerkesztők:

VIDA GÁBOR
ANDRÉ FERENC
CODÁU ANNAMÁRIA
DEMÉNY PÉTER
FISCHER BOTOND
SZABÓ RÓBERT CSABA
MOLNÁR ROZÁLIA
SZÓCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:
Korrektor:
Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

- DEBRECZENY GYÖRGY:
elvesztettem s újra megtaláltam (Versciklus) ■ 5
- MÁTYUS MELINDA:
Érjen véget ez a nap (Novella) ■ 10
- KUGLER VIKTOR:
Akhilleusz megáll; Melinoé gyalogol; Nácisz visszánéz –
(Versek) ■ 19
- ZECK JULIANNA:
Kilenc hónap (Novella) ■ 21
- BORSODI L. LÁSZLÓ:
Bennem a pokol; Félszavak, törmelék; Betűzve (Versek) ■ 25
- MÁRTON LÁSZLÓ:
A Csomor lányok asztala (Elbeszélés) ■ 29
- KÁNTOR ZSOLT:
Durs Grünbein – olvasatok; Lutz Seiler – akkordok;
Mara-Daria Cojocarú csillagkúpólája (Versek) ■ 47
- CSABAI LÁSZLÓ:
Az erdő szelídjei (Elbeszélés) ■ 50
- FELLINGER KÁROLY:
Áramlatok (Versciklus) ■ 58
- VASAS TAMÁS:
5 nagy szám a nyugdíjas évekből (Versciklus) ■ 64
- BÖRÖCZKI CSABA:
Tizenharmadika (Novella) ■ 68
- CRISTINA ALEXANDRESCU:
Valami, amire anyám büszke lehet; Egyre távolabb mindattól,
amit ismerek (Versek; Demény Péter fordításai) ■ 73
- „Nem volt véletlenszerű a választásom” (Korpa Tamás beszélgetése
Gaal Györggyel) ■ 75

SÉTATÉR

HALMAI TAMÁS:

Melankóliák (Báthori Csaba három szonettjéről) ■ 87

NÉZŐTÉR

STOIAN TONI:

A valóság borzalma egy gyönyörű mesében (A marosvásárhelyi *Árvácska* című előadásról) ■ 94

TÉKA

SZEKERNYÉS TÜNDE:

„Mint egy kelet-európai, vidéki Mátrixban...” (Florin Irimia:
A kínai kisautók rejtélye, és más történetek) ■ 98

SZÉKELY-VARGA GYOPÁR:

Bolyongó lelkek apológiája (Szemethy Orsi: *A sikoltó*) ■ 102

DELEATUR

VIDA GÁBOR:

Admin ■ 107

TALÁLT VERSEK

TANDORI DEZSŐ:

Van Gogh kávéházterasza; Claude Monet: Tavirózsák ■ 108

NÉVJEGY

ZECK JULIANNA ■ 111

Debreczeny György

ELVESZTETTEM S ÚJRA MEGTALÁLTAM

TD nyomán halála 4. évfordulóján

EGY TÁRGYAT TALÁLTAM

más értelemben halálos akarom mondani hatásos
áramütésben részesült a nevelőtanár
ő lenne a nevelő harmadik?
egy másik étteremben nem ebben
Hf3-ra lebben de meg tudja tartani előnyét
világos indul és 64 lépésben mattot ad
a sivatagban lovagol és átugrálja a homokdombokat
a számolni készülő fizetőpincérnek
elmagyarázza a dolgokat
egy padon holnapi újságot talál benne szalonnát
és uborkát bedobálja a sporttáskába
bár jobb lett volna hozzá a mustár és hol a kenyér
így utólag sem érzi feleslegesnek a halszagot
este 9-ig ott marad mert egy csillag közt
nem lehet jól aludni és fogy a sör mint bármi más
lesz vagus (nervus) vagyis egy ideg bolyong egy ideig
mondanám hogy jó lenne már itt tartani
a támadó szúnyogok ellen csak bolyongással
tudtunk védekezni de jöttek utánunk
miféle hátlapok elejére írok őszibarackot
egy biciklivel aminek nincs is kereke
és nem tudom hogy kerültek hozzám
az irodalomtudós Tandori kötetei
(a tudós egy és negyed éve még csak)
de négyet itt találtam ma
a könyvtárban az asztalomon
bennük bepecsételt (tehát nem beragasztott)
ex librisével vigyázz magadra
olykor a pecsét az előző lapra átnyomódott

ne törődj velem miért élnél miért félnél örökké
négy város négy utazás négy áramütés
fontos az áramjegy és a tulajdonjog megjelölése
a versek egytől egyig és kettőtől kettőig
valódi lovak és kettő az egyben műlovarok
de hadd említsem itt azt a kis facsoportot
ahol ha jól emlékszem egyedül ültem
és egy tárgyat találtam térítésmentesen
na azt kezdtem el hétköznapi lévén
hétköznapiileg megtisztogatni

AZT KELLETT VOLNA

azt kellett volna abbahagynunk
amit még el se kezdtünk monda
ezt a legnehezebb megírni
jobb lenne kimenni fogat mosni
esetleg kinézni az ablakon
vagy csak ülni az íróasztalnál a ködben
csak élni az íróasztalnál
vagy írni az élők asztalánál
tényleg csak egy alsónadrágban ülök itt
de miért is ülnék örökké
ha van olyan évszak amikor kisüt a nap
bár nem annyira hogy a kerthelyiségeket
kinyissák vagy bezárják
ülünk a fotelban és hallgatjuk a trotykost
a butykost a buggyost a tockost a sallert
de sosem az amerikánert
és lemerülnek a gondolatok
ott is maradnak legalul
a szívfájdalomról jut eszembe
hogy a szívben nincsenek érző idegek

azt az abbahagyást
azt kellett volna el se kezdenünk
ennyit legalább megérdemelnénk

de utálok ezt de utálok
hogy örökké bekapcsolják a tánczenét
vagy a fűttszót
amire nekünk táncolni kell

ÉPPEN FÖLÖTTE VANNAK

vigyázz velem ne törődj magaddal
no már ha nem Edgar Allan
a sóskalevelek is meglepően frissek
a veréb most alattuk van
elvesztettem s újra megtaláltam
csekély nehézségek árán
barnában és sárga napernyő alatt
két madárláb közül veled valamit

vártam a fák sűrű lombosodását
valamikor már volt szó valamiről
a többi legfeljebb csak függelék
jó lenne egy kis madáreleség
vagy egy takaros madárfeleség
most vajon kérdek-e vagy kijelentek?
éppen fölöttük vannak
épp a veréb fölött vannak

a meglepően friss sóskalevelek

úgysem illett volna

egy krumpli egy tenger egy óra
egy horgászsinór egy giliszta
egy kirakosgatott mozaik
vagy ki sem rakott rakott krumpli
akarom mondani igéző vagyis idézőjelek
órákkal korábban érkezett
a visszapergethető horgászsinór

mely megmozgatta a tengert
a giliszta leúszott a temetőkápolnáig
saját lelki üdvéért imádkozott
mindez milyen egyszerűen elhallgatható
akkor és ott a horgászcsomó
„mi említendő még itt?”
a zárójelek a zárójelenethez
és hogy olajos lett
a vállra akasztható piros szatyor
amiben a rakott krumplit vitte
a lépegetés délutánján kőről kőre

haladt előre míg megérkezett
de éppen nem volt temetés
és nem készült fénykép vagy festmény
az esemény hiányáról
így albumba vagy falra se került
sikerült megmozgatni a tengert
és megúsztatni a gilisztát
mivel aznap gilisztázott és nem legyezett
nem is vitt magával legyezőt
sem légycsapót
„úgysem illet volna megidézni
egyiket sem
órákkal később a temetésen”

KEZÜNKET TÖRDELJÜK ÉS

minden nagyon izgalmasan alakul
és még tovább van világos
itt most világosbarna mert
ezt a két lapot kávéval öntötte le
a malomtudós vagyis irodalomtudós
a verzót és a könyv hatodik oldalát
így tehát nem vérző a verző csak kávézó
órlódünk az irodalmi malomban

mert nem áll rendelkezésre adat
hogya a robusta vagy az arabica kávé
részesítette-e előnyben
aki a könyvet lekávézta
koppar köldüsök lehetünk csak
kezünket tördeljük és a lélek
már töredezett területeit még tovább
a tévétorony töredezik
és a főpályaudvar fő tovább
az irodalomtudós a szennylapra
a szennycímlapra pecsételte be magát
ex libris gyanánt és átnyomódott
arcmása a belső borítóra is
minden igazán nagyon izgalmasan
alakul
a feleség hozza a kávéfelesleget
arabica de mégsem vagyok
robosztus arab bika
nem öntöm rá a könyvre
nem vagyok véreb sem veréb
mindörökre 1988. június 5-e van
Szpéro még él
és még élek én is

Mátyus Melinda

ÉRJEN VÉGET EZ A NAP

Ma november 24-e, vasárnap, és délután öt. Már öt.

B. nem hív, és nem ad életjelt. Még délben kellett volna. Az istentisztelet bő óra, ilyenkor kicsit ráhagy és hív.

A férjem ledobta a palástját, és ágyba vágta magát. Én az adventi koszorút akartam, valamit kezdeni kell vele, például felakasztani, ezzel is fogadtam őt, hogy melyik ajtóra. Akasszuk egy ajtóra!

De bement a szobájába, és lefeküdt, se tévé, se ágynyikorgás.

Valaki telefonált, nem B., a macska be akart jönni, a harangozó integetett, mert meglátott az ablakban, én tovább álldogáltam, visszaintegettem. Ilyesmik.

Végül megkoszorúztam a férjem szobáját.

Tehát nem ebédelünk. Ez már vacsoraidő.

Azóta a szobámban fekszem. Várom B-t. Hosszú beszélgetést terveztem, kifaggatom, beszéljen, beszéljen, az utolsó együttlétről, a telefonos kínokról. A kettő között nem húzok éles határt, semmilyen, személyes és telefonos nekem ugyanaz, mindkettő igazi, a lélegzeted, ezt fogom mondani, a hangod, felém terjeszkedik, transzportálja minden porcikádat, a drótokon át az én párnámra.

B-t beszélgetni kell, előbb én, az illatod, a hajlataid, és utána kérdezni, ugye te is, és te is pont azt. Úgy értem, legesleginkább. B. magától nem beszél.

Mintha nem közös kínok volnának.

Levetkőztem, és azóta döglődöm, egy szál melltartóban. B. csak nem hív. Már délután öt.

Te idáig aludtál?, kérdezem a férjemet, nem kopogtat, csak benyit, tudod te, hány óra?

Fekete öltönyben pózol.

Vacsorázunk?, kérdezi, nem is kérdezi, állítja. Valamit mondani kellene. Hogy döntsön ő.

Dűlőre jutunk.

Egész héten a kedvében jártam. Lefekszem vele, ezt is elhatároztam, ha jelt ad, ha közel jön, mondjuk, óvatosan a fenekemre tapad, mindenemet széttárom, egyik lábamat az ég felé, a másikat bele a zöld szőnyegbe.

De hat után nem lehet, azt mondja, hat után ő már biztos semmit. Egy almát se.

Én benne vagyok, legyen hat előtt. Régen még este tízkor is lakmározunk, bepréselődünk egy kicsi szobába, és mindenfélét összeettünk. Nem okozott puffadást. Én néztem a fiúkat, és rémüldöztem, minek vedelnek ennyit.

Hát barátok vagyunk.

Többféleképpen mondja, rég elmúlt öt, öt jócskán elmúlt. Mindjárt fél hat.

Rákérdezek, mit jelent a mindjárt, hogy öt óra húsz perc, tényleg most kell.

Ha mondaná B., hogy körülbelül mikor. De ez a várokozás...

Rendben, vacsorázzunk. A fejemet könyökben megtámasztom, egyedül felállok és felöltözöm, ő belém karol, és indulunk. Végig beszél, nagyon belejött a szavakba. Hogy túl sokat dolgozom, kiváltképpen ünnepek előtt.

A végén megnézhetem magam. Ágyba kerülök, és mi lesz velünk. Az emberek egytől egyig Németországban pelenkáznak.

Válaszolhatnék, mostanában tényleg kijutott, az ünnepi készülődés, a templomjavítás és ezenfelül a rendszeres programok. Készülés a prédikációkra. Vagy, hogy nem, nem dolgozom másoknál többet. Vagy csak a valóságot, nem vagyok beteg, és kész. Attól, hogy nem az ő ágyában vagyok, még nem.

De rálamentálná, jól vigyázz, a végén ágyba kerülsz. Más ágyába.

Rövidre zárom, igazad lehet.

Mégis a témához toppan, gyere vissza, gyere a sárga paplan alá.

Legutóbb is, mikor B. kiállításáról jöttünk, és egymás mellett gyalogoltunk, körülbelül fél éve, te nem vagy normális, kezdte, te befeküdnél B. ágyába, téged nem is a B. művészete...

Miket beszélsz?

Nem hagyta abba. Te beleestél B-be, az ágyába kívánczol. Hazaértünk, levetettük a cipőt, és a saját ágyába akart. Belém passzírozta volna magát.

Ne gyere közel! Hogy férnél belém!?

Újíthatnánk az étrenden, javasolom, például?, kérdezi, például kaukázusi kefir, müzslivel. Úgy értem, minden este.

Szöszmötölök az asztalon. Különválasztom a kanalakat és a késeket, az asztalon óriási a halom, tegnaptól csak növekedett. Tányérból kettő, de sok evőeszköz, kések, villák, mintha rendes ételben gondolkoznánk.

Saját ajtaját fixírozza, hogy én mekkora szarságot biggyesztettem az ajtajára. Mekkora giccset!

Jól tudom, mondom neki, meginspektálom, újságpapír, szárított narancs mindenféle bogyóval és körbearanyozva fehér selyemszalaggal, rajta igevers: *A szeretet soha el nem fogy.*

Sántáéknál kellene lennem.

Tegnapelőtt üzentek, hogy nagy baj van, siessek, amennyire tudok.

Sánta néniével énekelgettünk, belém kapaszkodott, jöjtek még, jövök, ígértem, talán holnapután, utána imádkoztunk, én a szokásosat, ő szabadon, hogy Drágajóistenem, nyivaszd meg a férjemet végre!

Megismételtem, igen, visszamegyek, a bácsi nem beszélt, egyedül a fejét rázta, hogy nem. Hogy van, Sánta bácsi?, kérdeztem. Nem, intette, a vállára tettem a kezemet, nem, nem. Néztem a szemét. Ahogy a feleségét nézi.

Mit tehetek? A bácsi nem állt fel, nem ült le. Végül kikísért. De kulcs nélkül, utána vissza a házba és újból ki, egy hatalmas kulcsköteggel, kapukulcs csak nem volt, nincs kapukulcs, intette, megnézhetem én?, kérdeztem, és elmutogattam, a kulcsköteget összekötöttem önmagammal, esetleg én.

Elkéstem két másik programot.

Mit érdekel téged, hogy giccs, dűnnyögöm, közben kántáló gyerekek dörömbölnek, román gyerekek óriási dobokkal, az ablakhoz megyek, a harangozó hadonászik, azt mondhatja, menjenek tovább.

Megváltoztam, mondja a férjem, és a helyzet csak romlik. A helyzet vagy én?, kérdezem. A gyerekek hangosabbak, látják a két kocsit, látják, hogy itt-hon vagyunk, összekotorunk húsz lejt, intem, én biztos nem, mire ő kimegy, éneket nem igénylünk, mondja románul. Szóval megváltoztam?, kérdezem.

Persze. Odalett a híres lelkiismeretem is. Sántáékhoz se mentem el.

Az előbb másként vélekedtél. Hogy túl sokat dolgozom.

De hektikusan. Fejetlenül. Fejest ugrom a munkába, aztán hetekig művészkedem. Nem rendesen, nem igazi művészmódra. Mert belőlem nem jön ki semmi.

Nézzem meg a többi lelkésznőt, egy prédikációs kötet, egy imádságos könyv, valamit mindenki összehozott.

Befejezi a kefirjét, és rákezdi: *Dicsőült helyeken, mennyei paradicsomban, / Akik vigadoztok, véghetetlen boldogságban, / Szent és ártatlan állapotban, / Az Úr nevét szép énekszóban, / Magasztaljátok vigasságban.* Te megkettýentél, kiáltom neki, mit énekelsz itt egyedül? Visszahullok a székre. Te tisztára megkettýentél!

Mit csodálkozom – mondja –, aki egyedül van, megkettýen.

Hívhatott B. A konyhába nem hoztam telefont. Ha éppen vacsora közben hív, elpirulok, elárulom magam, és ugorhatok fejest a szószékről.

Mentateával fejezzük be a vacsorát, nem hányom ki.

Végre indulok, hozok vizet, füzetet, laptopot, bekuckózom az ágyamba.

B. még mindig nem, átfuttatom a régi üzeneteit, az utolsó fél éve érkezett. Azóta kizárólag beszélgetünk. Az üzeneteket milliószor végigolvastam, most az utolsóval kezdem, és visszafelé haladok, nem lehet abbahagyni, ékezet hulljon az égből, ilyeneket írt, és édes-édesem, fényes angyalok röpködnek körülöttem, ropják a halleluját. Mint akik megkukultak, látják a szépségedet, és attól.

Édesistenem!, ennyit válaszoltam.

A férjem újból benyit és kitakar.

Meztelen vagyok. Belefelejtkeztem az üzenetekbe, azért. Elfelejtettem hálóinget venni.

Miről prédikáltam ma?, kérdezi. Így nem tudok válaszolni, még mellartó sincs rajtam.

Ne finnyáskodjam.

De nem kér hosszú választ. Elég egy szinopszis.

Szinopszist sem tudok. Ha felveszem a hálóingemet.

Hasra fekszem, érjen már véget a nap.

Ő a Lukácsból prédikált, az adventi angyalból, a fenét sem érdekli, gondolom, a paplanomat kérem, adja vissza a paplanomat.

De melyik adventi angyal?, kérdezem végül.

A Zakariásé.

Már megint a Zakariásé. Mindegy, hallgatok. Nem érdemes megnyitni a témát, persze hogy a Zakariásé, minden évben összeszólalkozunk, fejre állt Zakariásba.

Mindig őt prédikálja. És Zakariás maskulin angyalát.

Add vissza a paplanomat! Fázom. A noteszemet a fenekemre teszem, de nem takarja el, a családban mindenki nagy fenekű.

Hát képzeljem, Zakariásnak felesége is volt, és Erzsébetnek hívták. Ezt miért mondod?, kérdezem, mert úgy csinállok, mintha macsós történet volna. Jövök itt a feminista maszlaggal.

Tavaly is kitámadott, szálljak le róla és Zakariásról. Zakariás nem lett glóriás. Mindenki kiröhögte, az angyal is leckéztette és kicsinálta. A szavakat kiszívta a szívéből.

Ezt sehol nem írja, mondtam, hogy kiröhögték satöbbi, éppenséggel szépen végződött az egész.

De nem is ez a probléma. Nálad csak férfiakat szólít az Úr, ez a baj.

A te szószékeden újraéled a férfiuralom.

Hason fekve maradok, kérem a paplanomat, a paplanomat.

Nekem mindig a nők angyalai, de hallgatok, az én szószékemen ma délelőtt is Mária volt. És Mária angyala. Felolvastam, és komótosan kibontottam, részletesen, közérthetően. És a szavakat jól megfűjtam, induljanak, induljatok békével.

Pedig engem is megkergetett az angyal, éppen a Máriáé.

Mikor szerelembe estem. És rám akarta sózni a gyermeket.

Máriáról beszéltem délelőtt. Az angyal Názáretbe érkezett, és benézett az ablakon. Egyből kiszúrta Máriát, szóló is, rögvest az ablakból: Üdvöz légy, kegyelembe fogadott, drága asszony. Én nem vagyok asszony. De leszel, leszel, gyere már be az ablakból! – az angyal belibbent, és Mária mindent látott, az angyal kövér volt, és könnyű, a szárnya hosszú, a lába görbe. Levágta magát Mária elé, ez nem jó, és nem illő, vélekedett Mária, az angyal térdel, és én pöffeszkedem, vendég is, angyal is, és nagyot fordított a helyzeten.

Az égből is látszott a változás.

Az angyal fent és Mária alatta, milyen könnyű vagy, mondta Mária.

A szárnyaimmal is besegítek azért, szólt az angyal, és hangos biztatásba kezdett, ne félj, ne félj, repetálta. Jól jött ez Máriának, bedugta a fülét, ne halljon soha többé egyebet, de az angyal szája be nem állt. Kegyelmet találta Isten előtt. Ez mit jelentsen?, érdeklődött a szép leány.

Gyermeket. És szülést. Hogy a gyermek a méhéből ki és messze tőled. Futni kezdtek, az angyal és elől Mária, egy kör, négy kör, kicsit pihentek, és előlről, egészen estig.

Akkor az angyal megmérte Máriát, a kicsi vékony testét. Énekelgettek. Ne félj, ne félj! Mert nagy lesz. És fiú. Magasságos, az. A Magasságos fia, a tied és az Övé, és mindenkin uralkodik, úgyhogy senkin.

A Jákób házán például, és mindörökké ámen.

Mária a legvégén mégis belegabalyodott. Hogyhogy?, kérdezte, mert férfi nem volt bennem soha, úgyhogy, mondta az angyal, éppen úgy, a férfiktól irtózol, bűdösek és hangosak, ezt imádkozod, feszt térdelsz, és imádkozol, akkor mi a probléma?, és Mária mindent értett.

És ezenfelül a Szentlélek is, vagyis?, kérdezte Mária, vagyis az a magasságos erő, aki megérkezik és rád száll, s ha érkezik, ne mocsanj, ne pissenj. A Szentlélek árnyéka igen nehéz.

A szolgálóleányod vagyok – az angyalnak ez tetszett, szép válasz volt.

Már készülődött, hogy szárnyakkal is, lábakkal, ha Mária újból futni kezd, egyből pattan, de nem, nem, Máriának tetszett a terv, megvizsgálta minden aspektusát, én vagyok az, rebegte buzgalmas szívvel.

Visszatér, mi volt a délelőtti ígém? Paplant csak nem kapok, ha látna most B. Ilyen libabőrös fenékkal.

Add vissza a paplanomat!, bögök, és menjél ki végre, kirúgok a jobb lábammal, na nyugi, nyugi.

Ne bögj!

Betakar, és rátér Dósa Sándorra. Felhívtad végre-valahára?

Mit mondhatnék? Viszonylag békésen beszélgetünk, és ez lesz belőle, hogy felhívtam-e Dósa Sándort. Tegnap szinte felhívtam, órákig egyedül voltam. Mikor az ebédre készülődtem.

Mikor hívod fel végre? Ha egyedül ő menthet meg.

Régebb rávágtam, hogy holnap biztos. És meghívom ebédre is. Anyám is rám szállt, megtudta, hogy ideköltözött, éppen az én városomba, a te városodba költözött, beszélgettünk, és rátért, hogy hívd fel, hívd fel.

Hónapokig nyomasztott, hívtad, nem hívtad, hívtad már, reumáról, mindenféléről beszélgettünk, és egyszer csak, hogy felhívtad végre. A barátnőimet emlegette, mind lelkésznők, mindenki kiadott valamit. De szép dolgokat. De hol?, kérdeztem. A legjobb helyen, vágta rá.

A református lapra gondolt. És egyházi kiadóra, oda küldjem.

A férjem az időjárásból indított. Ez a rengeteg csapadék, eső, ködcsitálás, az időjárás megszállottja, ezekben a napokban is mennyi csapadék, még lesz, például holnap, nedves, párás levegő újabb zuhékkal, és a zuhékból rákanyarodott: Felhívtad végre?

Egy évvel ezelőttig felemeltem a hangomat, mit érdekel téged, az én könyvem, az én családom, és jött a válasz a református lelkésznőkkel, hogy én itt szónokolok, és ők szépen megírták.

De mit írtak meg? Sok mindent. Például?, kérdeztem, például a gyülekezet történetét. És áhíthatos könyveket.

Egy év múlva beszélünk, mondtam, megírom a könyvet, és utána... Az én könyvemhez több idő kell.

Ilyenkor békülni akart. Mindig. Megkérdezte, emlékszem-e, mikor egy paplanunk volt. Én történeteket meséltem, feküdtem a mellkasán, igazi könyv lesz, kemény borítás. A nagyapámmal kezdtem, eltűnt, a Don-nyarznál maradt, belefulladt a nagy vízbe. Nagymama szinte megbolondult. Hová menjen a nagy hasával, hová, anyámat dédanyámra passzolta, és déd-

anyám nevelgette, míg meg nem halt, lefeküdt a tisztaszobába, és meghalt. Anyám hatéves volt.

De korábban történt a baj, és rátértem a hiányzó láncszemre, te érted ezt az egészet?, nagyapám eltűnik, fél év múlva megszületik anyám, természetes úton, dédanyám szépen neveli anyámat, a rokonok is látogatják, és ez így marad négy kerek évig, mígnem anyám négyéves lesz. És akkor sluszpássz, véget érnek a látogatások. Négyéves koráig szeretik anyámat, és négyéves korától nem.

Ilyenkor felültem.

Mi történhetett? Szerinted mi?

És ez mind nem elég, két év múlva meghal dédanyám.

A könyvet a régi családdal kezdem, dédanyámmal, nagyapámmal, és melléveszem a saját életemet. Rengeteget tanultam, utánanéztem iskola-rendszernek, osztálylétszámoknak, állatállomány, iskolai tananyag satöbbi, a két család anyagi helyzete és a földügycik, tudom a válások számát, utcaneveket, felkutattam nagyapám rokonait.

De egytől egyig demensek vagy rokkantak. Ekkora balszerencsét! Kétféle választ hajtogatnak, hogy hallottam anyádról, vagy nem, fogalmam sincs.

Esteleg Dósa Sándor.

Mócsi hozta szóba. Már azt hittem, megint nyom nélkül térek haza, erre fel Mócsi bedobta, hogy esetleg Dósa Sándor. A családból őt érdeklik a régiségek.

Miért?, kérdeztem. Mert még fiatal. A régi képeket az egész rokonság neki adta.

Később felhívott anyám, hogy Dósa Sándor ide költözött, az én városomba, egyből telefonszámot, címet diktált.

Nekem ezentúl ne beszélj a könyvről!

Visszavághatnék, hogy az én könyvem, az én családom, akkor fogok neki, amikor akarok.

De eltelt egy év, és nem írtam egy sort sem. Mióta mondtam, meglásd, egy év, és megírom a könyvet. Garantálom. Kiemelkedő lesz. Miből emelkednél ki? A papnők köréből. Már így kiemelkedsz. Nézz magadra!

És más is változott. Már nem az a hiányzó láncszem érdekel, hogy anyámat négyévesen elhagyják, és hopp, elfordulnak tőle. Fuzsitos szélkakas módjára.

És nem a Don-kanyar.

Megváltozott az érdeklődésem. A külön szoba óta. Mióta megjelent bennem az irtózat, és szélesedett, és azt mondtam, külön szobát szeretnék.

Anyámék is külön szobában, és dédanyám, ő kint, a fűtetlen sütőben.

Nagymamáról fogalmam sincs. Mert mi lett volna, ha nagyapám visszajön. A szerelem közepén a vonat elszakatolt, és nagy svunggal vitte nagyapámat, elrepültek otthonról, elszöktek, mondta anyám. De mi lett volna, ha visszajön?

Meddig tartott volna? Hogy nagyapám belé, nagymamába.

Kilenc óra, és B-től semmi. A férjem még mindig a szobámban, mellettem üldögél.

Emlékszem?, kérdezi, a mellkasán feküdtem, és a könyvről beszéltem, az elejétől a végéig elmondtam. Nyomdakészen.

Emlékszem. Veszekedés utáni fáradtságban voltunk, és ez jutott eszébe.

Ha elfárad, mindig békülni akar.

Akkor még nem gúnyolódott, még csodálta a könyvemet.

Az irtózat előtt voltunk.

A szerelem után, a szerelem és a semmi közötti téren is túl. Legpontosabban a semmi és az irtózat között.

A kamarakonzerteket sorolta, hogy zsúfolt hét volt, sorolta, sorolta a rengeteg kamarakonzertet, ezen belül a régi zenét.

Jól összevesztünk, és érdektelen dolgokról beszélt. A zenészek nemzetiségét sorolta, a zenekarok létszámát, ezek nemzetközi zenekarok, francia, olasz és belga zenészek.

Ha zeneműveket említ.

Francia, német, belga zenészek, mintha volna olyan, hogy belga, és innen visszatért az én mulasztásomra, hogy ugye nem hívtam fel Dósa Sándort.

Nem hívtam fel, mondtam. De előbb-utóbb megteszem.

És nem érdekel, hogy belgák vagy olaszok vagy mifénék. Mondjál zeneműveket! Beszélj a zenéről, hangszerekről, a tegnapi csembalóról, tudom is én. De rajtad lötyög a művészet.

Ismételjem meg. Megismételtem. Igenis, lötyög. Ilyeneket mondasz, hogy német, belga vagy olasz zenészek, és létszámokat, hogy tegnap nyolcvanketten. A számokkal vagy passzentos.

Erre nevetni kezdett azon, hogy passzentos, és rátért a könyvre, emlékszem, a mellkasán feküdtem, és elejétől a végéig elmeséltem.

B-vel más volna.

B-vel mindig egyben, alkotóilag is. Testben is, kétféleképpen, valóságosan és telefonon. Hiába ő ott és én itt, akkor is egyben. A hangja az illatát hozza, az illata a testét.

Mindent megbeszélünk. Legutóbb a kiállítását, mikor az emberek hosszú sorban álltak, türelmesen várták, hogy kezet foghassanak vele. Utána gratulációk.

Meghívták Németországba is, új anyaggal. A téma?, kérdeztem. Lipcsébe hívták. A téma?, kérdeztem. Idő és szerelem.

Száll az illatod.

Egy új tárlat, magyarázta, legalább tizenöt új munka. Idő és szerelem. Mennyire kilógnak egymásból. Mi több, megfojtják egymást.

Vele mehetnék. Vele mehetnék Lipcsébe, ott megérkezhetne a gyermek.

Beülnénk a Tamástemplomba, az egyik utolsó padba. Bach utódja fölötünk zengedezne, mi szorítanánk egymás kezét. Fáj-e, kérdezné, és most, és mostmost? Mindig ugyanazt válaszolnám, hogy egyáltalán. Elájulnék.

És jönne az angyal, mert ilyenkor szokott. Felismerném. Mária angyala vagy.

Jöjjön a gyermek, kiáltanám az angyalnak, ő alig hinne nekem, a saját fülének, legutóbb azt mondtam, nem kell a gyermek, ne sózza rám. Erre megsértődött. Megkergetett.

Mi változott?, kérdezné.

Miután összevissza csókolna minket, engem és B-t.

Én is mindkettőjüket. B. nem.

B. csak az én testemet.

Minden jól van már, énekelnénk kórusban, és huss.

Könyvet írok, mondtam B-nek. A boldogtalanságokat vizsgálom. Régi családi boldogtalanságok. Belekapok a közepébe, a fertőző enyvekbe. Ahol dédanyám tengődött. És anyám. Nagymamáról még kiderítem.

Olvassak belőle.

Még nem lehet. A lelegejénél tartok. De egy év, és elkészül. Kemény kötések, gyönyörű könyv lesz.

Visszatért Lipcsére, képzeljem, legalább tizenöt munka.

Írjál levelet, kértem, ne szálljon el ez a sok mondat!

Még aznap leírta.

Óriási siker volt, hosszú sorokban álltak, várták a sorukat. Gratuláltak. A végén koccintás. Senki nem akart hazamenni, egyszerűen nem. Álldogáltak a galéria közepén. Jövőben Németország, pontosabban Lipcse. Aludj nagyot, nagyot! Édes-édesem! Most szeress! A szerelmet keresztre feszíti az idő. B.

AKHILLEUSZ MEGÁLL

Káromkodásaimból járdát
építetek feléd, Uram.
Általában a sarkamra lépek először,
itt a legvastagabb a bőröm,
mégis ez a gyenge pontom.

Megsebzem magam a lépteimmel.
Ha haladok, akkor érzem igazán,
hogy megáll bennem a lélek.
Nem ő romlik belém, hanem én,
– mint a hús a csontra –
egész testemmel rohadok rá a lelkemre.

Egy helyben maradtam,
és megmozdult bennem a hallgatás,
majd kimondtam valamit,
amiből nem született imádság.
Mert nem nőtt izom a szavaimra.

MELINOÉ GYALOGOL

Az alvilágot, mint egy települést körbejártam.
Kartonszememmel mindent becsomagoltam,
de gondolataim még egy másik városban hevernek.
A központban voltam, amikor az első járókelő
átsétált rajtam. Tekintetem megragadta,
és pixelenként továbbvonszolt.
Ez a kötelék kapcsolattá keményedett közöttünk.
Amikor széttéptük, látomássá zsugorodtunk egymás előtt.
A tarkómon még ott pulzál nevetéseid nyoma,
mikor sírok.

Ha kiműtöm magamból a könnyeket,
akaratlanul is felsértem a magamba gyűrt örömöm.
A szikémen a megszáradt szomorúságommal kérlek,
bocsáss meg, Hadész,
Lefeküdtem a lányoddal, belényúltam.
Most ujjamon úgy díszeleg,
mint a legszorosabb gyűrű.

NÁRCISZ VISSZANÉZ –

– és amit önmaga után hagy,
szépnek találja azt is.
lépésének esztétikájában
gyakran megbotlik.
nyomait elindítja,
hogy még időben elérjen a tükörcképéig.
meghibásodott a tükör,
átlátszódnak a mögé rejtett szörnyek.

KILENC HÓNAP

Lilla szeptember huszadikára volt kiírva, de mindenki azt mondta, ne számítson rá, hogy akkor meg is születik a gyerek. Lilla és Kálmán mégis úgy készültek, hogy ez a gyerek igenis huszadikán fog megszületni. Tizenkilencedikén Lillának ctg-re kellett mennie. Miközben hallgatta Léna szívverését, megmérték a vérnyomását. „Nagyon magas” – mondta a nővér. „Volt már ilyen magas?” „Nem, nem volt” – válaszolta Lilla. Végig hazafelé azon dühöngött, hogy már csak az hiányzik, hogy terhességi magas vérnyomása legyen. Csak sokkal később olvasta valahol, hogy közvetlenül szülés előtt megemelkedik a vérnyomás. Hazafelé menet betértek egy kávézóba, Lilla kivételesen koffeines kávért rendelt. Este töltött magának egy pohár fehérbort, elszürcsölgette lassan, kiélvezve a különleges zamatot. Kálmán simogatta Lilla hasát, és kérlelte Lénát, hogy bújjon már elő, aztán békésen, egymás kezét fogva elaludtak. Kint készülődött az ősz; a fülledt negyven fokok után megindult a hűvös szél, és a lehulló levelek nesztét, az eső utáni avar illatát hozta magával. Résnyre nyitva volt az ablak a hálószobában. Kálmán meg is mozdult, hűvös fuvallatot érzett a homlokán, didergett, magára húzta a takarót. Akkor vette észre, hogy Lilla nem fekszik mellette. Hangokat hallott a fürdőszobából, halk szöszmötölést, vízszugár hangját. Hajnali négy óra volt. Lilla törölközővel a combjai között jött vissza a fürdőszobából, leterítette maga alá az ágyra, és csendesen bebújt Kálmán mellé. Kálmán, hogy meg ne ijessze Lillát, suttogva megkérdezte, van-e valami baj. Lilla szintén suttogva válaszolta, hogy szerinte elfolyt a magzatvíze. Következett a tanakodás, hogy akkor mikor kell bemenni a kórházba. Lilla felhívta a szülésznőt, Lilit, aki azt mondta, hogy reggel hétig ráérnek. Kálmán kicsit kóvályogva, de mosolyogva készülődött, figyelte Lillát, hallgatta az egyre erősödő szél zúgását. Titkon azt remélte, talán vihar is lesz, milyen romantikus lenne, ha fákat csavaró viharos szélben és zuhogó esőben születne a lányuk, pont úgy, ahogyan az esküvőjükön is volt. Hat körül már mindennel megvoltak, elindultak a kórházba. Az úton végig csendben ültek egymás mellett, Kálmán figyelmetlenül vezetett, át a piroson, keresztül a sávokon indexelés nélkül. Sikerült találniuk egy parkolóhelyet, aztán irány a szülészet. Megvizsgálták Lillát, de még zárt volt a méhszáj. Kálmán kint ült az „apák folyosóján”, és várta Lillát a hírekkel. Láta, hogy ijedt, nyúzott arccal

lép ki a rendelől. Mondta, hogy neki itt kell maradnia, Kálmán meg hazamehet. Megölelték és megcsókolták egymást, aztán Lilla elindult a folyosón a gyermekágyas szobák felé. Még egyszer visszanezett, intett egyet, aztán balra fordult, és eltűnt Kálmán szeme elől. Kálmán hirtelen ürességet érzett. Úgy tervezték, végig együtt maradnak Léna születéséig, és most, hogy egyedül maradt, sem hazamenni, sem itt maradni nem volt kedve, de a városban sem akart bolyongani. Visszaült a kórházi székre, és úgy tett, mintha valami nagyon fontos e-mailt kellene elintéznie a telefonján, gondolta, közben kitalálja, hova menjen. Mivel a szülés bármikor beindulhatott, nagyon messze nem akart menni, különben is, megígérte Lillának, hoz valami ebédet, hogy ne a kórházi kosztot kelljen ennie. Közben automatikusan megnyitotta a facebookot, és pörgette maga előtt a képeket, de egyáltalán nem figyelt oda. Hallgatta a szellőkéseket a háta mögött, ahogy a kórház előtti fa lombkoronája hozzáütődik az ablaküveghez. Aztán hallotta, ahogy nagy cseppekben, majd sűrű fátolyként lezúdul az eső, és mintha apró kavicsokat dobálnának, kopog az üvegen. Aztán lassan szemerkéléssé szelídült a viharos esőzés, abamaradt a kopogás, és csend lett. Senki sehol, sem a szülőszobák irányából, sem a gyermekágyas osztály felől nem hallatszott semmi, mintha megállt volna az élet. A neonlámpák sorban kialudtak, azzal a tipikus kattanással, amely Kálmánt az iskolapadba repítette vissza, szeretett gimnáziumába, ahol először lett nagyon szerelmes. Különösen a kémiaórát utálta nagyon, egy szót sem értett az egészről. Az irodalmat és a nyelvtant jobban kedvelte, akkor úgy mondták: humán beállítottságú. Lilinek hívták a lányt, akibe beleszeretett, de csak úgy plátóian. Az a lány gyönyörű volt, ő meg kövér és szemüveges, a legrosszabb kombináció. Az egész serdülőkora ráment erre a szerelemre, de nem bánta meg, mert akkor kezdett el verseket írni. Arról álmodozott, hogy Lili lesz a felesége, aki legalább három gyereket szül neki. Aztán Lili hozzáment a legjobb barátjához, de hiába próbálkoztak, nem lehetett gyerekük, Lili meddő volt. A facebookon látta, hogy szakítottak, de akkor már Lillával volt, sőt, már feleségül is vette. Minél komolyabbá vált a kapcsolata Lillával, annál többször gondolt Lilire. Lilinek nagy tervei voltak, orvos akart lenni, világot látni, aztán élete végén elvonulni és festeni egész nap egy tengerparti kórházban. Mind olyasmi, amihez szívesen csatlakozott volna.

Kattanás, és újra felkapcsolódtak a neonlámpák. A szülőszobák felől Lili lépett ki az ajtón kék köpenyben, valahová nagyon sietett, de Kálmán előtt megtorpant, odament hozzá, és megkérte szépen, hogy menjen haza, itt nem maradhat, majd értesítik, ha a feleségénél beindult a szülés. Megnyugtatta,

hogy Lilla jól van, a gyerek szívverése is rendben, és higgye el, hogy minden jól fog alakulni, különben is, ő végig ott lesz velük. Kedvesen megsimogatta a vállát, és egyúttal egy leheletfinom mozdulattal útjára indította. Kálmán akkor fogta föl, hogy a szülésznő, akivel Lilla végig tartotta a kapcsolatot, az ő Lilije volt, és a jelek szerint nem ismerte meg. Igaz, hogy a gimnázium óta nagyon megváltozott, lefogyott, és szemüveget sem hord. Lili ugyanolyan gyönyörű volt, mint amilyenre emlékezett. Gesztenyebarna, hullámos haja csillogott a neonfényben, alakja nyúlánk, mozdulatai lágyak és finomak, szeme zöld, bőre fehér és áttetsző. Volt valami túlvilági a megjelenésében, mintha tudna valamit, amit senki sem. Mintha élet és halál határán mozogna. Kálmánt újra elvarázsolta ez a csillogóan intelligens nő, akinek nem lehetett gyereke, de az a munkája, hogy naponta többet is a világra segít. Mielőtt megszólalhatott volna, Lili már messze járt a folyosón. Kálmán emlékezett erre a járásra, mintha táncolna, mintha bármelyik pillanatban elrepülhetne. Nem csodálkozott volna, ha a szeme láttára tollpíhévé változik, amelyet a legkisebb szellő is felkap, aztán hirtelen elengedi, hogy lassan, kecsesen a földre hulljon, hátha egy kislány megtalálja, és elrejtí a szoknyája zsebébe. Hiába loholt utána, Lili egy csapóajtó mögött eltűnt a szeme elől. Biztosan egy szüléshez hívták, hogy ilyen rohanva távozott. Ekkor újra eszébe jutott Lilla, és a kislánya, Léna, talán éppen hozzájuk szaladt Lili, talán több idő telt el, mint gondolta volna, és Léna már meg is született. Benyúlt a zsebébe a telefonjáért, hogy megnézzze, mennyi az idő, de nem találta. Egy pillanat alatt elöntötte a rémület, összeszorult a torka, és könny szökött a szemébe. Hiába erőlködött, nem tudta eldönteni, hogy ez álom vagy valóság. Túl meseszerűnek tűnt a találkozása Lilivel, ilyen véletlenek a valóságban nincsenek, és minden olyan homályos, mintha füst gomolyogna a levegőben, mint a legrosszabb amerikai filmekben. Valószínűnek tartotta, hogy álmodik, hogy a fantáziája alkotta meg ezt az egész kórházi örületet. Lehet, hogy nincs is Lilla, és nem is volt, és akkor magzatvízfolyás sincs, és kisbaba sincs, Lili sincs, és ez az egész úgy, ahogy van, játék életének lehetséges változataival.

Hűvös fuvallatot érzett a homlokán, dideregni kezdett, a szeme csukva volt. A teste mintha súlyos kilókkal lett volna nehezebb. Nyomta a derekát az ágy, de nem tudott megmozdulni, hogy pozíciót váltson. A levegőben az eső utáni növények friss illata terjengett. Nem merete kinyitni a szemét. Nem volt benne biztos, hogy meg akarja-e tudni valójában, hol van, mert mi van, ha ismeretlen életre ébred, amelyben éppen haldoklik, és a fájdalomcsillapítók hatására fantáziál. Vagy ha kómában van, és minden, amit valóságnak

hitt, csak a körülötte megforduló emberek beszélgetésfoszlányaiból szőtt kusza élettörténet. Abban sem volt biztos, hogy egyáltalán ki tudja nyitni a szemét. Erre a gondolatra, mintha egyre közelebb került volna hozzá a valóság, érezte, hogy azért nem tud megmozdulni, mert szorosan átölelve fekszik mellette valaki; egy nő. Eperillata volt a hajának, csak a fejbűbját látta a hajnali derengésben. A hold megvilágításában aranyszőkének látszott. Fejét a jobb vállába fúrta, lábával átkulcsolta az övét, lányos csípőjével felé fordult, és kezével átkarolta a mellkasát. Forró volt a teste, nemrég szeretkeztek. Ahogy végigfuttatta tekintetét Lilla fehér bőrén és lágy hajlatain, elhűlve tapasztalta, hogy a hasa lapos. Bal kezével hitetlenkedve végigsimított Lilla hasán, aki dorombolva megmozdult, és egy kicsivel közelebb húzódott hozzá. „Szeretlek” – mondta, és szuszogva tovább aludt.

Kálmán szabad kezével lassú, megfontolt mozdulatokkal, hogy föl ne ébressze Lillát, a telefonja után nyúlt, amit mindig a párnája alatt tartott. Meg kellett néznie, hogy hányadika van, és milyen évben. December huszadika volt, hajnali 4 óra, pont kilenc hónappal előtte...

Borsodi L. László

BENNEM A POKOL

*„Körülvettek a halál kötelékei,
s az alvilág csapdái;
elmerültem a nyomorban és a félelemben.”
(Zsolt 116,3)*

*„már itt van itt van itt van itt
az idő a tohonya gyilkos”
(Petri György)*

először a talpam alatt éreztem
láttam ahogy a lábujjaim között felbugyog
nem tulajdonítottam jelentőséget neki
hiszen mással is megtörtént velem miért ne
egy nap ellepte mindkét lábfejemet
aztán egyre fennebb a bokámig ért
és hosszú hetek hónapok jöttek
kúszott felfelé a vádlimon a járásomat
lassította egyenetlenné tette mint e vers sorait
figyelmeztettek jó lenne irányt váltani
vagy jó lenne kilépni belőle haladéktalanul
de én inkább figyeltem az emelkedő szintre
minthogy visszakérdezzek válaszoljak
és újabb hosszú hónapok évek következtek
erre pontosan nem emlékszem hiszen a folyamatos
emelkedés mámore küzdelme minden energiámat
magára fordította szóval hosszú hónapok nem évek
igen hosszú évek múltán már a térdemen felül
sőt combközépig gázoltam benne hol szemembe
sütött a nap de nem ébredtem hol az éj gajdolt bennem
de nem tudtam nem hagytak aludni démonaim
a szívem zakatolása vagy az éhség de enni nem tudtam
szomjas voltam de nem tudtam inni és nem hagyott
az elhatározás se hogy holnap kilépek új nap új napsütés

tusolás borotválkozás fodrászat új frizura kiváló külső
de másnap ismét másnap minden előről pontosabban
másnap ugyanott folytatódott nem nem másként folyt
mert folyt már ágyépig ért megbénítva minden kéjt
és újabb hosszú évek évtizedek áradtak de lehet
csak hónapok hetek napok nem tudom nem tudhatom
viszonylagossá vált az idő csak tegnapban csak mában
csak éjszakában csak nappalban mértem vagy mért
engem az idő a nem-is-tudom-minek-nevezzem létezés
már derékig ért már csak helyben jártam lélegzésem
ütemét figyeltem s néha még kinyújtottam a kezemet
kértem emberek segítsetek de egyesek a part felé hátráltak
mások röhögve hátat fordítottak futásnak eredtek és
voltak akik azt mondták fogj meg segítünk de csak akkor
ha te is magadon én persze azonnal megígértem
hogyne akarom akarom akarom akarom veletek egyedül
s bár éreztem már mellkasomig már nyakamig ér hogy
mindjárt a fülemig a szájamig hogy jaj hogy mi lesz
hogy lassan cserbenhagy májam gyomrom tudóm
láttam magam a tükörben szemem fénytelen arcom
borostás szakállam csapzott hajam elnőtt bőröm sárgás
és szívem egyre kiszámíthatatlanabbul ver hogy már hogy
mindjárt nemsokára hogy Isten istenek édesanyám édesapám
feleségem gyermekeim testvérem mind kiket szeretek
mi lesz veletek és mi lesz velem és mi lesz Istennel nélkülem
hogy --- és --- de --- nincs de és nincs út új szavakhoz
nem vezetnek egymáshoz sem a szavak csak az iszap van
csak a sár van csak a mocsár van csak a mély van
a mélység van a mélységből kiáltok hogy rám találj
ha akarsz és kihalássz magamnak s magadnak Uram

FÉLSZAVAK, TÖRMELÉK

„törmeléket vízbe hányják”

(Ez 26,12)

Azt hittem, ha jól dolgozom, rendezett lesz a kert,
és egy rendezett kertben dolgozhatom tovább,
nem így, albérletben – penészből, félhomályban
évtizedekig, ahol ritka vendég a szenvedély,
s főbélróvá vált a sértődés, a fenyegető öregség.
Gyakran csak tesztek-veszek, eszelősen keresek,
máskor az ablakon órákig kinézek, várom, jöjjön.
De hiába érkezik, ha megjön is, mindig későn,
már elcsigázott vagyok, ide-oda botladozom.
Alig szól hozzám, félszavai összetörnek,
félek, a törmelékből nem lesznek mondataim,
hogy csak az övé az idő, és nekem nem marad,
hogy megtaláljam az ajtót, mely innen kifelé nyílna.

BETŰZVE

Egyre beljebb, egyenletesen zuhanok,
lassan ki se látszom, meg sem ismernétek,
pedig szerettem volna a vendégetek lenni,
hogy együtt örüljünk. Vajon minek is?
Hiszen ti pompásan megvagytok nélkülem,
csak nem ismeritek be. Hasznos a látszat!
Fiatalságotok most még bírja az éveket,
nem kell kigombolni minden kabátot.
Most még nem tudhatjátok, mi vár rátok,
miért tanácsos kerülni a mellékutcákat,
milyen dideregni egyedül, hideg szobákban,
miért kell gondosan bezárni ajtót, ablakot.
Egyre beljebb, de nem találok semmit,
mit felhozhatnék, hogy megosszam veletek.

Egyenletes zuhanásom: emelet, emelet.
Legyetek szabadok! Én már az vagyok.
A halálomat hagyom rátok. Tessék!
Betűzzétek! Mint egy verset.

A CSOMOR LÁNYOK ASZTALA

1.

Kérem szépen, én egy asztal vagyok. Nem viccelek: én vagyok a Csomor lányok asztala. Nem íróasztal, hanem csak konyhai asztal, de egy konyhai asztalnak is van annyi jogos önérzete, mint egy íróasztalnak, ezt konkrét példákkal igazolhatom.

Kérem szépen, igaz ugyan, hogy én csak egy konyhai asztal vagyok, de nem ám akármilyen konyhai asztal, mert én, azonkívül, hogy a Csomor lányok asztala vagyok, azelőtt egy híres magyar író konyhai asztala voltam. Aztán a híres magyar író egyszerre csak meghalt, én pedig, hipp-hopp, egy bútorraktárba kerültem. De ez már egy másik történet, nem szívesen beszélek róla.

Sej, azok a bútorraktárak! Sej, a lakatra zárt bútorraktárak világháború utáni, világvégi, nyárvégi csöndje!

Elnézést, nem akartam elkalandozni. Elég annyi, hogy egy idő múlva kikerültem a bútorraktárból, tudniillik Csomor Kati megvásárolt. Attól fogva Csomor Kati tulajdonában voltam, az ő szolgálatában álltam, mind a négy lábammal. A konyhája padlóján. Sokat mesélhetnék Csomor Katiról, de csak rabolnám az Önök idejét. Az igazán cifra történetet különben is a Kati nővéréről, Csomor Sáriról mesélhetném. El is fogom mesélni, csak jussunk odáig. Sárival az történt, hogy egy szép napon, egészen pontosan 1970. április 22-én...

De inkább mégsem. Önök azért jöttek ide, az irodalmi bútormúzeumba, hogy szemügyre vegyék a híres magyar író asztalát, amely kétségkívül ugyancsak én vagyok. Vagy legalábbis voltam. Annyi biztos, hogy vannak személyes emlékeim a nagyon híres magyar író konyhájáról és étkezési, továbbá italozási szokásairól. Ezekhez pedig csak igen laza szálakkal kapcsolódik dr. Csomor Sára tüdőgyógyász mesébe illő története. Ne tessenek aggodni, mindent elmagyarázok szépen, sorjában.

Kérem szépen, a nagyon, de nagyon híres magyar író... vagy a továbbiakban egyszerűen csak író... De nem! Ez nem fog menni. Vagyok annyira

diszkrét, még ha konyhai asztal vagyok is, nem pedig íróasztal, hogy ne áruljam el a nevét. Nem volt Zsigmond, és nem volt Gyula. Nem volt Mihály, és nem volt Dezső. Nem volt Milán, és Frigyes, na az aztán végképp nem volt. És persze nem volt Margit, nem volt Magda, nem volt Ágnes, nem volt Alaine. Még csak Józsi Jenő sem volt, pedig tulajdonképpen lehetett volna. Hadd nevezzem egyszerűen csak Írónak, vagy inkább Írókámnak. Igen, ő az én Írókám volt. Legjobb ízűen mellettem üldögélt.

Mondják meg Önök is, kérem szépen: hány tányér marhapörköltet evett Írókám az íróasztalánál? Na ugye! Hány pohár bort ivott Írókám az íróasztalánál? Na ugye! Mindet rajtam ette-itta!

Az persze igaz, hogy volt egy hosszabb időszak, amikor nálam vagy rajtam, az én lapomon sem evett-ivott Írókám, mert otthagya a felesége. Ő maga nem főzött, iszogatni pedig a környék nagyszámú borozóinak egyikébe vagy másikába járt. Viszont írt rajtam, de mennyi mindent, hűha! Mondta is az egyik hölgyvendége a konyhában, a fülem hallatára: „Írni jobb, mint inni.” Erről jut eszembe: Írókám nagyívó volt. Erre tette hajlamossá már a keresztnéve is: Ivó. Na tessék: mégiscsak elárultam a keresztnévét. Nem kellett volna, de most már megtörtént.

Nemzedéktársa és druszája volt Ivo Andrić, a boszniai horvát író, aki aztán úgy döntött, hogy inkább mégiscsak szerb lesz. Hogy az a *Híd a Drinán* milyen jó regény! Még én is olvastam, pedig én csak egy asztal vagyok.

És hogy mit írt Írókám az én szögletes lapomon, az én díszesen faragott népi barokk lábamnak támasztva a saját lábát?

Hát például búcsúleveleket írt a hátamon. Istenáldotta, fantasztikus tehetség volt a búcsúlevél műfajában! Igazi testi-lelki élvezet volt, amint létrejöttük közben sorról sorra olvashattam Írókám búcsúleveleit. Néha rászóltam: „Nem lesz ez egy kicsit sok? Nem volna jobb kihúzni?” Ő persze nem hallotta meg, mert nem volt neki füle a bútorok beszédéhez, volt viszont arányérzéke. Tudta ő, hogy kicsit kevesebb a sokkal több. Ezért az én figyelmeztetésem nélkül is kihúzott egy-egy szónokias fordulatot. Az micsoda gyönyörűség volt! Mintha most is érezném, amint az ide-oda szaladó ceruza hozzádörzsölődik parasztrokokó intarziáimhoz!

Később már nem ilyen szomorú leveleket írkált rajtam, hanem vidámabb életről tanúskodókat. „Cicuskám! Ha felébredtél, és elmégy, ne felejtse el bedobni a lakáskulcsot a postaládába! A Te kis Mirr-Murr Kandúrod.” Vagy: „Nyuszikám-puszikám, ha a házmester megint kekeckedik, adjál neki tíz forintot! Maradok fogadra való Répád és Káposztád.”

Tíz forint. Igen, kérem szépen, az akkor még pénz volt.

Vagy várjunk csak!

Írókám, ha jól emlékszem, még a háború előtt meghalt, és utolsó napjáig pengőben számolt. Ha így van, akkor ez a tízforintos cédula egy másik személytől és egy másik évtizedből származhatott.

Önök azt hiszik, hogy a székek, amelyek itt vannak az irodalmi bútor-múzeumban, a híres magyar írók székei nálam pontosabban emlékeznek? Egy nagy frászt! A székek csak a rájuk nehezedő tomporokat, farokat, ülepeket, ülőgumókat, püspökfalatokat, seggeket, valagokat és egyéb hátsó fertályokat jegyzik meg. Ezen túlmenően egy szék legfeljebb azt tartja észben – már amennyire egy szék esetében észről beszélhetünk –, ha egy híres magyar író olykor-olykor lovaglólülésben helyezkedik el rajta. Azon már nem gondolkodik el, hogy milyen oknál fogva, illetve milyen célból kerülhetett sor lovaglólülésre, és miért kell ilyenkor a híres író székének egyszerre két személy súlyát hordoznia.

Hozzáteszem, hogy a híres magyar író széke ilyenkor nem ritkán összeroskad a kettős teher alatt, főleg ezek a nyápic modernek. Magam is tanúja voltam egy ilyen esetnek, amikor a konyhában Írókám... De nem! Én a konyhatitkokat nem fogom kifecsegni, még akkor sem, ha esetleg irodalomtörténeti érdekességeket hordoznának. Pedig beszélhetnék egyről és másról.

Annyit mondok, és azt sem dicsekvésképpen, hogy én a magam részéről Írókám alkalmi szeretőinek súlyát mindig derekasan elhordoztam, pedig az ő ízlésének a kövérkés hölgyek feleltek meg leginkább.

2.

De hagyjuk a kövérkés nőket és a fenekük alá csúsztatott párnát! He-lyettük inkább a ceruzáról beszéljék, arról a ceruzáról, amellyel Írókám az imént említett vidám üzeneteit firkantotta. Önök azt hiszik, hogy a ceruza emlékszik arra, amit leír? Vagy a töltőtoll, a golyóstoll, a filctoll és a többiek? Hát igen, vannak híres magyar írók, akik hisznek ebben, vagy legalább is úgy tesznek, mintha elhinnék ezt a babonát. Mi több, műveikkel még terjesztik is. Például Józsi Jenő írt egy egész regényt egy ceruzáról, aki eltévedt az első világháborúban, és különböző katonai vagy polgári személyek kezéről kézre adták, hol a hadszíntéren, hol a hátszágban. És a regényhős, mármint Józsi Jenő ceruzája betű szerinti pontossággal felidézi az összes levelet, üzenetet, vallomást, naplóbejegyzést, mindazt, amihez a grafitját adta, mintha emlékezne rá. Sőt, még az élőszóban elhangzott párbeszédek-

re és anekdotákra is képes emlékezni, ugyanúgy, mint Apuleius regényében a számárrá változott fiatalember. Igaz ugyan, hogy annak legalább van füle, nem is kicsi.

De a ceruza, ugyan már, melyik testrészével hallgatja ki a többi regényhős meggondolatlan fecsegését?

Kérem szépen, Önök most azt kérdezik: honnan tudom mindezt? Talán bizony olvastam Józsi Jenő regényét? Bevallom, nem olvastam. Pedig olvashattam volna. Ha a *Híd a Drinánt* el tudtam olvasni, nem is beszélve Írókám búcsúleveleiről, akkor Józsi Jenő könyve sem támasztott volna semmi nehézséget. De nem jutottam hozzá. Viszont hallomásból ismerem a művet, ugyanis egyszer, még az 1930-as évek végén Józsi Jenő, kezében egy üveg borral és egy kézirattal, felugrott Írókámhoz. A kézirat a ceruzáról szóló regény volt, Józsi Jenő pedig a konyhában a fülem hallatára felolvasta az egészet, ha jól emlékszem, este nyolctól hajnali fél négyig.

Azért ilyen sokáig, mert közben egyszer-kétszer leszaladt három-négy üveg borért, amely aztán ötször-hatszor is elfogyott.

Önök most azt kérdezik: talán bizony irigylem a Józsi Jenő ceruzáját, amiért regényhős lett belőle?

Erre a kérdésre – ahogy rendőrségi kihallgatáson mondanám – nem kívánok válaszolni. Attól még, hogy asztal vagyok, voltam én kihallgatáson, nem egyszer, nem kétszer. Sohasem válaszoltam az ilyen jellegű kérdésekre.

Önök ezek után abba kötnek bele: ha az imént arra hivatkoztam, joggal, hogy a ceruzának nincs füle, akkor hogy merészelem azt állítani, hogy a felolvasás *a fülem hallatára* hangzott el? Talán bizony az asztalnak, Írókám konyhai asztalának van füle?

Kérem szépen, ez egy komoly értelmezői, hogy azt ne mondjam, fülészeti probléma. Ha történelmi tapasztalatként megállja a helyét az olyasféle állítás, hogy a falnak füle van, akkor bátran kijelenthetem, hogy az asztalnak is van füle. És ha Önök ennek alapján arra a következtetésre jutnának, hogy a Csomor Kati konyhájában 1958 őszén zajlott beszélgetésekről én informáltam a belügyi szerveket, és én fogalmaztam meg azt a véleményt, amely szerint az említett konyhában ellenforradalmi szervezkedés zajlik, és amelynek – mármint az említett vélekedésnek – következtében többeket letartóztattak, akkor Önök tévednének. Azt a jelentést másvalaki adta le. Nem a konyhai asztal, hanem az asztal körül helyet foglaló négy személy egyike.

Nevet is mondhatok... De nem! Nem mondok nevet. Csak azért sem. Akkor sem mondtam nevet, amikor Téglás őrnagy többször egymás után

rám sújtott az öklével, magyarán szólva, verte az asztalt, és azt ordította, hogy a Csomor Kati börtönben fog megrohadni. Én egy szót sem szóltam, egyetlenegy nevet sem ejtettem ki a számon, és most ne jöjjenek Önök azzal, hogy egy asztalnak nincs is szája.

Legyen annyi elég, hogy nem szakadtam be az ütlegek alatt. Kibírtam én már többet is. Álltam a sarat. Már amennyiben sárnak nevezhetjük Téglás őrnagy vasöklét és ökölcsapásokkal felérő fenyegetőzését. Elvégre nemcsak azt üvölközhette volna, hogy Csomor Kati börtönben fog megrohadni, hanem azt is, hogy a konyhai asztal visszakerül a bútorraktárba, és ott zabálják fel a cincérlárvák meg a dacos kopogóbogarak.

Jó, jó, Téglás őrnagy ilyesmit nem mondott, de biztosra veszem, hogy gondolt rá. Az is biztos, hogy engem vert az öklével, nem pedig Csomor Katit, és én ugyanúgy nem szóltam egy árva szót sem, ahogyan be sem szakadtam a történelem terhe alatt.

Kérem szépen, én igazán nem akarom magamat fényezni, de azért annyit elmondhatok, hogy akkor sem szakadtam be, amikor Írókám rajtam elégítette ki a hölgyvendégeit. És akkor sem, amikor belövés érte azt a bérházat, amelyben Írókám élt, amíg meg nem halt, és rám zuhant egy téglá. Mondhatnám úgy is, hogy a téglá után a Téglás már meg sem kottyant.

Meg akkor sem szakadtam be, amikor jött Miklós, és lerakta rám a *Prae* első kiadását. Még mondta is, hogy ő olyan könyvet írt, hogy beszakad alatta az asztal. „Hogyisne! Egy nagy lópikulát! Azt lesheted, Fityókám” – (ez volt Miklós beceneve bizonyos körökben) –, „hogy az én parasztkokó asztalkám beszakadjon a te bazi nagy könyved és cirkalmas dedikálásod súlya alatt! Majd ha fagy! Majd ha piros hó esik!”

Később aztán fagyott keményen, csak úgy csikorgott. 1944–45 telén a saját bőrömön is érezhettem a fagyot, és most ne mondják Önök, hogy az asztalnak nincs bőre. Mi több, még piros hó is hullott, szintén az ostrom idején. Bizony ám, akkoriban nem néztem ki olyan jól, mint azon a hét-nyolc évvel korábbi fényképen, amelyen Írókám jól azonosíthatóan rám könyököl. Mármint nem Írókám az, aki jól azonosítható (ő is, de őt azonosítani nem nagy kunszt), hanem én vagyok felismerhető az intarziáimról, és ez a restaurátoroknak is számottevő segítség volt, amikor készülődtek Írókám centenáriumára. Nem én fényezem magamat, hanem ők fényeztek engem.

A fényképet Aladár alkotta, utolsó munkái között szokás számontartani. Aladár többnyire a Váci utcai műtermében készítette felvételeit, ritkán fordult elő, hogy bármelyik még annyira híres magyar íróról az otthonában

készítsen fotografiai felvételt. Írókámmal, akihez régi barátság fűzte, kivételt tett.

Ez a barátság nagyjából akkor kezdődött, amikor én Írókám tulajdonába kerültem. Írókám számos érdekes levelet írt az én felületemen a kiváló fotóművésznek.

3.

Ma is meg vagyok hatódva, ha eszembe jut, hogy Aladár meglátogatta Írókámot annak Márvány utcai lakásán. Pedig akkoriban már a hetvenedik évéhez közeledett, szívbetege és köszvény kínozza. Mégis eljött hozzánk a Márvány utcába, mert úgy vélekedett, hogy ez a népi rokokó asztal, amennyiben Írókám rákönyököl, különös drámai feszültséget kölcsönöz a fényviszonyoknak.

Írókám elmondása szerint Aladárnak a műtermében az volt a szokása, hogy a portréfelvétel előtt ide-oda tologatta, kapcsolgatta a lámpákat. De nálunk nem volt semmi kapcsolgató. Ármin (ugyanis igazából így hívták Aladárt) szemügyre vette először a gazdám kezét, aztán az arcát, és csak ennyit mondott: „Írókám, könyökölj!”

De most térjünk rá a Csomor lányokra, Katira és Sárira! Katinak tartozom hálával, amiért kiszabadított a bútorraktárból, viszont Sárival esett meg az a hihetetlen, valósággal mesészerű történet, amelyet az imént már pedzegettem, de az elbeszélői szeméremérzet mostanáig visszatartott attól, hogy köntörfalazás nélkül belevágjak.

No de hoppácska! Valamit szögezzünk le, még hozzá nagyon gyorsan. Csomor Kati, mármint az én Csomor Katim nem azonos a hasonló nevű festőművésszel. Utóbbi személy egy, de inkább két emberöltővel fiatalabb az én Csomor Katimnál, és jelenleg is él, ezzel szemben az én Csomor Katim 1969-ben elhunyt.

Bezzeg az 1920-as évek második felében milyen vidáman ficánkolt rajtam, próbára téve asztal mivoltom teherbíró képességét! Tehette, mert Írókám, amilyen gavallér volt, mindannyiszor párnát csúsztatott a feneké alá. Aztán, csaknem három évtizeddel később, de még a forradalom előtt, rám ismert a bútorraktárban, és minden megtakarított pénzét (nem sok volt neki) abba fektette, hogy kiszabadítson. Mondhatnám úgy is, hogy a viszontlátás alkalmával belém szeretett szegénykém.

Majd pedig tizenhat esztendei boldog együttélés után meghalt, magamra hagyott. Gyászba borultam, már amennyire gyászolni tud egy asztal. De ha

Mihály írhatta fiatalkorában, Vergiliust szándékosan félreértve, hogy van a tárgyaknak könnyük, és hogy elhagyja magát az asztal, akkor én mindezt bátran magamra vonatkoztathatom. Egyszóval, búslakodtam, gyantakönyveket hullajtottam néhány hétig, vagy ki tudja, meddig.

Szerencsére Csomor Kati nővére, Sári volt az egyetlen örökös. Ő pedig úgy döntött, hogy beköltözik a lakásba, és megtartja a bútorokat, köztük engem is. Majd még beszélek az életéről. Most elég annyi, hogy nem volt már fiatal. Már csak azért sem mondhatok többet, mert...

Elnézést, Önök nem tudják beleélni magukat a helyzetembe. Nem tudhatják, mennyire lámpalázás vagyok most, amikor készülök fejest ugrani dr. Csomor Sára életének meghatározó fordulatába!

Nagyon kérem, ne jöjjenek azzal nekem, hogy egy meghatározó fordulatba nem lehet fejest ugrani, és hogy egy paraszttrokó asztalnak nincs is feje. Önök még nem hallottak asztalfőről? Még soha nem részesültek abban a megtiszteltetésben, hogy az asztalfőn foglalhattak helyet? Na ugye.

Engedjék meg, hogy egy rövid kitérőt tegyek, hátha közben lecsillapul bennem a történetmondói izgatottság. Elárulok Önöknek egy bensőséges titkot. Mégpedig azt, hogy szegről-végről bennem is van Csomor-vér. Már amennyire egy fából készült használati tárgynak, amely persze ma már dísz-tárgynak, sőt múzeumi tárgynak számít, lehet bármiféle vére. De ha Adalbert Stifter osztrák íróról mondhatta Arno Schmidt nyugatnémet író, hogy klorofil folydogál az ereiben, akkor fordítva is elgondolhatjuk ugyanezt, és tekinthetjük vérnek a fában zajló nedvkeringést. Márpedig vér nem válik vízzé, még a faanyag asztalossági megmunkálása után sem.

Na szóval, ha jobban szemügyre vesznek, akkor láthatják, hogy csomoros fából készültem, pontosabban a lapom készült abból. Mindenesetre tény, hogy van bennem valami Csomor. Az most mindegy, hogy kicsi vagy nagy kezdőbetűvel írjuk. Ott van, tessenek megnézni. Az a gomolygó felhőre emlékeztető, szabálytalan izé (bigyusz) a szabályos berakások között.

Kérem szépen, a csomoros fa akkor lesz csomoros, ha a kellenél több járulékos rügy jelentkezik a fa növekedésekor, és nagy számuk miatt akadályozzák egymást a kifejlődésben. A rügyre is érvényes, amit a búzaszemről mond a Szentírás: ha el nem hal, csak maga marad, ha pedig elhal, sok gyümölcsöt terem. Az elhalt rügykezdeményekből, ha esetleg nem tetszenének tudni, szegecs alakú, rövid fatestek maradnak, és amint a fiatal fatörzs újonnan keletkező részlete körülövi ezeket a sűrűn együttálló rügymaradékokat, kígyózó rostcsavarodás keletkezik, amely leginkább összekuszálódott göndör hajfűrthöz hasonlít. Másképpen szólva, némely asztalnak

nemcsak feje, hanem haja is van. Remélem, eléggé szemléletesen fejezem ki magamat.

Minél nagyobb az így létrejövő görvély, annál inkább akadályozza a lefelé irányuló nedváramlást. Vagyis a tápanyagok a csomoros helyen felhalmozódnak, és emiatt a csomor egyre gyorsabban, egyre erőszakosabban növekszik. Tekinthejtük ezt hasonlatnak is: így írhatjuk le egy korrumpált társadalom oligarcháinak harácsoló tevékenységét, de egy konyhai asztal ne vetemedjen politikai véleménynyilvánításra.

És most elmondom, mi történt Csomor Sára doktornővel egy döntő fontosságú reggelen. Sári 1885-ben született, vagyis a *Nyugat* első nemzedékével volt egyidős. Ez több okból is fontos. Egyrészt azért, mert 1969-ben, amikor a húga, Csomor Kati meghalt, és én Sári birtokába kerültem, ő már nyolcvannégy éves volt. Másrészt, mert Sárikám személyesen ismerte a *Nyugat* költőit, különösen Bandit, akibe annak idején szerelmes is volt. Mi több, a Disznófejű Nagyúr alteregója rövid ideig viszonzta is az irodalomkedvelő, fiatal orvosnő érzelmeit.

No de hoppácska! Álljunk csak meg egy pillanatra! Azt javaslom, igazítsuk át az időviszonyokat. Az az esemény, amelyet mindjárt elmondok, 1970 tavaszán következett be, és úgy tudnám igazán jól elbeszélni, ha Sárikával akkor már vagy tíz éve együtt éltünk volna. Ennyi idő alatt összeszokik, összecsiszolódik asztal és gazdája. Olyan ez, mint egy jó házasság, éppen csak effektív házasság nélkül.

Így tehát, ha Önöknek sincs ellene kifogása, szegény Csomor Kati életét további tíz évvel megrövidítem. Azaz tévesen állítottam az imént, hogy 1969 kora tavaszán, a Tanácsköztársaság kikiáltásának ötvenedik évfordulóján halt meg, mert valójában már 1959 kora tavaszán, a kubai forradalom végső győzelmével egyidejűleg távozott az élők sorából. Még a halál okát is tudom. Annyira megviselte a hónapokig tartó hatósági meghurcoltatás az úgynevezett „ellenforradalmi katolikus összeesküvés” miatt, amelyben állítólag részt vett (nem vett részt), hogy idegösszeomlás miatt belázasodott, és még a kórházba szállítás napján kilehelte a lelkét.

Ezek után térjünk vissza Sárikára! Mint említettem, szerelmes volt az Ős Kaján ivócimborájába, és a kétirányú szenvedély emlékét őrzi a *Kis női csukák* című költemény. Sárikám időskorában sejtelmes mosollyal bizonygatta az őt faggató irodalom- és orvostörténészeknek, hogy mire létrejött az ismeretség, addigra Góg és Magóg fia, továbbá Dózsa György unokája ki-gyógyult a Mihályi Rozália csókja nyomán ráragadt szifiliszből. Így tehát a

Hortobágy poétája iránti szerelem beteljesülése a legcsekélyebb mértékben sem károsította Sáríka egészségét.

„De higgyék el” – mondogatta Sáríka –, „ha Bandi még mindig beteg lett volna, meggyógyítottam volna. Elvégre orvos vagyok.”

4.

A temesvári születésű Csomor Sára az első magyar nők közé tartozott, akik Magyarországon orvosi diplomát szerezhettek. Hazánkban két helyen, a pesti és a kolozsvári egyetemen folyt orvosképzés. Utóbbi tanintézmény, konzervatívabb szemléletű lévén a pestinél, még sokáig elzárkózott a nők egyetemi beiratkozását lehetővé tevő kormányrendelet végrehajtásától. A pesti egyetemen sem volt könnyű egy nőnek orvosi diplomát szereznie; előbb ki kellett képeztetnie magát szülésznővé, mert az egyetem vezetősége csak így engedélyezte számára a továbbtanulást.

Ezt az utat járta végig Sáríka is. Már nem kellett Zürichbe vándorolnia az orvosi diplomáért, mint Hugonnai Vilmának, az első magyar belgyógyásznőnek. Már nem kellett közös vécét használnia a férfi orvostanhallgatókkal, mint Steinberger Leonórának, az első magyar orr-fül-gégésznőnek. Már nem kellett a nyilvánosság előtt magyarázkodnia, hogy férjzett nő létére miért maradt gyerektelen (nem maradt az), mint Generzics Margitnak, az első magyar szemésznőnek. De azért a bábaképzőt mindhármuknak muszáj volt elvégezniük, ahogyan Csomor Sárának is.

Az én Sáríkáim az első magyar tudógyógyásznő volt. Még 1907-ben, a *Vér és arany* című Bandi-kötet megjelenésekor szerezte diplomáját. Könnyű kiszámítani, hogy amikor történt vele a rendkívüli esemény 1970 tavaszán, ő már rég nyugdíjas volt azzal a nyolcvanöt évével. Hozzáteszem: és özvegyasszony.

Néhai férjéről nincs mit mondanom. Nem tudok róla semmit. Legfeljebb annyit, hogy Lakatos Géának hívhatták, mert a Sáríkáinak szóló levelek némelyike özv. Lakatos Géánénak volt címezve. Ne tessenek aggódni, nem volt azonos a Sztójay Dömét váltó egykori miniszterelnökkel, mert nem volt ő tábornok, hanem csak vasúti mérnök, mint némely rajtam kitergetett dokumentumokból megtudhattam. Világéletében büszke volt rá, hogy feleségét a nagy magyar költőtől, Banditól örökölte.

A házaspárnak két fia született, az idősebbik 1910-ben, az ifjabbik 1918-ban. Így tehát 1970 tavaszán, amikor bekövetkezett az a rendkívüli ese-

mény, amelyről mindjárt beszámolok, Viktor hatvanéves volt, Jenő pedig ötvenkettő.

Fájlalom, hogy Lakatos Géza soha nem ült mellettem, nem evett rólam, és nem könyökölt rám. Pedig egy vasúti mérnök könyöke bizonyára keményebben koppan az intarziás, csomoros asztallapon, mint egy még annyira híres magyar íróé. Lakatos Géza még a vasúti tervrajzait sem teregette ki rajtam, azon egyszerű okból, hogy meghalt, mielőtt én, Kati lakásával együtt, Sárrikám tulajdonába kerültem volna.

Bezzeg Sárrikám nem győzte mondogatni, hogy hosszú, munkás élete során mennyi mindent letett az asztalra! Még Munka Érdemrend arany fokozata is volt neki. Szeretettel fordult az emberi tüdő, különösen a beteg tüdő felé, így valamelyest a tüdővel együtt járó, többnyire kimerült és leromlott emberi lényeket is szerette. Szerette azokat, akiket meggyógyított, és akik évtizedek múlva is felhívták vagy felkeresték, hogy hálálkodjanak. De ha lehet, még több szeretettel emlékezett mindazokra, akiket nem tudott megmenteni.

Hányszor, de hányszor simította ki csomoros-intarziás felületemen a beteg tüdőkről készült mellkasi röntgenfelvételeket! Még az elhalt, elhegesedett szöveteket, még az elgennyesedő kavernákat, még a vérző beszűrődéseket is szerette. Még a burjánzó daganatok rosszindulatát is jóindulattal fogadta.

Egyébként, ha jól számolom, olyan nagyon sokszor nem teregethette ki rajtam az orvosi dokumentumait, mert 1961. augusztus 14-én, a berlini fal építésének második napján nyugdíjba küldték. Legfőbb ideje volt. Szegény Sárrikám azzal a hetvenhat évével, amelyből öt és fél évtizedet folyamatos orvosi munkával töltött, amely időszakot két fiának példászerű fölnevelése további színárnyalatokkal gazdagított, igazán rászolgált már egy kis pihezésre.

Elismeréssel figyeltem, amint az idős asszony igyekezett hasznosan tölteni a rászakadó tömérdek időt. Abból kiindulva, hogy neki Bandi szerelme jutott, Kati húgának pedig Írókámé, és hogy mindketten nagyivók voltak, megpróbálta megírni, Plutarkhosz példáját követve, a két férfi párhuzamos életrajzát.

Sajnos, beletört a bicskája a nagyszabású vállalkozásba.

Rajtam, az én felületemen írta mindazt, amit később összetépett, és a cserépkályhában elégetett. Tanúsíthatom, hogy azokat a férfiakat, köztük a magyar irodalom jeles alakjait, akik Bandi után ismeretségben álltak velem, főleg a tüdejük alapján ítélte meg.

Például Attilának, aki az egyik versében pipázott ugyan, de az életrajzában nem játszott szerepet semmiféle dohánytermék, akármilyen beteg volt a lelke, a tüdeje kifogástalanul működött, noha a nyomorban töltött évek tuberkulózisra hajlamosították volna. Ezzel szemben Lőrinc egyik cigarettáról gyűjtött a másokra, és az ő költészetében a cigarettafüst öncsalásként jelenik meg, amely tartalmat ad az üres pillanatnak, ugyanakkor a tüdő szivacsos barlangjait (ez a fordulat nagyon, de nagyon tetszett Sáríkámnak) gáztámadásként önti el.

Rám könyökölve különösen sokat írt Árpádról, akinek özvegye, Annuska egy időben közeli barátnője volt. Ha azt olvasta, hogy a vérerek bús ágbogán roncsolt tudóm rőt lomb a fán, eszébe jutott: Pádinak a tátralomnici szanatórium helyett Davosban kellett volna keresnie a gyógyulást, ahol már Settembrini és Naphta kollégákat is helyrepopofozták. A Pádi-féle Isten oltókését megkísérelte orvosi szempontból értelmezni, akárcsak azt az állítást, miszerint a mellkas egy borda-rácsos húslugas, a tüdő pedig bús, lukas. Az árnyból szótt lélek metaforájában is megpróbálta felfedezni a tüdőgyógyászati problémát, hosszan írt is róla.

Kár, hogy ezek a bekezdések is cafatokra tépve, tűzben végezték.

Később megírta a magyar egyetemen diplomázott első orvosnők, Hugonnai Vilma, Steinberger Leonóra és Generzics Margit kritikai pályaképét. Ennek nagyobb sikere volt, mint az előző írói próbálkozásnak. Az *Orvosi Hetilap* terjedelmes részleteket közölt belőle. Magam is azért említhettem őket néhány bekezdéssel följebb, mert rajtam heverték a papírlapok, amelyekre írt róluk, és a három kiváló személyiség a szó szoros értelmében belém véssődött.

5.

Aztán beszerzett egy kis termetű kutyát, egy düledt szemű palotapincsit, akinek azt a nevet adta, hogy Oidipusz. Bevallom, nem kedveltem Oidipuszt. Ismerem a róla szóló görög regét. Az még hagyján, hogy borzalmas a sztori, de sajnos ízléstelen is. (Ha ugyan szabad egy konyhai asztalnak ilyesféle szubjektív bírálatra vetemednie.) Azt is hallottam, hogy valami ókori fazon írt róla egy drámát, sőt, nem is egyet. Az egyikben kiszúrja a saját szemét, a másikban meg vakoskodik.

Elképzeltető, hogy a pincsi Oidipusszal is az volt a baj, hogy nem volt kiszúrva a szeme. Hiánytalanul megvolt neki mind a kettő, és olyan harciasan bámult velük, mintha legalábbis oroszlán lett volna, vagy tyrannosaurus rex.

Gyakran előfordult, hogy dühösen, acsarkodva ugatott órákon át, és rendszeresen levizelte díszesen faragott, népi barokk lábaimat. Pedig az ilyesfajta bűncselekményt Sáríkám határozottan megtiltotta neki. Még az orrát is belenyomta Oidipusznak a tócsába. Sáríka egyik vendégétől azt hallottam, hogy a kutyavizelet kiűzi a fából a szúlárvákat, de még így sem kedveltem azt a kutyának is alig nevezhető vakarcsot.

Így aztán csöppet sem fáj a szívem 1964. október 14-én, azon a napon, amikor Brezsnyev és cinkostársai megbuktatták Hruscsovot, és Oidipusz végre eltűnt az életemből. Pedig Sáríkám napokig zokogott. Vigasztalhatatlan volt. Kizárólag annak reménye éltette, hogy Oidipusz még előkerülhet. Ugyanis valaki ellopta a düledt szeműt a közért bejárata elől, miközben a nyugdíjas doktornő egyforintos kakaót és negyvenfilléres kiflit vásárolt odabent. E kettő keverékéből készítette minden este a vacsoráját, mert ezt saját fogak nélkül, szopogatva is könnyűszerrel fogyaszthatta.

De bizony Oidipusz nem került elő. Szegény Csomor doktornő hónapokig, évekig egyedül majszolta, mellettem ülve, a kakaóba áztatott kiflit. Én pedig zokszó nélkül tudomásul vettem, hogy a Szovjetunió első emberét mostantól Nyikita Szergejevics helyett Leonyid Iljicsnek hívják.

Nyikita Szergejevics, öt és fél évvel a bukása után, még javában éldegélt (igaz, házi őrizetben), amikor felvirradt a nagy nap, 1970. április 22. Ez a nap, amely történetesen szerdára esett, Vlagyimir Iljics Uljanov alias Lenin születésének századik évfordulója volt. A világ haladó szellemű dolgozói sokféleképpen ünnepelték a jeles dátumot. Például Lothar Behrensfelde, a Német Demokratikus Köztársaság rangidős transzvesztitája aznap reggel túsarkú cipőben és mélyen kivágott, virágmintás női ruhában jelent meg munkahelyén, a kelet-berlini várostörténeti múzeumban.

Utóbb azzal védekezett a fegyelmi bizottság előtt, ahol már természetesen öltönyt és nyakkendőt viselt, hogy így kívánta kifejezésre juttatni Lenin születése miatt érzett örömét. Elvégre ő, amióta az eszét tudja, mindig is nőnek érezte magát, még ha férfiként van is anyakönyvezve. És hogy ő a világforradalom bölcs vezérének nemcsak az eszméi miatt tiszteli, hanem mint férfit is vonzóznak, sőt elbűvölőnek tartja. Nem adná egy vak lóért, ha ágyba bújhatna Szimbirszk nagy fiával.

Érvelését nem fogadta el a fegyelmi bizottság. Azonnali hatállyal eltávolították az állásából, mellékbüntetésül pedig örökre kitiltották a várostörténeti múzeumból. Oda többé látogatóként sem léphetett be. De így is szép tőle, hogy a maga szerény módján megpróbált hozzájárulni Vlagyimir Iljics emlékének ápolásához.

Doktor Csomor Sára nyolcvanöt éves, nyugdíjas tüdőgyógyász, az Állami Korányi Tüdőgyógyintézet egykori főorvosa ennél is meglepőbb módon ünnepelte a centenáriumot. Ő tudniillik...

De nem, hölgyeim és uraim. Ezt nem vagyok képes ilyen egyszerűen előadni. Egyrészt izgatott vagyok, lámpalázam van. A szó szoros értelmében: mintha egy asztali lámpa gyulladt volna ki rajtam. Másrészt a szó elbeszélői értelmében most lesz csak belőlem terített asztal.

Na szóval... essünk túl a nehezén: Csomor Sára a centenárium tiszteletére megfiatalodott. Kedd este elaludt öregasszonyként, szerda reggel felébredt fiatal lányként. Alig ismertem rá. Ő sem ismert magára.

Először is, amikor felkelt az ágyból, nem fájtak az ízületei. Nem állt bele a bal combjába, mint minden reggel, az a makacs és gyötrelmes görcs, amelyet csak az a gondolat tett valamelyest elviselhetővé, hogy még mindig kisebb rossz, mint a combnyaktörés. Elmaradt a szokásos köhögőroham, amely mindannyiszor fuldoklással végződött, ha ugyan végződött. Ja, és megvoltak a szájában a fogak. Az éles fájdalom döbbsentette rá erre a megmagyarázhatatlan tényre, amikor véletlenül összeharapta a nyelvét. Vérző nyelvvel végigzongorázott rajtuk: megvolt mind a harminckettő. Csodálkozva bámulta a vizespohárban ázó műfogsort. Hát ez mit keres itt?

Már az eddigi tünetegyüttes is meglepetés volt, de még inkább elcsodálkozott Sárrikám, amikor rátekintett a kézfejére. Nem az a homályos folt úszott a szeme elé, amelyet évtizedek óta látott (vagy inkább alig látott) minden reggel ébredés után.

Egyrészt élesen látta a legapróbb részletet is: az ujjak végén a körmök félholdjait, a kézfejen a pórusokat, a tenyéren a sors- és az életvonalat. Most vette csak észre, hogy ez utóbbi milyen hosszúra nyúlik. Vagyis megjavult a szeme. Olyan éles volt a látása, mint utoljára akkor, amikor az Erzsébet Királyné Szanatóriumában beosztott orvos lett Korányi professzor mellett.

Másrészt azt is most vette észre azzal a megfiatalodott szemével, hogy megváltozott a kézfején a bőr. Valaki az éjjel elvette a régi petyhüdt, sárgás, májfoltosát, és adott helyette rózsásat, feszeset, makulátlant.

De nemcsak a kezén fiatalodott meg a bőr, hanem máshol is, és nemcsak a bőre fiatalodott meg. A Csomor lányok lakásában volt egy nagy falitükrök, tőlem alig karnyújtásnyira. Sárrikám, aki az éjjel visszakapta sűrű fekete haját a ritkás őszes helyett, abban nézegette magát eleinte hálóiingben, aztán meztelenül. Én pedig szemtanúja voltam a különös jelenetnek.

Nemcsak a testét és a mozdulatait láttam, hanem beleláttam a gondolataiba is. Ez a képesség még az 1920-as években ragadt rám, amikor Írókám tulajdonában állva, minden este asztaltáncoltatásban vettem részt.

El volt ragadtatva attól, amit érzékszervei közül kettő, a látás és a tapintás közvetített. Nemcsak nézegette, hanem cirógatta is magát. Ha érteni tet-szenek, miről beszélek. Mert nem szeretném részletekbe menően kifejteni.

Arra gondolt: ez sem rossz, de még jobb lenne, ha ezt másvalaki cseleked-né rajta, például egy korban hozzáillő férfi. De hát hány év az ő kora? Ti-zennyolc? Emlékezett rá, hogy az érettségi vizsgák előtt esténként ugyan-így nézegette magát a tükörben, és ugyanezt a tükörképet látta. Vagy mégis inkább nyolcvanöt?

Arra gondolt: ez a szép fiatal test – és vele általában a fiatalság, a szépség – valaha az ő jogos tulajdona volt. Ismeretlen tettesek megfosztották tőle az évtizedek során, de attól még az övé. Ujjongó elégtétel érzése fogta el, ami-ért lám csak, visszakapta, amit elvettek tőle. Visszanyerte valódi önmagát.

6.

Ebbe a boldogságba hasított bele a rémület. Mert akkor mi van, ha ez a szépség mégsem ő, hanem valaki más? Ő is tudta, hogy ma van Vlagyimir Iljics századik születésnapja. Tegyük fel, hogy ez a csodálatos átváltozás Lenin elvtárs ajándéka volt. Amióta Lenin elvtárs megbuktatta Istent, és a helyébe lépett, mindenre képes. Miért ne tudná visszaadni Csomor Sára fiatalságát?

De ha így van, ha Lenin elvtárs az Isten, és visszaadta Sára fiatalságát, akkor ezért előbb-utóbb fizetni kell. Ha Isten nem kéri meg az árát, akkor megkéri az ördög. Középkori teológusok szerint az ördög semmit sem tud létrehozni, csak meglevő dolgokat eltulajdonítani. Ezt László, a papköltő mondta Sárának 1969 karácsony vigiliája előtt három nappal, amikor a pannonhalmi bencés apátságából, ahol visszavonultan élt, Budapestre uta-zott hivatalos ügyeit intézni. Lászlónak szintén bajok voltak a tüdejével, mert igaz ugyan, hogy csak három évet töltött le abból a tízesztendei szigorított börtönbüntetésből, amelyre ítélték „demokratikus államrend elleni gyűlö-letkeltésre irányuló folytatólagos felbujtás” miatt, de a márianosztrai fegy-házban még jóformán el sem kezdett vért köpni, amikor értésére adták, hogy ez a hely nem szanatórium.

Az ördög még a fiatalságot is csak lopni tudja. Mi van akkor, ha az a személy, akitől az ördög ellopta a fiatalságát, egy szép napon bekopog, és jelentkezik jogos tulajdonáért?

És mi van akkor, ha Lenin elvtárs maga az ördög?

Sárikám, mielőtt a tulajdonába kerültem, elvégzett számos marxista-leninista tudatformáló tanfolyamot, ezért Laci atya imént vázolt gondolataira inkább a húga, Kati lehetett volna fogékony, de Kati a Farkasréti temetőben pihent. Így azt sem kérdezhettem meg tőle: milyen ruhát vegyen fel egy nő, akinek tizennyolc éves teste és öregasszonyhoz illő ruhatára van? Kinyitotta a ruhásszekrényt, nézegette a zsávoly, kalikó és barchent holmikát: sötét-kék, sötétbarna, sötétszürke szoknyák és kosztümök. Legfőbb feladatuk, hogy melegen tartsák a fázékony, öreg testet. Magas sarkú cipőit rég eladogatta, cúgos cipőben vagy bakancsban járt.

Magára kapott valamit, amit leginkább illőnek érzett az újdonsült fiatalsághoz – talán egy kékfestő szoknyát és egy rózsaszín csíkos flanellinget –, és magához vette összes pénzét. Nem volt valami nagy összeg, mert hó vége volt, Csomor doktornő pedig, Munka Érdemrend ide vagy oda, nem részesült kiemelt nyugdíjban.

Villamosra ült azzal a szándékkal, hogy valamelyik Rákóczi úti áruházban vesz néhány fiatalos ezt meg azt. Sajnos ez a vakmerő kaland rosszul sült el: megbüntette az ellenőr. Hogy én ezt honnan tudom? Talán bizony elkísértem?

Nem, kérem szépen, ezt én egy telefonbeszélgetésből tudom, amely a fülem hallatára hangzott el.

Lenin elvtárs századik születésnapján a budapesti járműveken már nem dolgoztak kalauzok. Helyükbe lépett az a kocka alakú, elmés készülék, amellyel az előre megváltott vonaljegyet, a sárgát vagy a kéket, ki kellett lyukasztaniuk azoknak az utastársaknak, akik nem rendelkeztek havibérlettel. Abból is háromféle volt... de nem akarok a dolgok elébe vágni. Elég annyi, hogy ezzel kezdődtek a bajok, a havibérletek többféleségével.

Az előző évben, 1969-ben legalább ötszáz budapesti kalauz vesztette el az állását a járműveken elhelyezett, szögletes lyukasztódobozok miatt. Mégsem kell aggódni értük, mert a közlekedési vállalat nem hagyta magukra őket: egy rövid tanfolyam elvégzése után ellenőr lett belőlük. Ezzel magyarázható, hogy Sárikám különös megfiatalodásának időszakában a fővárosi járatokon valósággal hemzsegtek a kalauzból átvedlett ellenőrök.

Ilyen egyenruhás, karszalagos mitológiai lények karmai közé került Sáríka, miután hazafelé indult a Verseny áruházból, ahol fiataloknak ajánlott hó-

belevancokat vásárolt, köztük egy trapéz szabású műszálas nadrágkosztümöt és egy fehér garbót. Hárman voltak a kalauzból átvedlett rémek, de lehetek volna tizenhárman is. Gúnyosan kérdezték, látva a fényképes okmányt az áprilisi szelvényel: „Elcsórtuk a nagymama bérletét?”

Sárika meg sem próbálta kimagyarázni magát. Már így is röpködtek az ellenséges megjegyzések a mai fiatalokról, akik jó dolgukban azt sem tudják, hogy mit csináljanak. Kifizette a huszonöt forintos helyszíni bírságot, ezzel viszont hallgatólag elismerte, hogy ellopta a fényképen látható idős asszony bérletét, és ennek birtokában vette igénybe a vállalat szolgáltatását. Súlyosabb, elítélendőbb csalás ez, mintha egyszerűen csak bliccelt volna.

A személyi igazolvány felmutatása csak súlyosbította a helyzetet. Nyilvánvalónak látszott, hogy azt is lopta. Ezzel a lopott közokirattal takarózott! Így próbálta elkerülni a felelősségre vonást! Azt ugyanis senki nem hitte el, amit a fiatal nő makacsul állított: hogy márpedig ő doktor Csomor Sára nyugdíjas tüdőgyógyász.

7.

A rendőrök aztán végképp nem hitték el. Számukra két különálló kérdésben sűrűsödött össze az ügy, azaz most már bűnügy.

Ki ez a nő, és honnan került ide?

Hová lett az igazi Csomor Sára, akinek bérletét és igazolványát magához vette?

Mire a rendőrkapitányságról visszavitték helyszíni szemle végett a Csörsz utcába...

Mintha eddig nem mondtam volna, hogy a Csörsz utcában laktunk. Itt volt az a népi rokokó asztalra méretezett kis lakás, ahol sok szép évet töltöttem előbb Csomor Kátival, aztán Sárival.

...a Csörsz utcában, ahol állítása szerint előző éjszaka megfiatalodott...

Előrebocsátom, hogy akkor láttam utoljára Sárikát, és a hangját sem hallottam többé.

...addigra ott már jelen volt egy igazságügyi orvosszakértő, egy pszichológus és egy bűnügyi nyomozótiszt. Továbbá jelen voltak az eltűnt Csomor Sára fiai, a hatvanéves Lakatos Viktor és az ötvenkét éves Lakatos Jenő. Ez utóbbi így szólt (és látszott rajta, hogy tetszik neki a csinos gyanúsított): „Nem, ez nem az én anyám.” Az idősebbik Lakatos fiú ezzel szemben így szólt (és látszott rajta, hogy tudni véli, ki a gyilkos): „Nem, ez nem az én anyám.”

Ez a kettős tagadás húzta le a mérleg egyik serpenyőjét. A másikat pedig az a tény, hogy a fiatal nő otthonosan mozgott a lakásban. Minden tárgynak azonnal tudta a helyét. Régi fényképeket vett elő, amelyeken fiatal anyaként látható Csomor Sára, és csakugyan hasonlít a mostani betolakodóra. A mellette látható csokornyakkendő, bajszos férj és az ölében ülő hol egy, hol két fiú egyértelműen bizonyítja, hogy Viktor és Jenő anyja mutatkozik a felvételeken.

A pszichológus kérdéseire talpraesetten válaszolt, és olyan behatóan ismerte a család történetét, hogy azzal még a gyanakvó Lakatos fiúk elismerését is kivívta egy-egy pillanatra. Ismerte Hedvig néninek, az apa idősebbik húgának azt a sokaktól bírált szokását, hogy kanállal ette a lekváros nudlit, és emlékezett rá, hogy Célia néni, az apa kisebbik fiatalabbik húga gyűjtötte a kacsiformájú öntvényeket és faragványokat.

Felidézte a két háború közti nyaralásokat, a dunai fürdéseket, a bottal és hálóval kifogott halakat. Aprólékosan leírta a hajóállomás fölötti Cserpovics-villát, ahol minden nyáron szobát és konyhát béreltek, kivéve 1927 nyarát, mert akkor leszakadt a mennyezetről a vakolat, és a földmjavítás miatt Zebegényben találtak megfelelő apartmant.

Hiánytalanul felsorolta egykori lánygimnáziumi osztálytársait, és azt is tudta, melyikükkel mi lett. Ugyanilyen pontosan emlékezett beosztottjaira a Korányiban, de még a sofőröket, a kertészeket és a takarítónőket is tudta. Nem szólva a betegekről, de csak azért nem szólva róluk, mert rájuk titoktartási kötelezettség vonatkozik.

Láttam Sárrikám szemén, hogy azt hiszi, meg tudja győzni ellenfeleit. Sőt, mintha már meg is győzte volna őket. Ugyanakkor azt is láttam, hogy nem az ő javára lejt az asztal. Felkészültsége és emlékezőtehetsége csak még gyanúsabbá tette.

Kinek áll érdekében, hogy ilyen részletekbe menően ismerje az eltűnt Csomor Sára életét és rokonságát ez a csaló? Egyáltalán: ez a nő csaló-e, vagy valami rosszabb?

Hová lett az igazi Csomor Sára? Életben van-e még? És ezt a teremést hogy hívják, mármint valójában? Honnan került ide? Miért hasonlít az öreg orvosnő fiatalkori képeire? Talán van egy eltitkolt vagy eltagadott rokoni szál? És hol képezték ki ezt az ál-Sárát ennyire gondosan? Talán Nyugatról dobták át, hogy kémkedjen, vagy felforgató akciókat készítsen elő?

8.

Élettörténetem végéhez értünk. Amitől leginkább tartottam, nem következett be: nem lett belőlem tárgyi bizonyíték, így nem is kerültem a rendőrség hatáskörébe. A Lakatos fivérek tudták, hogy valaha Írókám tulajdonában álltam, sőt, Aladár engem Írókámmal ábrázoló fényképéből is volt egy szignált példányuk, ezért becses csekélységemet felajánlották az irodalmi bütormúzeumnak.

A múzeum, amelynek akkoriban volt pénze a gyűjtemény gyarapítására, szakértői szemle után fel is ajánlott egy elfogadhatónak számító összeget. Gond csupán abból adódott, hogy amíg nem zajlott le a hagyatéki tárgyalás, addig Csomor Sára ingóságai nem voltak elidegeníthetők. A hagyatéki tárgyalást pedig el sem lehetett kezdeni, amíg az orvosszakértő meg nem állapította a halál beálltát. Ez pedig azért volt nehéz feladat, mert Csomor Sára holtteste sohasem került elő. Az ő teste ugyanis élt és virult, de ezt nem vehette tudomásul sem a hatóság, sem a család.

Nem tudom, végül mi lett vele. Megölni remélhetőleg nem ölték meg. Talán még szabadságvesztésre sem ítélték. Nemcsak arra nem volt közvetlen bizonyíték, hogy ő volt a tettes, hanem arra sem, hogy bármiféle bűncselekmény történt. Mindössze annyit állíthatok, hogy Csomor Sárának nem volt helye köztünk többé.

A Lakatos fivérek végül eltűntté nyilvánítási eljárást kezdeményeztek, én pedig már csak arra emlékszem, hogy engem valakik szakszerűen becsomagoltak, és elszállítottak az irodalmi bütormúzeumba.

Itt leírás készült rólam, raktári és leltári számot kaptam (a kettő akkoriban nem volt ugyanaz), és előbb ideiglenes, aztán, Írókám centenáriuma tiszteletére, tartós restaurálásban részesültem. Azóta szép vagyok. És hiteles.

És többé nem történt velem soha semmi.

DURS GRÜNBEIN – OLVASATOK

ÉLŐ KÖVEK KÖZÖTT ÚRVACSORÁZNI

Alattunk a tengernek tűnő sivatagok,
Pusztaságnak látszó óceán. Egy lavór,
Hó- és betűpiramisok, lövészárkok,
Polisz és koponya –
Ezért van, hogy a műveltség csak egy nyelvjárás.
Ezékiel lábra álló hadserege. Lelkek,
Felhők, amik csontokat növesztenek belülré,
Bezárva repülőgépbe, díszcsomagolásba
A táj, mint hámszövet és domborzat.
Eszétikusnak tűnő anatómiák,
Az ó-ember antropológiája, szoftvere
Kerubok szigete frigyláda-kősziklákkal,
A véredények és idegdúcok logisztikája.
Azt hittük, hogy tudunk mindent
Az utazásról, de nem! Undor tölti be
Az örökös helyváltoztatás fizikai helyét.
Megfogadom, jövőre sehova nem viszem a testem.
Maradok otthon, mint egy okos kuvasz,
A legnagyobb szorgalommal tétlenkedve.
Szánkban kozmopolita utóízzel,
Az űrhajós ülésbe süppedve,
Ahogy várják a tojástartós vályúba a teát
És a száraz fehérbort.
A penge vékony, prágai sonkát, sajttal.
Azt gondolom, hogy a számban van a szállásom.
A nyelvem alatt az ágyam és a párnám.
A szájpadrásomon a felirat: Immanuel.
A nyelvhúsban a keserédes éj,
Piros szőlőfürtök a prés alatt –

LUTZ SEILER – AKKORDOK

A NEM EUKLIDÉSZI HÁGÓ ÉS A DEIXIS VÖLGY
PLÜSSHÚS ÉS NÉMA TINTA

Röpül, mint a porszem, a biodiverzitás mítosza,
A gyónás imádkozó lepkebábja.
Itt az idő, hogy az emlékező só megszólaljon,
Elkezdjen munkálkodni. Mert magasabbak az ő gondolatai,
Mint égbolt a föld alacsonyságához képest.
Ő visz az erősebb lét közelébe.
Eredetibbek és célratörőbbek útjai,
Mint a mi virtuális sztrádáink.
Kicsinyes extrémításaink, szenzációink.
A hozzávetőlegesen szenzibilis impulzus.
A szubsztantivizált világ. A fény örömteli neuron-membránja.
A mindent átjáró végtelen-abszolútum-aperion esszencia.
Az archetípus ágense diktálja a Megapixel Lordnak.
A multiplex rubrikái közé.
Jézus és Noé megbeszéléséről tudósít.
Van egy hagyomány, amelyet újra meg kell nyitnunk.
A legmélyebb tradíció, a gyökereiben életerős gén.
Ezek a lépések emlékeztetni fognak a lépcsőre.
A kozmikus kollagén. A felpöndörödött adjekció.
Hogy megérkeznek a fecskék, a gyíkok és a tehenek.
A róák és a kakasok.
A zsiráfok és a sündisznók. A csigák és a pandák.
Mind összegyűlnek a metamorfózis-katamaránon.
Majd befut a desztillált pirkadat.
Bíbor-bogárkák kerek kaktuszokon!
A nőstény egyedekből lesz a bíborfesték.
Mintha mindenki egyetlen lelket viselne magában.
Íme, a kémcsőben lepárolt kármin.
A Camparit ezzel színezik.
Novella születik az égben, *Zafír és burok* címmel.
Előkerülnek emlékeink, hibák és izgalmak. Az ágens embriója sír.

MARA-DARIA COJOCARU CSILLAGKUPOLÁJA

ARGUMENTÁCIÓ-MOZZANATOK ÉS FALSZIFIKÁCIÓ-MINTÁZAT

(Rizóma)

Transzdiszciplináris, cickány-forma dobozkákban
Gén-hangyák, DNS-darazsak, és szingularitás-pillangók.
Doktorandusz tücskök Debussy hangvilláival dobolnak a kagylókon.
Foszforeszkáló, halk szavú mormota alszik a zongorán.
Álmában a halak megvendégelik a pelikánokat.
Whisky és citromlé van. Pacal és negrócukor.
A relativitás ceruzaerdejében. Empatikus óriások
Építik a koherencia-konzisztencia strandon
A metaszkéma konferenciaközpontot.
Übü-arcú kenguruk, vérszappanbuborék fejű hattyúk.
Nyulak tárgyalnak a medvékkel a nitrogén szerepéről.
A tigrisek Szkrjabin szonátáiért rajonganak.
Az orrszarvú Bartókot hallgat Autotextualizáció szigetén.
Noé bárkájából kísétál egy dinoszaurusz, és megnyitja
A vonóháló-szimpoziumot.
Esszét olvas fel a sün a hullámzásról. A túlélési esélyek
Illúziói és allúziói címmel.
A zsiráf a globális léptékű udvariasság és kedvesség szakértőjeként
Ismerteti a Puha Diplomácia Navigáció projektet.
Az Immateriális Kombinatorika a bagoly mániája.
S a gólya a hóna alatt hozza az utolsó terminust, a pulzáló medúza titkát.
Itt a technika a test, a tolerancia a tér.
Az interpretációk sokfélesége. Az individualitás beíródása.
A szubsztantivizált lény. A minden-végtelen-abszolútum-aperion.
Az arkhé a bárány. Ige és vér.
Jézus Noé fejére helyezi sebes kezét.
S akkor megérkeznek a fecskék, a gyíkok és a tehenek.

Csabai László

AZ ERDŐ SZELÍDJEI

Ahogy az Erdőfejlesztési Monopólium a videonet-reklámokban ígérte:

A vasútra csak helyjegyet kellett váltania Vincének, a kalauz még tisztelgett is ellenőrzéskor, és az étkezőkocsiban megkapta az ajándék – kávélevélből készített – antioxidáns-teát. A rétközvári állomáson várt rájuk az önkormányzat különbusza, és minden ülésen egy brosúra a városról. Bár itt most nem vele, sokkal inkább az őt környező erdővel fognak megismerkedni.

Vincének elege lett az adatelemzésből. Amíg paradigmák és képletek programmá szervezésén törte a fejét, élvezte a munkát, de aztán csak ülni és nézni, ahogy a gép számsorozatokot kreál egy ismeretlen felhasználó részére, az már nem volt kielégítő. Legalábbis neki, akiben, lévén, hogy még csak harminc múlt, tehát túl fiatal a kiegészítéshez, él a vágy a világalakításra, az alkotómunkára. (Pedagógus szüleitől örökölte, akik alapítványi iskolát vezettek, s miután az megbukott, szociális segítők lettek a cigánygettóban.)

Vincéék a Monopólium erdei panziójában kapnak szállást. Az épület messziről északnémet stílusú faszerkezetes épület, közelről látszik, hogy a fekete sávok nem farönkök, hanem a téglafalra festett csíkok. De így is, a leleplezett illúzióval együtt is kellemes hatást kelt. A szobák a tetőtérben vannak, tíz az egyik, tíz a másik oldalon, melyek ajtaját a vendégek részére a recepciós hölgy tárja ki. Egy szőke, karcsú, kék szemű teremtés. Fotómodellnek is elmehetne, ha nemes arányait nem törné meg szögletes tekintete. Nem a koponyája kockaszerű, a kétoldalt a bölcsességfogai feletti duzzanatok teszik sarkossá arcát. „Talán be vannak gyulladva? Hogy szenvedhet szegény a gennyhólyagoktól!” De a hölgy homloka nem árul el fájdalmat. Csak figyelmes kedvességet. Ahogy pedig hajolgat, arról a gidáját nyalogató őzsuta jut Vince eszébe. A hölgy hófehér ingéhez és nadrágjához fekete kocsmároskötény társul. Ez a kirobbanó nőiességhez társuló maszkulin fétis is kellemes képzeteket kelt.

Vince szobájában a billenőablak alatti asztalon frissen szedett gyöngyvirág, mellette egy kancsó víz, egy biblia és egy kormányzati tájékoztató az idejéről, vagyis 2038-as startup hitelekéről.

A hallban már újra együtt a vendégsereg, mikor megérkezik az idegenvezető. Egy feltűnően alacsony alak. Parolis, névkitűzős, zöld erdészegyenruhában. Fején árvalányhajas, széles karimájú vadászkalap.

– Tisztelt honfitársaim! Szeretettel üdvözlöm önöket a mai kirándulásunkon a magam, az Erdőfejlesztő Monopólium és Rétközvár város vezetésének nevében. A százszázalékos állami tulajdonban lévő Monopólium nagy lépés volt afelé, hogy hazánk polgárai a saját kezükbe vegyék országuk irányítását. Hogyan másképp lehetne visszaszorítani a világot uralni akaró, ránk nézve különösen káros ausztrál–japán–brazil–szaudi–izraeli érdekeket. A Monopólium ezerszeresen bizonyította már létjogosultságát: vadásznapok, túratalálkozók rendezése, erdei szállás, infrastruktúra-fejlesztés, növényvédelem, vadállományvédelem, bekapcsolódás az iskolai környezetvédelmi oktatásba, temetőrehabilitáció, országúti fasorok telepítése és gondozása. Senki nem vonhatja kétségbe eredményeinket, ezért hát a nemzet rosszakarói a költségeinkbe kötnek bele. Nos, kedves vendégek, az erdészet, a környezetgazdálkodás nem olcsó mulatság. De okosan végezve nyereséget termel. Anyagi nyereséget is. S ami ennél még fontosabb: tiszta levegővel és tartalmas érzelmi-intellektuális élményekkel ajándékozza meg nemzetünk minden tagját. Ezek átéléséhez azonban jó, ha bizonyos alapismeretekkel rendelkezünk. Kérem, kövessenek!

A kora márciusi erdő mélyén néhol még fel-felcsillannak hófoltok. A levegő az olvadástól nedves és hűs. Szinte inni lehet. A sétányon, vagy, ahogy az alacsony fickó nevezte, „ökológiai sétaúton” a zúzalékkő nem engedi, hogy elsüllyedjen a cipő, de a fák között mély, patás állatnyomokat látni. Sok irányjelző nyíl és információs tábla. A Rétközvári-erdő történetéről, nevezetességeiről, az itteni és a szikestavi régi majálisokról. Sok-sok nosztalgikus, vidám kuriózum. Egy varjú rászáll a Tornapálya bejáratát jelző székelykapura, és bámulja az embercsoportot. Károgni nem tud, mert csőrében diót tart.

– Kedves kirándulók – kezdi a kapu alatt az alacsony ember, és maga mögé mutat –, itt kezdtük tíz éve az elhanyagolt, a végső lezüllesztés állapotába jutott erdőnek a felújítását. Itt, a Tornapályánál. Amely már újkorában is tele volt veszélyes játékokkal, amik aztán elkorhadva, elrozsdásodva kifejezetten életveszélyessé váltak. Csúszda, mely egy gödörbe vezetett, libikóka, melynek hiányzott az ülése, hinta, melynek láncja a duci kisgyermek alatt rögtön elszakadt, forgó, mely nem forgott, viszont rozsdás csavarok álltak

ki belőle, és már csak egy lábon álló mászóké. Mind ment a hulladéktelepre! Helyettük építettünk sok-sok környezetbarát homokozót. Helyi nyersanyag felhasználásával. Meg kötél-lengőhidakat, melyek szomszédos fatörzseket kötnek össze. Meg egy spirál csőcsúszdát. Ez esőben is használható. És egy harminc méter hosszú, öt méter magas, tányérhintás drótkötélpályát. Látniuk kéne, hogy kacagnak és visítanak a kis lurkók, amint elsuhannak a rémült szülők előtt. És még nincs vége a fejlesztésnek! A Tornapályát hamarosan átkereszteljük Kiképzőligetnek, és a Honvédség kezelésébe adjuk át. Ők tudják igazán, milyen speciális eszközök és gyakorlatok szolgálják legjobban a haza védelmére kötelezett állampolgárokat. Vagyis mindannyiunkat.

Az alacsony idegenvezető a Szánkódombra vezető külső futóösvényen állítja meg újra a csapatát.

– Kedves kirándulók, nézzenek körbe! Mit látnak?

Az emberek topognak, susztorognak, végre egy idősebb hölgy jelentkezik.

– A tavaszt. Mintha már vastagodnának a gallyak. Talán rügyek készülnek...

– Milyen éles megfigyelő! S mi mást még?

– A madáretetőket.

– Bizony, sokat kitettünk. Az Rétközüvári-erdő színes madárvilága mára már egyedülálló Európában.

– A szemétkonténert.

– Az is hasznos dolog. De emellett, amit látnak, még fontosabb, amit *nem* láthatnak. Mert pár éve itt még mindenfelé az invazív fajjá vált, tájidegen kanadai vöröstölgy takarta el a kilátást. A szűk anyagi érdekek vezérelte természetkárosításra aligha találunk ennél eklatánsabb példát. Lelketlen, szálegyenes dorongok! Az ötvenes években kezdték ültetni őket, s ha '89-ben nem jön a megváltó szabadság, most gyufaországban élnénk. De mi a közmunkásokkal kivágattuk mindet, és a homok aranyát, az akácot telepítettük ide. Ez a rész itt már tízéves, lassan vágásérett. És gyönyörű. És kiváló legelő a méheknek. Mivel pedig az akácnál jobb tüzelőfa nincs, a panziót is ezzel fűtjük. Persze, fatolvaj is van bőven. Ezzel elődeink nem foglalkoztak, mi azonban az egész erdőt bekameráztuk. Ott, azon a vadászlesen is van egy. Nemcsak a tolvajok, hanem az erdőtűz ellen is jó, és ha eltévedne egy gyermek, biztosan hamar megtalálnánk. Integessünk a kamerának!

– Kérem, jöjjenek közelebb, és vegyék szemügyre ezt a végtelenül természetes képződményt! Az, aminek látszik. Ürülék. Henger alakú, és a vége hegyes. Ami húsevőre utal. Egy idegen vadász úgy vélte, farkastól származik. Ennek rögtön híre ment a városban, és jött is néhány lakossági bejelentés állítólagos farkasészlelésről, mert Rétköszvár mindig vonzódott a farkashoz. És félt is tőle. Hiába, hogy az utolsó farkast 1873-ban kinyuvasztották, a város lakói rendre felkapják ezt a témát. Megnyugtatójuk végett az Erdőfejlesztési Monopólium keretében működő Nemzeti Vadellenőrző Szolgálat mintát vett száz ürülékmaradványból. Csupán nyolcban találtak farkastól származó DNS-t. Kijelenthetjük tehát, hogy a Rétköszvári-erdőben nincsenek farkasok. Akkor viszont mi hagyta ezt maga után? Egy sakál. A sakál kinézetre, életmódra hasonlít a farkashoz. A nép errefelé ráadásul nádi farkasnak hívja. De mégsem farkas, kisebb annál. Az, hogy egy-egy farkast látnak a sétáló a Rétköszvári-erdőben ráadásul, azért hihetetlen, mert a farkas, a közhittel ellentétben, egyáltalán nem magányos állat, mindig falkában jár. Farkasfalkával azonban még senki nem találkozott. Az aranyakál őshonos mifelénk, és igen hasznos jószág, eltünteti a dögöket. Emberre nem támad, nem kell hát félni az Rétköszvári-erdőben túrázóknak. És most nézzünk egy másik ürüléket, azt ott, a bokor alatt. Jól láthatóan tojás alakú gombócok. Növényevők esetében egyébként „hulladékknak” nevezzük a bélsár maradványát. Ez itt hasonlít a szarvas és az őz ürülékéhez, de azok kisebb gombócokból állnak. Ez bizony jávorszarvastól származik. Sokan elcsodálkoznak ezen, mivel a jávorszarvast a hideg égövi térségekkel társítják: Finnország, Szibéria, Alaszka, Kanada. Pedig a jávorszarvas Magyarországon őshonos állat volt. Szlovákiában még most is az. És, mivel ő igazán magányosan kóborló állat, át-átruccan hazánkba. Nem tudja persze, hogy átlépi a trianoni határt. Az ő agyában, őseitől kapott génjei szerint, még egységes térként él a Kárpát-medence. Ami az is volt ezer évig.

A csoport egy sátoztetős, omladozó vakolatú, kertes házacsánál áll meg. A tornác előtt elvadult virágágyás, kerek kút, nyári konyha, kocsiszín. Vince orrában penészszag keveredik az erdőillatba.

– Kedves látogatók, minden erdőnek van felügyelője, gondozója. A rétköszvári erdőszeltechnikus ma autóval érkezik a munkahelyére, de régebben az erdőben is lakott. Kerülőnek hívták. És a környéken az erdőcsősz elnevezés is ismert. Ez a kis erdősház 1880-ban épült. Akkor tagosították a Rétköszvár környéki birtokokat, s így az erdőben egy nagyobb birtoktest alakult ki: az Ungváry gróf. Gondos gazda volt a gróf, akárcsak az intézője és az

erdésze. '45-ben elrabolták az erdőt a tulajdonosától. Az erdészházban ezután iskolások táboroztak, munkahelyi kollektívák rendeztek találkozókat. Amíg el nem terjedt a hír, hogy kísértetek járnak errefelé, akik hajnalban rátelepszenek az alvó mellkasára. Hogy elejét vegyük a további híreszteléseknek, lezártuk a házikót. Így viszont sajnos egyre romosabb.

– Vizsgálták a házat? – kérdi egy idős úr.
– Statikai szempontból? Hogy meddig bírja?
– Kísértet szempontjából.
– Nem vizsgáltuk, mivel kísértetek nincsenek, és a semmit nem lehet vizsgálni.

Nagy nevetéssel díjazzák az idegenvezető talpraesett választát.

– Az épület körül az erdei fafajtáktól különböző, alul szétterülő fákat látunk. Ez az ősi Batul alma. Az első példányait még Álmos és Árpád népe hozta magával a Kárpát-medencébe a második honfoglalás idején. Végleges formáját Erdélyben, a Maros mentén kapta meg. Kiváló az íze, és jól tartósítható. Sajnos az EU a szűklátókörűsége és a pénzügyi csoportoktól való függősége miatt nem engedi, hogy új Batul-ültetvényeket hozzunk létre. Pedig igazi bioalma, minden betegséggel szemben ellenálló. Ha októberben visszajönnek, megkóstolhatják a termését.

Egy erdei útelágazásnál az idegenvezető előveszi mobiltelefonját:

– Hallgassuk meg ezt a gyönyörű népballadát egy Szatmárból való népi énekes előadásában. Címe: Túl a Tiszán.

„Túl a Tiszán egy hársfának lombjába' / Juhászlegény furulyálgat magába'...” És a legvégén:

„Fekete gyász, hófehér a zsebkendőm, / Juhászlegény volt az első szeretőm.”

A kicsinyke ember megtörli szemét, és így tesznek mások is.

– Nehéz megszólalni... A népi lélek ereje... Ez a reményünk, a biztosítékunk, hogy a globalizáció nem fog elsöpörni minket. És hogy miért hallgattuk meg éppen ezt? Mert itt, a hátam mögött található az a hársfa, ahol a juhászlegény és a bárókisasszony találkozgatott. Ők már nem élnek, de ez a lombos tünemény még évszázadokig fogja hirdetni szerelmüket, s azt a harmóniát, amely a magyar múltban a társadalmi osztályok egymáshoz való viszonyát jellemezte. Minden évben kihajt a fa alatt két kankalin. Egy piros és egy fehér. Egymásba fonódnak. Őszre elszáradnak, de tavasszal ismét előbújnak.

A következő állomás egy kis tavacska. A közepén még vékony jég csillog.

– Ósi megyeszékhelyünk, Rétközüvár történelmében van néhány traumatikus élmény. Jöttek dúlni besenyők, tatárok, törökök, '19-ben románok, de a Vörös Hadsereg '44 októberi pusztítása és kegyetlenkedése párját ritkító volt. Meggyalázott asszonyok, málenkij robotra elhurcolt férfiak, kifosztott raktárak és Rétközüvár lebombázott óvárosa maradt utánuk. El lehet képzelni, hány légiaknát dobtak a városra, ha csak a célt tévesztett gyilkos eszközök is háromszáz bombatölcsért hagytak maguk után az erdőben. Ez az egyik. És milyen csodája a természetnek, hogy még a rombolásból is eszközt csinál az élethez, mert a becsapódás tölcsérei, megtelven csapadékvízzel, kiválóan alkalmasak kételtűek és hullók otthonául, s így gazdagszik az erdő ökoszisztémája. Fontos még megemlítenem, hogy a nemzet érdekét és szövetségi kötelezettségét szem előtt tartva, a vörös veszedelem ellen a várost védő hős magyar légvédelmi tüzéreknek idén állítottunk szobrot. Ha megtekintik Rétközüvár belvárosát, közvetlenül a Pigalle kávézó előtt megtalálhatják az emlékművet.

Az útkereszteződéstől a szállás felé haladva, egy fából faragott, széles talpon álló fogadalmi keresztet találnak. Az idegenvezető elbeszéli a történetét:

– Egy mészáros pestiskereszt volt a helyén, annak emlékére, hogy, örök riválisával, Várkonyal ellentétben, Rétközüvár túlélte az 1521-es nagy járványt. Azt a keresztet a törökök kidöntötték. Ez a mostani mindössze harmincéves, amikor újból lehetett út menti keresztet állítani, a rétközüvári kegyes hívek adakozásából készítette a Bartusek család, Szent Februárius tiszteletére. Ő volt az, aki már a Kazár Kaganátusban megtérítette a pogány magyarokat, akik addig sötét pogány praktikákat gyakoroltak. Például megették a legszentebb létező, a magyar totemállat, a barnamedve húsát. Bartusek Artúr, aki mint a hazai vízérkutató úttörője szerzett megérdemelt hírnevet, táratta fel azt a barlangot, amely sétánk befejező állomása lesz.

A barlangbejárat kikarózott lövészárokként néz rájuk. Vince a fokozatosan kiemelkedő falán lógó kis láncokra helyezett mécseseket lát. A gödör mélyén pedig fehér téglalapokat, melyek azt a képtelen képzetet keltik benne, hogy az alja ki van csempézve.

– Csizmásbarlang a neve, mivel a két világháború között, az akkor a benesi Csehszlovákiához tartozó Kárpátaljáról becsempészett gumicsizmákat ide dugták el a feketézők. A pénzügyőrség és a határőrség végül felszámolta

a bünszövetkezetet, de a világháború alatt ismét szükség lett a barlangra. Itt rejtették el a szomszédjai, Moltinszky püspök erkölcsi támogatásával, a nyilasok elől Márton Flórist, a városi színház híres bonvivánját. Erről tudtak Rétköszvár közigazgatási, rendőri és csendőri vezetői is, mégsem hurcolták el a művészt. Igazán megérdemelnék mindannyian, hogy megkapják a Világ Igaza címet. Már tettünk is lépéseket ebben az ügyben.

Az idegenvezető alacsony termete most, a panzió éttermében lesz igazán szembetűnő. Hogy a hátul ülők is lássák, a férfinak fel kell állnia egy székre. Ez nehezen megy, a recepciós hölgy segít neki. S ahogy kihúzza magát az apró ember, nem magasabb, mint egy nyújtózó macska.

– Drága vendégeink, a helyszínhez illően erdei termékekből készítettük önök számára a vacsorát. Medvehagymás, kakukkfűves gombaragut. A vargányát nem vizsgáltattuk meg szakértővel, ugyanis a Rétköszvári-erdő híres arról, hogy nincsenek benne mérges gombák. Fejenként kétkilónyt bárki szedhet magának, és nyugodtan elfogyaszthatja szerettei körében. Inni pedig... Maga mi a fenét csinál?! – kiált az idegenvezető egy szakállas úr felé, aki ijedten fejezi be a matatást az asztalon.

– Én csak... Cigaretát... Nem akarok rágyújtani, csak... megtömöm a...

– Mi az a doboz!?

– Ez a tömőkészülék.

– Nem úgy kell csinálni! Dohányt szórnak a cigarettapapírba, és aztán olyan tekerőssel megsodorják.

– Lehet úgy is! De én inkább így... A kész hüvelybe töltöm a dohány. Csak egy tolás a készülékkel.

– Amíg én itt vagyok, amíg én élek, maga nem fogja azt a rohadt dobozt csapkodni! Értve vagyok?! Na, azért! Hölgyeim és uraim, a gomba mellé viricspálinkát kínálunk önöknek. A virics a fák, különösen a nyírfa csapolásakor keletkező nektár. Lehet natúr és sűrített-erjesztett formában is fogyasztani. Jövőre tervezzük, hogy, őseink nyomán, kumiszpálinkát is készítünk. Egyelőre tehéntejből.

Vince elnyújtózva emészt a manzárdszobában. Csuklik egyet-egyét, s ilyenkor még intenzívebben érzi a vargánya és a viricspálinka ízét. Ami hús nélküli húsz. Mély, édes, sós és csiklandozó. Igazi költészet. Illene hozzá egy jó gólösszefoglaló vagy egy lassú blues meg egy szivar, de füstölőnivalót nem hozott magával (igazi kocadohányos), a plazmatévével pedig nincs kedve kísérletezni, rendszerint az ennek a vége, hogy a távirányítót a sarok-

ba vágja. A képernyő helyett hát inkább a plafonon lógó csillárt bámulja. Monumentális búra halpikkely-utánzatokból. Külön-külön csillog mind-egyik, ami nyilván a búra himbálózásának eredménye, bár Vince semmilyen szellőt, huzatot nem érzékel. Kinn késő este van már. Egy kutya hosszan vonyít. Vagy sakál. Vagy farkas. Kopognak. Kiált, hogy szabad, mire belép a recepciós hölgy. A fiatal férfi zavartan hajtja magára az ágytakaró szélét, de a nő visszarántja azt. Majd ledobja a ruháit. Olyan gyönyörűségei mellei vannak, hogy Vince szeretne közéjük szorulni. „A feneké is csodás lehet!” – gondolja, mire a nő, aki ezek szerint tud olvasni a gondolataiból, felé fordítja a fenekét.

– Hogy tetszik, kispajtás?

– Csodálatos.

– Kóstold meg!

Vince csókot lehel a nemes testrészsre.

– Pulya vagy? Azt mondtam: kóstold meg! Ahogy egy férfi szokta a nőt.

Vince most hosszasan nyomja a száját a combra, s közben a nyelvét is használva csókol.

– Kóstold! Harapj bele!

És ekkor Vincében ördögi vágy fogan meg. Fellobbanó szemmel vetné magát a nőre, de az hajánál fogva visszarántja, és az ágyra nyomja. Arca pedig rettenetes metamorfózison megy át. Haja csimbókossá válik, duzzadt szemfogai agyarrá nőnek, melyekkel mindkét oldalt feltépi áldozata nyakát. Vince nyöszörögne a fájdalomtól, de nem tud, mert a fenevad feltépi a torkát is. Mindent elborít a sötét vér. Kivéve a lámpabúra halpikkelyeit. A búra most forog. Aztán lassul és megáll. Ekkor felébred Vince.

Az ágyneműt csapkodja, a pizsamáját húzogatja. Sehol nincs vér. A nyaka is ép. Tehát álom volt. Ez megkönnyebbülés. Mégis marad a félelem. A helytől, ahol ilyen álmok szállhatják meg az embert. Ismét kopognak. Választ sem várva lép be a recepciós hölgy. Agyarai már most kiállnak, körmei hosszú, fekete karommá nőnek. Ráveti magát Vincére, aki az arca elé kapja a kezét. De ezzel csak annyit ér el, hogy a szörny nem a fejét, hanem a hasát, gyomrát kezdi szagatni. A fájdalomtól fölakadó szemmel bámul a halpikkelyes lámpabúrába, mely részvétlenül forog tengelye körül. Aztán megunja azt a mozgást. Megáll. Vince pedig ismét felébred. Az ágyneműje gyűrött ugyan, de most is tiszta a környezete. Tehát ez is álom volt. Vagy csak kínjában azt álmodja, hogy felébredt, s így már nincs kiszolgáltatva a perszónának? És ekkor megint kopognak.

———— Fellingner Károly

ÁRAMLATOK

LEONORA CARRINGTON: A SZENT FŰ

A tökéletesség
a befejezettség
odújába
bújik a vihar
és a megbocsátás elől.

Az égisz érő fa
levelein
azoknak az állatoknak
a képe látható, amelyek
e levelekkel táplálkoznak.

A teremőrök
szabadságot teremnek,
messzire kergeti őket
az öregedés.

Amikor visszatérnek,
nagyobb a hazájuk.

HELEN FRANKENTHALER: HEGYEK ÉS TENGER

Spontaneitás, amit
az irányítás féltése megóv
önmagától.

Tócsákkal teli
dűlőutak,
aljuk köves, szilárd.

A vászon eggyé válik
a manipulált
festékkal.

Hegyek és tengerek
lekoppintják,
utánozzák a csendet.

MARLENE DUMAS: AKIÉRT A HARANG SZÓL

Nyomd az arcod
erőteljesen
a tükör falának.

Tedd a tükröt
a tudatalattiddá.

Fájjon annak is,
aki hiányzik belőle,
de képtelenség elképzelni
tükör nélkül.

VIJA CELMINS: ÓCEÁN

A kép illúzió,
összetéveszthető
a fényképpel.

A varázslat
újratervezi a dolgokat,
létrehozhatod
a legtökéletesebb képet

a hold felszínéről,
az óceán remegéséről
anélkül,
hogy láttad volna.

FRIDA KAHLO: LUTHER BURBANK PORTRÉJA

Ha fiatalon akarsz szépen
megöregedni,
ráadásul visszafelé
az időben,

állj az út szélén
kivágott fa
törzsére;

nem erőltette meg magát
a munkás eléggé,
egy méter magasan
fűrészelte el,
lusta volt lehajolni,
megalázkodni.

JOAN MITCHELL: CÍM NÉLKÜL

Álmatlanságban szenvedek,
ráborulok a vánkosra,
pontosabban
akkor borulok virágba,

illatom ágyamhoz csalogatja
a kerubokat,
hogy vigyázzanak rám,
hogy ne hagyjanak
álomba merülni,

mert akkor könnyebb lennék,
könnyebb lenne
elbánni a másik
énemmel,
ami nem lenne igazságos.

GEORGIA O'KEEFFE: ARAB CSONTVÁZ-ÍRÁS XIII

A tárgyakat átalakítja
a színük,
képtelenek
igazodni a világhoz.

A bérházból menekülő
tájképfestőt
beszippantja
a bőség,
elvonsága hasonlatossá teszi
az anyatejhez.

A családi farm körül
gyakran felbukik
a vakondtúrásokban,
melyeket anyai nagyanja
hátrahagyott szülőföldjén,
Magyarországon.

PAULA REGO: CÍM NÉLKÜL 3

Egy kényelmetlen
fahasábon ül
ahelyett,
hogyan elterülne
a finom karosszékekben.

Azonosítja magát
a fadarabokkal,
szervenadni akar,
– urambocsá! –
elvei vannak.

Ha elfárad,
fejével a karosszék
támlájához dől.

Ennyi talán
neki is kijár a jóból.

TAMARA DE LEMPICKA: A MODELL

A lepel átlátszó.
Csak akkor nem
látni át rajta,
ha a teste egy részét
fedi el.

NATALIA GONCHAROVA: MACSKÁK (RAYONISTA ÉSZLELÉS
A RÓZSÁBAN, SÁRGA ÉS FEKETE)

A tövisek Jézus
koronájából
valók.

Helyéről
eltávolított,
rögzített
tanú valamennyi.

A nemlét szemüvegén át
egyszerre
látható a fény
és a sötétség násza.

Addig tart, amíg az egyik
kiszúrja a másik szemét.

JULIE MEHRETU: STÁDIUM II

Az álom tudatos kaland,
olyanokat ültetsz egy
asztalhoz,
akik nem egy időben éltek,
de találkoztak veled.

Az álom tudatos útkeresés,
nem pedig
tényleges valóság.

A hely nélküli
történettérképeken
minden megtalálható.

Bele kell nőni
a távolságba,
hogyan kilóghass a sorból.

GHADA AMER: AZ ÉN TAVIRÓZSÁIM

A képek
mindent megemésztenek,
akár a szobrok.

Elvarratlan
cérnaszálak.

A kultúrák, hagyományok
keresik a hold kezét, lábát,
azt, ami összeköt,
ami közös.

———— Vasas Tamás

5 NAGY SZÁM A NYUGDÍJAS ÉVEKBŐL

(76)

kedves adrian...

újra eljött a szöcskék nyara,
és én próbálok boldog lenni,
de nem sikerül. téged látlak
a denveri aluljáróban, ahogy
összeestünk a whiskey-től
és a kólától, ahogy kereste
a tekintetünk a magas sarkú
cipők kopogásának
epicentrumát,

de nem láttuk,
csak a halált.

tudom, hogy követni
foglak, és nincs ezen-
kívül más bizonyosságom.

ha ebben van bármi
öröm, kérlek, írd meg,
írd meg a másvilágról,
és én fordítani foglak
továbbra is.

ölellek.

(77)

– petri-terv, újabb gyakorlat
(vége nincs) –

zsebre gyűrtem a telefonszámát,
ellenőriztem a pulzusomat,
és hagytam, hogy vezessen
a tömegén át.

hogyan elérjünk a tiszta sátrakig,
ahol levetkőzünk, alszunk másnapig,
távol a dübörgéstől, gépzenétől,
félelmetes nyalakodással
táplál, felemel, ébren tart...

hosszú francia csókok,
fogyni nem akaró, élvező sóhajok,
döglött, forró nyári hajnal,
dátum... dátum nincs.

(78)

83 éves, nem érti, hogy miért köhög.
fejkendősnéni vastag szemüveggel,
rég, rossz, kopott férfi bőrdzseki
van rajta, az egyberuhája
szegényes, csak úgy
árad belőle

a szomorúság, ami szerencsére
nem a sajátja.

ahogy beérünk a nyugatiba,
segítek leadni a kerekesszatyrát,

az unokája várja, hosszasan öleli
a peronon. ezek után egymásba
karolva indulnak el a reményekkel
kecsegtető, hatalmas bejárat felé,
és lassan belebicegnek a közeledő
naplementébe. cigarettával
a számban figyelem őket,
amíg láthatatlanná nem
válnak, egyértelműen
ők a legszebb
sugari ennek

a komor februári napnak.

(79)

azt kéred, vegyek vissza
a petrarcai magaslatokból,
látom, hogy nem szereted
a távolságot, a szédítő
zuhanásokat.

szerintem csak arra vágysz,
hogy ne mossam a seggem
a keresztvizedben, hiszen
lassan leszokhatnék már
ezekről a tömény
blaszfémiákról.

itt a nagybőjt, és én kedvezményes,
„unisex” maszturbátorok linkjeit
küldözgetem neked csatolva,
mert nem tudok aludni.

(80)

és tényleg elfelejtem a lényeket,
mások előtt zsoltárokat magyarázok,
szerzetesi aszkézist tanítok, anekdotákat
magyarázok a pusztai vándorlásról.

ilyenkor valójában üvöltök, csak te tátogásnak
látod, olyan vagyok, mint a buborékot nyeldeklő
hal; várom, hogy megszüntesd bennem
a kövér kisfiú sírását.

TIZENHARMADIKA

Muslinca ment a boromba. Ez a tizenharmadika, úgy látszik, neki szerencsétlen volt. Lucának beszélek az új könyvemről, ő nem szól, a hangom furcsa, természetellenes. Luca iszik, bólogat, újratölt. Nem kell itatnom, berüg magától. Eddig két könyve jelent meg, nekem csak egy. Szánalmas, milyen kevés példány fogyott el. Viszont tele vagyunk ötletekkel, nem akarjuk feladni.

Az irodalomért, mondta Luca, és fejére húzta a símaszkot.

– Az írók a főbejáraton keresztül hatoltak be az épületbe. Hozzávetőlegesen tizenötmillió forintot zsákmányoltak. Azonban nem számoltak vele, hogy a bank bejárata előtt is működik egy kamera.

– Mit lehet tudni a gyanúsítottakról?

– Az egyik elkövető Halics Luca, harminckét éves, budapesti lakos. A bűntársa Dárdai Tibor, harminchat éves, szintén budapesti.

– Híradónk utánajárt a meglepő bankrablásnak. A két gyanúsított egy írotáborban találkozott először, mindketten több novellát publikáltak. Halics Luca legutóbb egy angol katonáról közölt rövid abszurdot a Kleió irodalmi folyóiratban.

*

A SEBESSÉGET 1865-ben találták fel, hogy az autók száguldozhassanak. kezdetben minden autó nyitott tetejű volt, és esővízzel működött. szétázott ülepű úriemberek szálltak ki a járgányokból, és sikkesen összevizezték nappalijuk székeit. a benzines motor csak azután jött divatba, hogy aszály söpört végig az északi féltekén. az iraki faradzs sejknek atyai ösztöneitől vezérelve az volt a terve, hogy ő táplálja a világ összes autómobilját. maga mellé gyűjtötte az arab törzsfőket, hogy együttes erővel kiűzzék a briteket. ötévi harc a sivatagban, de a britek csak nem mentek el. ekkor faradzs tudósai megépítették a repülő tevét. első ránézésre olyan volt, mint a hagyományos teve, de púp helyett szárnyai voltak. az angol haderő védtelen volt a légitámadásokkal szemben, vereséget vereségre halmozott. végül diadalmasan kivonultak. kivéve herby melon közlegényt. herby még a megszállás éveiben tért be egy kocsmába, rendelt egy dzsint, és mielőtt kihörpínthette volna, az felajánlotta, hogy teljesíti három kívánságát. az első kívánság az volt, hogy

meglehesse jázmint, faradzs lányát korcsolyázás közben. gazdám, esetleg valami egyéb kívánság?, kérdezte a dzsin. de herbynek nem jutott eszébe más, a dzsin pedig nem tudta teljesíteni. nem baj, mondta herby, megvárjuk, míg leesik az első hó.

*

Hogy lehet ennyi baromságot összehordani?, gondolta Gizike, és visszatette a folyóiratot a könyvtár polcára. A Klarisszát akarta levenni, a Kleio véletlenül került a kezébe. Leült az asztalhoz, VV Pista Fancsikával jár, grízgombócleves, a vízöntőknek szerencsés nap a péntek. A magazin végére lapozott, hogy megnézze, mit írnak *Az örökség ára* szereplőiről. Elolvasta a rövid cikket, aztán még sokáig nézte a színész fotóját. Jóképű ez a Yaman, kár, hogy nem írnak többet róla. Jó lenne tudni, van-e felesége, van-e gyereke.

Gizike felszállt a metróra, táskájában a *Párducsív* második kötete. Végig Yamanról álmodozott. Micsoda szakáll! És az az egyenes orr! És milyen jól áll rajta az öltöny!

A bankban nem látta a biztonsági őrt. Lehet, hogy a végén van? Mi lesz, ha pont akkor rabolnak bankot, amikor a dolgát végzi?

Gizike kinyitotta a könyvet, a rózsaszínű borítón izmos, félmeztelen férfi. Éppen elkezdte az első fejezetet, amikor két álarcos rontott be, az egyikük mintha nő lett volna.

A péntek szerencsés a vízöntőknek, gondolta Gizike. Talán ezért nem történt bajom az ijedtségen kívül. Meg volt írva a csillagokban. A kihallgatáson ezt nem mondta, nem akarta, hogy habókos vénasszonynak nézzék, aki naponta megnézi a horoszkópot, és török sorozatokkal tölti a délutánjait.

Másfél órát várákozott a bankban, ő volt az utolsó, akit kihallgattak. Beütötte a kapukódot, a lift ajtaját Sanyi tartotta a lábával. Csókolom, Gizike néni. Csak nyugodtan, megvárom. Sanyi hóna alatt összecsavart szőnyeg. Remélem, nem lopta, gondolta Gizike. Sanyi meglátta, ahogy a nő fixírozza. Azt mondták, repülőszőnyeg, vigyorgott, és kilátszottak a sárga fogai.

*

Sanyi letette a lopott szőnyeget az előszobában, és ment a kocsmába. Pálinkát és sört rendelt, leült az egyik asztalhoz, a tévét bámulta. A bankrablást mutatták. Amatőrök, gondolta. Órájára nézett, késik ez a barom.

Tudod, az úgy van, hogy felteszel a netre egy hirdetést: Lakásfelújítás kedvező áron, aztán várod a madarat. Na, én ki is fogtam kettőt. Halicséknál fürdőszobát kellett felújítani, ők voltak az elsők. Nyolcadik kerületi lakás, Tisztviselőtelep. A munkaárat lefirkáltam egy papírra. Halics úr jó ember volt. Hitt Jézus Krisztusban, és bennem. Számla és aláírás nélkül, zsebbe adta az első részletet. Jó kondiban lévő, hetvenes házaspár. Csak ilyenekre szabad menni. Ha fiatalabb, hamar bemószerol a zsaruknál, ha meg idősebb, akkor is szívás van. Össeesik, ha később kezdődik a Szulejmán, és már rád is verték a balhét. A hetvenes viszont prima választás. Elvisz áruházba, segít a cipekedésben. Mindezt teljesen ingyen. Szóval Halicsék jattoltak, én meg az első két napon levertem a fürdőben a régi csempéket. Amikor már minden tele volt sittel, többet nem mászkáltak arra. Csinálhattam, amit akartam. Miközben kapargattam le a falat, egy új kliens telefonált. Ferenczyék. Egy garzont kellett rendbe rakni. Kilencedik kerület, nem messze Halicséktól.

Elugrok ebédelni, Halics úr, mondtam, bár még délelőtt tizenegy se volt. Persze nem kajálni mentem, hanem Ferenczyékhez, felmérni a helyzetet. Annyit mondhatok, tökéletes volt. Olyan kedvesek voltak, hogy szinte sajnáltam őket átvágni. Sándor, egy kávét elfogad? El én. Süteményt? Azt is. Az öregek etetnek-itatnak. Néha a férjek még titokban szíverősítővel is megkínálnak. Nincs kivel inniük, és örülnek nekem, hogy akad társaság. A lakást albérletnek akarták kiadni. Első nap nekiestem az előszobának, leszedtem a régi tapétát. A lakás a harmadikon volt, Ferenczyék szemközt, a negyediken laktak, úgyhogy rá lehetett látni. Kitártam az ajtót, hadd lásanak. Minden nap kettő vagy három körül visszamentem Halicsékhoz, hogy úgy tegyek, mint aki a fürdőszobán dolgozik. Halicsné marha rendes volt. Alacsony, vörös hajú nő. Úgy hívott, Sándorkám. A többieknek Sándor voltam, de neki Sándorkám. Először csak a cukorkát loptam tőlük az előszobai kisasztalról, de aztán rájártam a frigóra. Megszokták, hogy a mobilomon kihangosítva szól a Sterbinszky. Bumm, bumm, bumm, bumm, mindent elnyom. Szóval otthagytam a mobilt, kihangosítva a fürdőszobában, az ajtót bezártam, és miközben ők tévét néznek a nappaliban, én szépen zabáltam a hűtőnél. Egy kis parizer, egy kis paradicsom. Egyszerre sosem ettem annyit, hogy az feltűnő lett volna. Amikor befejeztem a kajálást, visszamentem a fürdőbe, és kurva hangosan elkezdtem kalapálni a falat. Nincs az a megrendelő, akit ne nyugtatna meg a hangos kalapálás. Igen, hallom, hogy az ürge dolgozik, ezt mondják mindig.

Halics úr közben a *Sátántangót* olvasta, és egy 2B-s puha ceruzával jelölgette, szerinte hol kellett volna pontot tenni. Közben ment a tévé. Halics olvasott és jelölt. Halicsné nem értette, hogy tud ennyifelé figyelni egyszerre. Amikor Halics meghallotta a híradó zenéjét, felnézett. Bankrablás. Felhangosította a tévét, valóban jól hallotta-e. Igen, a rendőr határozottan az unokája nevét mondta be. Halics a feleségére nézett. Egy pillanatig próbáltak úgy tenni, mintha volna más Halics Luca is, akinek két könyve jelent meg. Halicsné a telefonért nyúlt. Még sokáig sírt, miután bontotta a vonalat. A kopácsolás megszűnt, Sanyi nyitott be. Mára ennyi, Halics úr, én mennék.

Halics bezárta az ajtót, az asszony még mindig hüppögött. Eh, legyintett, kár rajta rágódni. Luca biztos jelentkezik, amint lehet. Inkább nézzünk meg egy filmet, valami vidámat, az elvonja a figyelmed. Tango és Cash?

Halics még megnézte az éjszakai híradót is. Semmi újdonság. Söhajtott, lekopcsolta a villanyt. Furcsa dolgokat álmódott.

*

Egy augusztus végi nap délutánján azon az alföldbe vajt, elnyűtt országúton (amelynek két oldalán a rét sártengerré vált az első nagyobb esőktől) tartálykocsi közeledett. Rajos rendőrszázados egymaga állt a pusztát átszelő betonúton, kezében pisztollyal babrálva, bankárszemüvegét megigazítva, karját felemelve célzott, ahogy a telep moziójában látta egyszer, kisgyermekkorában a hátsó sorból, hogyan kell löni. A mozi azóta eltűnt, elenyészett, a kópiák elkallódtak, tűzre dobták őket, hogy legyen fűteni valamivel téli napokon, a nézőtérre rovarok költöztek, békák, szú rágta a kényelmetlen, durva posztóból készült székhuzatot. A tartálykocsi egyenesen Rajos rendőrszázados felé robogott, aki három lövést adott le a szélvédőre, a vezető satufékkal fogatta meg az iszonyú monstrumot, hiszen fejében munkált az Úr parancsolata, Ne ölj!, Rajos pedig éppen a tartálykocsi előtt állt, elszántan, mozdulatlanul, mintha ő maga is a kopár alföldi országút része volna, mint a cigányok esőáztatta viskója vagy a színét vesztett kököröcsin az út mentén. A szélvédő ablakán bucskáztak ki, vezető és utasa, egyenest a bankárszemüveges Rajos elé hemperedve. „Baszd meg!” – mondta a vezető, és a hátát fogta fájdalmában, mire Rajos gunyoros mosollyal válaszolt, „Inkább a Lucát”, és a gőzölgő aszfalra dobott egy acélosan fénylő bilincset, ezzel a munka bevégeztetett, gondolta magában, mintha egy másik isten hangja szólna tudata bensejéből.

*

Sem bilincs, sem bankárszemüveg nem szerepel a Krúdy-féle álmoskönyvben. Visszateszi a polcra, megpillantja a Dárdai-kötetet. Szórakozottan lapozza fel.

*

Dárdai Tibor: *Tizenharmadika*

Muslinca ment a boromba. Ez a tizenharmadika, úgy látszik, neki szerencsétlen volt.

VALAMI, AMIRE ANYÁM BÜSZKE LEHET

Tökéletes a testem, gyere, nézd meg,
Anyám büszke lenne rám.
Ha történne velem valami, és kórházba kerülnék,
Mindenki egy jól nevelt lányra jellemző tisztaságomat csodálná.

A szex és a halál,
Vannak napok, amikor lelkem egy apró, magányos hajléktalan,
Aki már semmi után nem újítja ki a kezét.

Nem hittem anyámnak, amikor félt, hogy nevetségessé teszem,
Ahogy nem hiszek a szükséglet-szexben sem.
Lám, mégis tisztán és felkészülten állok itt,
Tisztán és felkészülten.

EGYRE TÁVOLABB MINDATTÓL, AMIT ISMEREK

Nézd, nem mondta senki, hogy könnyű szeretni egy nőt,
aki megszokta az erőszakot.
Olyan helyről jövök, ahol a lányokat
tranzakciószerűen adják el és férjhez.
És nem mondom, hogy ez az én történetem, csak azt, hogy
ha ma megtagadom, hogy abba a házba menjek, ahol nagyanyám
lakott,
az azért van, mert automatikusan a szüleim adósságaira gondolok,
melyek a gyerekkoromtól üldöznek, és a vénasszonyokra, akik
azt kiabálják a kerítés fölött, hogy az enyéim eladnak, hogy
megszabaduljanak az adósságaiktól.

Senki nem mondja, hogy szeretned kell a szüleid,
azt hiszem, csak keresned kell egy okot, amiért
megköszönd nekik. Az apám is tett valami jót,
amikor megírta a búcsúleveleit, és elszórta
őket a házban – amikor nagy leszel, mindent

meg kell tenned azért, hogy ne legyél olyan, mint ő,
és ha ez azt jelenti, hogy nem szabad azt kívánnod, hogy meghalj,
akkor nem szabad azt kívánnod, hogy meghalj, még ha
azt is kívánod, hogy kívánd a halált.

Nem mondta senki, hogy könnyű keménynek lenni, de
van néhány kemény dolog, amit tudnod
kell rólam. Például azt, hogy első osztályos
korom óta egyetlen verekedésben sem
maradtam alul, amikor anyám elküldött
kenyérért, és egy nálam nagyobb fiúval
verekedtem, mert el akarta lopni
a maradék pénzemet.
És én győztem.

Senki nem mondja, hogy könnyű, de én még emlékszem
arra a tizenkétszögű könnyű érmére, amelyet
az ujjaim közé szorítottam, és a karcolásra, amit
akkor szereztem, amikor kiütöttem a fogát.

Nézd, ha egy olyan nő kéri, hogy vedd az öledbe,
aki erőszakban nőtt fel, akkor nem kell kérdéseket feltenned,
csak erős karokra van szükség, amik egybetartják az alkatrészeket.
Tudod, hogy gyakran veszem fel a te nehéz esőkabátodat,
mert majdnem teljesen beborít.
És ha valami tetszik az utóbbi időben, az az, hogy
ne lásson senki.

Könnyebb elképzelnem, hogy bedugtál a kabátba,
és elvittél valahová,
egyre távolabb mindattól, amit ismerek,
de egyre közelebb önmagamhoz.

DEMÉNY PÉTER fordításai

„NEM VOLT VÉLETLENSZERŰ A VÁLASZTÁSOM”

KORPA TAMÁS BESZÉLGETÉSE GAAL GYÖRGGYEL

Gaal György irodalom- és kultúrtörténész, kolozsvári helytörténeti alpművek szerzője idén ünnepli 75. születésnapját. Az elmúlt háromnegyed század regényes fordulatairól, temetőstákról, a felfedezés örömeiről, kutatási módszereiről kérdeztük.

Korpa Tamás: *Gaal György, rokonságának apai ágát tekintve a híres dálnoki Gaal család sarja, anyai oldalról a közismert kolozsvári orvosdinasztiából, a Gyergyai famíliából származik. Ha ki kellene emelnie a családi legendáriumból mind a két oldalról egy-egy felmenőt, akik (vagy akiknek az emléke) meghatározó hatást gyakoroltak Önre, kik volnának azok? A birtokos dálnoki Gaalok és az értelmiségi Gyergyaiak között milyen volt a kapcsolat?*

Gaal György: Mindkét család székely eredetű, de más-más időszakban távoztak az ősi földről, s így a 20. század elején más is volt az életvitelük. A dálnoki Gaal család a székelyek vezető rétegébe, a primorok közé tartozott, dálnoki kúriájuk ma is áll. De ahogy ez több székely családnál is történt, a 19. század közepe tájára a birtok többszörösen osztódott, s már nem volt elég a megélhetésre. Az egyik Péter (1810–1896) nevű ősöm 1840-ben a Kolozsvár melletti Mezőségen talál feleséget magának mezőbándi Kováts Druzsina személyében, s Magyararkályánban telepszik le. Itt jól gazdálkodik, s gyorsan gyarapítja birtokait. A század végén a család a módosabb dzsentír réteghez tartozik, akik az arisztokráciával is néhol rokonságot ápolnak. Gaal Jenő (1873–1948) nagyapámat nem ismertem, hiszen ő éppen csak megérte születésemet. De a felesége, nagymamám, Emma nevelt 1961-ben bekövetkezett haláláig, s tőle hallottam a legtöbbet a család régi életmódjáról és nagyapámról is. Úgyhogy leginkább nagyapámról mondhatom el, hogy kitűnő gazda és ritka pontos tisztviselő volt. A kolozsvári Református Kollégiumban tanult, majd a kolozsvári egyetemen jogot végzett. 1895-ben

vállalt közigazgatási tisztséget a községközpontban, Mócson, a századfordulón főszolgabírói kinevezést kapott, s ezt a tisztséget a román közigazgatás bevezetéséig, 1919-ig viselte. A falu központjában 1901-ben szép, 12 szobás udvarházat építtetett, körülötte háromholdas park terült el, amelynek gondozása nagymamám feladata volt. Az ő idejében épült a mócsi iskola és a kórház, valamint a református templom, ahol címeres főgondnoki széke és a nevét is feltüntető építési emléktábla máig látható. 1916-ban a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki. Az 1921-es román földreform a birtok jelentős részét kisajátította, de a megmaradt magyarkályáni és mócsi földeket, erdőket, szőlőt jól hasznosította, s anyagi helyzetük kitűnő maradt. Úgyhogy egyetlen, felnőttkort megérett fiukat, az 1912-ben született édesapámat Budapestre küldhették már gimnazista korában nevelőintézetbe.

A kibédi és kissolymosi lófő Gyergyai családról éppen a járvány alatt könyvet írtam, mely talán még az idén megjelenik. Róluk sokat tudnék mesélni. Egyik ősöm, a kissolymosról érkező Gyergyai Pál az 1700-as évek elején három kortársával együtt 1734-ben összeállította Kolozsvár első, latin nyelvű leírását. Ez mindmáig a várostörténet egyik alapvető dokumentuma. Ettől fogva a család fő ága Kolozsvárt él. Számos városi és kormányzséki tisztviseelő kerül ki közülük. Itt csak Gyergyai Mihályt említeném, aki híres ötvösként, egy mintakönyv összeállítójaként került be a szakirodalomba, de emellett hosszú ideig városi osztóztató bíró is volt. Gyergyai Ferenc évtizedeken át városi aljegyző, jegyző, végül királybíró. 1848. március 21-én ő fogalmazza meg a kormányzsék elé terjesztendő forradalmi követeléseket. Emellett két nyelvhelyességi kötet szerzője s közkedvelt tenorénekes. Dédapám, id. Gyergyai Árpád az első orvos a családban, Bécsben szerez diplomát, s az elsők között kísérletezik a vérátömlesztéssel. A legtöbbre mégis nagyapám, ifj. Gyergyay Árpád (1881–1952) vitte, aki már a kolozsvári egyetemen szerezte diplomáját, s a múlt század elején a fül-orr-gégészetre szakosodott. A világháború végén, amikor az egyetemet elvették a románok, az egyetem rendkívüli tanára, a Fül-orr-gégészeti Klinika igazgatója volt. Neki akkor már háza, népesedő családja, jól menő magánrendelője lévén, itt maradt Kolozsvárt, szanatóriumot nyitott, s tekintélyes vagyont szerzett. Évente eljárt a nemzetközi fül-orr-gégészeti kongresszusokra, ahol bemutatta újabbnál újabb műszereit, műtéteti eljárásait. Egész Európában ismerték. Külföldről is küldtek hozzá fülkürt-betegségben szenvedőket. Egyik leghíresebb esetének számít, hogy mikor a „Nagyrománia” megalkotójának tekintett Brătianu román miniszterelnök súlyos gégedaganattal halálán volt

1927 novemberében, táviratilag Gyergyayt hívták Bukarestbe életmentő műtét elvégzésére. Mire a fővárosba érkezett, a politikus meghalt. Mikor 1940-ben, a második bécsi döntést követően Kolozsvárra visszatért a Ferenc József Tudományegyetem, Gyergyay lett a fül-orr-gégészet professzora, egy ideig az orvosi kar dékánja is. Aztán 1945-ben csúnyán meghurcolták, mert ő nem menekült el, mint a professorok többsége. Gyergyay nagyapám jeles orvoscsaládból nősült, apósa, szepeslőcsei Engel Gábor nőgyógyász egyetemi tanár, az Országos Karolina Kórház igazgatója volt. Öt gyermekük született, közülük három orvos, kettő éppen fül-orr-gégész lett. Édesanyámat gazdamérnöknek nevelték, hadd legyen, aki a birtokokhoz ért.

Összegezve azt mondhatom, hogy mindkét nagyapám példa lehetne előttem, de azért értelmiségiként inkább csodálom a Gyergyaiakat. A két család között nem volt rokonság. Édesapám akkor már átvette nagyapámtól a magyarkályáni birtokot, s az ottani udvarházban lakott. Hobbija volt az autózás, motorozás. Még a szántóföldekre is motorbiciklivel járt ki a munkálatokat irányítani. Gyakran bejött Kolozsvárra színházba, társaságba. Egy estélyen ismerkedett meg édesanyámmal, aki akkor a román tan nyelvű Gazdasági Akadémia végzős hallgatója volt. Mindkét család örvendett a „jó partinak”. 1937-ben házasodtak össze.

K. T.: *A szüleit és velük az akkor még kisgyermek Gaal Györgyöt kényszerlakhelyre helyezték. Szerencsére nem a Kárpátokon túlra vagy a Duna-deltába, hanem – számomra meglepő módon – Kolozsvárra. Ha jól tudom, nagynénje Monostor utcai sarokházában letek menedéket. A szüleit miért kényszerítették, hogy elhagyják a családi fészket? Mit hagytak hátra? Őriz valamilyen emléket nagynénje házáról?*

G. Gy.: A világháborús menekülésből a szüleim és apai nagyszüleim 1945 tavaszán tértek vissza, s addigra minden vagyonukat CASBI alá helyezték. Ez az „ellenségek”, vagyis magyar elmenekültek vagyonát igazgató hivatal volt. Amikor szüleim Kályánba értek, ott az udvarház lakhatatlan állapotban állott: se ajtaja, se ablaka. Mócson a nagyszüleim kúriája jobb állapotban vészelte át a nehéz hónapokat, a református pap intette híveit, összeszedte az udvarra kiszórt könyveket, még a bútorok egy része is visszakerült (néhányuk ma itt, a lakásomban van). Megengedték, hogy korábbi kúriájukban nagyszüleim három szobát és a konyhát bérbe vegyék. A szüleimet is oda jelentették be. Ők azonban többnyire Kolozsvárt tartózkodtak. Édesapám vett egy teherautót, s azzal szállított az országban árut. Édesanyám egy ideig elárúsítónő volt, utóbb tanársegéd a Gazdasági Akadémia szőlészeti tanárszékén. Eleinte anyai nagyszüleim emeletes házában laktak, de rövidesen az

egész családot kiköltöztették, mert a házat lefoglalták az orosz parancsnok rezidenciájául. Azután egy udvari szobát béreltek. Édesanyám fül-orr-gégész nővére akkoriban a Református Kórház orvosa volt, ezért is születtem ott 1948-ban. Pár hónap múlva államosították a kórházat, s őt Zilahra helyezték át. Neki volt a tulajdonában a Monostor út sarkán lévő ház, amelynek emeletén akkor üreült meg egy, két kis szobából s mellékhelyiségekből álló emeleti lakás. Oda költözhetek be szüleim pont a születésem előtt. Nemsokára ezt a házat is államosították. Közben Gaal nagyapám meghalt. Úgyhogy, amikor 1949 márciusában jött a földbirtokos osztály „begyűjtése, kényszerlakhelyezése”, Mócson nagymamám és a szüleim szerepeltek, de lényegében csak nagymamám lakott ott. A hatósági elv az volt, hogy a birtokosokat állandóan ellenőrizni kell, s ez csak nagyobb városokban lehetséges. A személyikbe beütötték a nagy D. O. (Domiciliu Obligatoriu = kötelező lakhely) pecsétet, s ezzel nem volt szabad a város területét elhagyniuk. Mi több, hetente egy megadott napon jelentkezniük kellett a rendőrségen, ahol eleinte ki is kérdezték őket az elmúlt hetükről. Így az akkor már 73. évében járó nagymamámot is a Monostor úti lakásba hozták. Az egyik szobában mi ketten, a másikban a szüleim aludtak. De édesapámnak volt ágya a padláson is: ha éppen férfiakat szednek össze, akkor ő ott húzódjék meg. Itt, a Monostor úti udvaron kívül játszóterem volt a Gazdasági Akadémia hatalmas parkja is. Édesanyám magával vitt reggel, s délig ott játszhattam, nézelődhettem az állattenyésztet istállóiban. Édesanyámat még pár évig állásban hagyták, de édesapám életében nagy változás állt be: többet nem sofőrködhetett a városon kívül. Felvették a városi közüzemekhez autóbusszofőrnek. Csakhogy egyik elvtárs pártgyűlésen felvetette: egy busznyai embert nem lehet az osztályellenség kezére bízni. Áttették taxira. Aztán hívták a „báró elvtársat”: a pártbizottság döntése szerint csak szemeteskoscsit vagy buditakarítót vezethet. Így lett édesapámból „szemetes báró”. Így emlegették, pedig nem volt báró. Viszont azok az utcák, ahol neki kellett felszedni a szemetet, mindig tiszták voltak.

K. T.: *Kolozsváron megállapodtak a Monostori úton, vagy máshol rendezkedtek be véglegesen? Mivel foglalkoztak később a szülei?*

G. Gy.: Édesapám nyugdíjazásáig szemetes sofőr maradt. Ennek volt némi előnye is. A körzetében rendszerint akadt egy-két étterem, kifőzde, ahol a szemeteseknek mindig adtak valami ételt. Aztán édesapám a munkaidő alatt is a Király utcai lakásunkhoz hajtott, ott letehetette a „szerzeményt”, s mi abból ebédeltünk. Édesanyám sorsa sokkal hányatottabbá kerekedett. 1953-ban volt egy tanügyi tisztogatási hadjárat, és őt „rossz származása” mi-

att eltávolították a tanügyből, a rajoni néptanácshoz helyezték a mezőgazdasági osztályra. Ami azt jelentette, hogy tavasztól őszig néhány kalotaszegi faluba kellett kijárnia – rendszerint biciklivel –, hogy ott irányítsa-ellenőrizze a munkálatokat. Nyáron párszor engem is magával vitt Mákófalvára, s ott egy nénire rábízott, még ebédet is kaptam. Hanem 1953 egy még nagyobb csapást is hozott ránk. Egy esti órában teherautó állt meg a lakásunk előtt: egy elvtárs jött a papírral, mely arról szólt, hogy az államosított lakást másnak utalták ki, minket kilakoltatnak. A teherautóról két katona is leszállt: nekik kellett a bútorokat felpakolni. Pár óra alatt, ami csak elfért, a platóra került, a többi bútor, apróság az udvari eresz alá, s nagymamám ott maradt egy padon. Engem édesanyám magához vett a sofőrkabinto. Utólag mesélte, hogy nem tudták, hova visznek, nagy megkönnyebbülés volt, hogy Kolozsvárt maradtunk. Igaz, a város legszélén, a Szőlő utcában egy nyári használatra épült, tornyos villa sarokszobáját jelölték ki számunkra. Szép nagy szoba fűtés nélkül. A villa minden szobájában más-más család lakott. Buszközlekedésről szó sem volt. A szüleim kora reggel innen ereszkedtek alá biciklivel (nagy hóban gyalog) a központig, munkahelyükig. 1954-ben beíratk az óvodába, úgyhogy egy évig naponta én is lesétáltam a belvárosig, a Jókai utcáig. Egyszer hazamenet hatalmas zivatar kapott el, csapkodtak körülöttem a villámok. Az utca mindkét oldalán a kertkapuk be voltak zárva... Azután évtizedekig rettegés fogott el zivatarok idején. A szüleim belátták, hogy én onnan nem járhatok iskolába, s nem tudom, mi áron, de elintézték egy lakáscserét, aminek eredményeként a belvárosi Király utca egyik régi polgárházának a hátsó udvarába költözhattunk egy kéthelyiséges (valamikor műhelynek épült) lakásba. Közös illemhely az udvar sarkában, vízcsap az udvar közepén. Rendre lakályossá tették az új otthonunkat. 1955-től itt éltünk. Innen kezdtem elemibe járni a volt Református Kollégiumból államosításkor lett 2-es számú Magyar Fiúgimnáziumba. Édesanyámat közben kirúgták a Rajoni Néptanácsból is azzal, hogy értelmiségi állásban D. O.-sként nem dolgozhat. Kéthavonként hol innen, hol onnan bocsátották el. Konyhai mosogatólánynak sem volt jó. Közben mezőgazdasági államvizsga-dolgozatok otthoni gépelésével szerzett valamely jövedelmet. Végül a megyei gyógyszerészeti központhoz felvették gépíróként. Ott egy illegális kommunista főkönyvelő, értékelve pontos munkáját, kiállt mellette. Onnan ment nyugdíjba.

K. T.: *Milyen könyveket olvasott szívesen akár általános iskolásként, akár az Ady-Sincai Líceum tanulójaként?*

G. Gy.: A könyvszeretetem egészen különös eredetű: mikor a Monostori útról kitétek, ott volt egy pincerekeszünk is, s abban néhány szekrény. Az egyik tömve könyvekkel: nagyapám mócsi könyvtárával. Ebben főleg az első világháború előtti kiadványok fordultak elő: *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben*, *Tolnai Világtörténete*, *Klasszikus Regénytár*, Jókai és Mikszáth összes művei. De az Erdélyi Szépmíves Céh majdnem teljes sorozatait is sikerült összeállítanom. Az első világháború története több feldolgozásban is előfordult. Nos, ezek a szekrények a Király utcai házban csak az udvaron, eresz alatt kaptak helyet lelakatozva. Fő szórakozásom lett, hogy a nyári szünidők alatt kirakodtam a könyvszekrényt, csoportosítottam a köteteket, sorozatokat szedtem össze. Gyönyörködtem a szép kiállítású albumokban. Minden vágyam az volt, hogy egyszer olyan lakásom legyen, ahol ezeket a köteteket illő módon polcokra rakhassam. (Több mint harminc évet kellett erre várnom.) Ebből a szekrényből jutottam első olvasmányaimhoz. Volt ott Verne- és May Károly-regény is bőven. Engem főleg Mikszáth ragadott meg, szinte minden művét elolvastam, még az iskolai könyvtárból is vettem ki köteteket. Az ott leírt világ nagyjából hasonlított ahhoz, amiről nagyanyám is mesélt.

K. T.: *Magyar–angol szakon végzett a kolozsvári egyetemen évfolyamelsőként. Úgy hiszem, az 1970-es évek elején kevesen beszéltek angolul Kolozsváron. Miért éppen ezt a szakpárt választotta? Az angol nyelv kiváló ismerete miként befolyásolta pályáját? Egyetemi tanárai és évfolyamtársai közül kikre emlékezik szívesen?*

G. Gy.: Pályaválasztásom eléggé nehezen ment. A szüleim mindenképpen orvost akartak faragni belőlem, anyai felmenőim példájára. Csakhogy az orvosira bejutni igen nehéz volt. A család úgy vélte, hogy Marosvásárhelyen kellene felvételiznem. Miután átmentem az akkor még elég nehéz, sok tantárgyból egyszerre letett érettségim, kaptam két hét pihenőt, hogy utána Marosvásárhelyen kezdjem a szeptemberig, a felvételiig tartó előkészítő kurzust. Ez iparszerűen működött. Az anatómia és a fizika is ment volna, de a kémianál elakadtam. Életem nagy döntését hoztam meg: angol–magyar szakra felvételizek, s így Kolozsvárt is maradok. Ezekből érettségiztem jó jegyre, s tudtam, hogy az egyetemi felvételi sem kell annál többet tudni. Különösen az angolra állt ez: Kolozsvárt, sőt Erdélyben alig néhány iskolában folyt angoltanítás. Hozzánk is akkor vezették be, amikor a felső tagozatra jutottam, így egyszerre a németről át kellett állnom az angolra. Egy nagyon megérett idős tanárnő kezébe került az osztályunk, s a négy év alatt eléggé elsajátítottuk a nyelvet. A legtöbb felvételiző csak magánúton tanult

meg valamennyire angolul. A magyar mellékszakra úgy jutott be az ember, hogy senki sem kérdezte meg, beszél-e magyarul. Csak román nyelvből és irodalomból kellett az angol mellett vizsgázni. Különben csak pár éve nyílt meg akkor Kolozsvárt az angol szak, amikor az orosz mellé bevezették a „nyugati nyelvek” oktatását is az iskolákba. Az a fura helyzet állt elő, hogy az egyetemen az első két tanéven heti tíz órában angol nyelvet tanultunk, s csak ezután jöttek a tudományos előadások. Az angol szakon bizony kevés volt a szakember, a legtöbben éppen csak angolul tudtak, s azt tanították, amit nekik kiosztottak. Ezzel szemben a magyar szakon igen tekintélyes nyelvészek, irodalomtörténészek tartották a kevés mellékszakosnak (16-an voltunk együtt az orosz-, francia-, német–magyar szakosokkal) az órákat. A magyar főszakosokat bevezették a tudományos kutatásba is. Így csapódtam hozzájuk. Végül a magyar irodalmi diákkörnek az elnöke lettem IV. éves koromban, ilyen mellékszakkal addig nem fordult elő. Szigeti József, Jancsó Elemér, Antal Árpád, Kozma Dezső, a világirodalmat előadó Szabó György nyomdokain indultam. Végzésem után Szigeti professzorhoz iratkoztam be doktorátusra. Az egyetem háromnyelvű diáklapjának, az *Echinox*nak indulásától kezdve a magyar szerkesztőjeként az akkori diákélet majd minden tehetséges tollforgatójával kapcsolatba kerültem, nem egynek a szövegeit én közöltem először. Közvetlen évfolyamtársaim közül Soltész József humoros írásaival, Kozma Mária szépprózájával tűnt ki. Az angol nyelvnek köszönhetem, hogy Kolozsvárt maradtam. Mert akár orvosi, akár más szakos diplomával csak a Kárpátokon túlra kerülhettem volna. Mint angol szakos évfolyamelsőnek, nekem egy jászvásári tanársegédi állást ajánlottak fel, ehhez külön tanszéki ajánlást is kaptam. Hanem Bukarestben, a „repartíció” az a meglepetés ért, hogy egyszerre vagy öt tanári állás is volt angol szakosoknak Kolozsvárt. Az egyiknél kiírták, hogy magyar tannyelvű osztályokbeli katedra. Nos, rögtön választottam. Kolozsvárt aztán az akkor beindult angol tannyelvű osztályokban, egykori iskolámban, az Ady–Şincaiban kaptam órákat. Heti 12 angol órája volt egy-egy osztálynak, és fél osztályos csoportokkal dolgoztunk. Ha eddig még nem is forgott az ember nyelve angolul, itt aztán belejött. Az itt végzett tanítványaim az 1980-as években szétszóródtak Ausztráliától Kanadáig. Az is megjegyzést érdemel: akkor a tanári karból senki sem jutott még el angol nyelvterületre! De ha angolul beszélő vendége jött a városi/megyei pártbizottságnak vagy a városnak, rögtön berendelték valamelyikünket szinkrontolmácsnak. Akkoriban az erdélyi magyar értelmiségiek közt nagyon kevesen tudtak angolul. A német és a francia volt a leginkább ismert. Így aztán a sajtóban is néha

közölhettem angol irodalmi vonatkozású cikkeket, a kiadóktól is felkérést kaptam. Megszületett a *Tenger és alkonyég között* című, angol költészeti antológiám 1978-ban. Ugyancsak akkor jelent meg Emerson esszéinek a fordítása – részben tőlem. Shakespeare szonettjeinek a magyar kiadása is elkészült, de csak 1991-ben kerülhetett sajtó alá.

K. T.: *Idén, 2022-ben volt 50 éve annak, hogy megjelent az első publikációja a Házsongárról (Házsongárdi panteon, Korunk, 1972/3.), amit aztán számos önálló könyv, temetőkalauz, szaktanulmány és térképes felmérés követett. Eleve megvolt Önben a szűkebb locus, különösen a Házsongárd iránti vonzalom, vagy egy véletleneket sem nélkülöző hosszabb folyamat eredménye az, hogy mára Kolozsvár krónikásaként tekinthetünk Önre?*

G. Gy.: A temető iránti vonzalmam egy gyász eset kapcsán indult. Gaal nagymamám, akinek neveltetésem jó részét köszönhetem, 1961 decemberében meghalt. Egy szobában laktunk, ez volt az első haláleset életemben. Nagyon nagy hatással volt rám. Temetése után elhatároztam, hogy minden nap felkeresem a temetőben. Tekintettel arra, hogy az iskola és a lakásunk is közel feküdt a sírkerthez, ez nem ütközött különösebb nehézségbe. Főleg édesanyám családjánál a temetőgondozás állandó műsorszámnak számított. Legalább havonta ki-kivontunk a „sírokat rendbe tenni”, halottak napja előtt fenyőágot, virágot vásároltunk, amelyeket aztán kora reggel kicipelünk a sírokra. Egymás mellett vagy nyolc sírunk is van a Kertek parcellában, a Gaal nagyszüleimen kívül mind Gyergyai-ősök. Utóbb tudtam meg, hogy itt egy Gyergyai-magánparcella létezett, s csak 1962-ben államosították a temetőnek ezt a részét. Azóta a sírokat húszévenként meg kell váltani, máskülönben pár hónap múlva új „lakó” foglalja el a sírhelyet. Szinte észrevétlenül lettem tanúja a temető 1960-as években elkezdődött „átfestésének”. Akkor még kertszerű, számos bokorral-fával tarkított, régi faragású kövekkel teli sírkertet ismertem meg. Aztán elkezdődött a „betonkorszak” és a temető szakszerű elrománosítása, amely azóta is tart. Már egyetemi hallgató voltam, amikor anyai nagybátyám, a jogász Mikó Imre a kezembe nyomott egy, Kelemen Lajossal az 1940-es években készült interjút, amely arról szólt, hogy hány híres ember nyugszik a Házsongárdban. Nekifogtam felkutatni a sírokat. Aztán egyik tanárunk, az Anglia földrajzát románul tanító Borbáth Károly azzal biztatta az évfolyamot: aki ír a szülőhelyéről egy történelmi összefoglalót, annak nem kell vizsgáznia. Megkérdeztem, hogy a temető leírása megfelelne-e. Helyeslő válaszára született az a dolgozat, amelyet aztán Balogh Edgár 1972-ben közlésre segített. Talán azóta sem volt akkora visszhangja egyetlen tanulmányomnak sem. A temető történe-

tében benne van majdnem az egész várostörténet is. Innen fokozatosan léphettem tovább. A sírok felirataiból a város számos jelentős személyiségét már megismertem...

K. T.: *A rendszerváltást megelőző időszakban a kommunista hatalom hogyan fogadta temetőtörténeti kutatásait? Inzultálták esetleg emiatt?*

G. Gy.: A temető történetét csak „házilag” kutattam. Mint magánember sétáltam a sírok közt. A '90-es évek előtt nem is fényképeztem. Úgy-hogy nem volt miért belém kössenek. Nem is nagyon őrizték a sírkertet. Az járt ki-be, aki akart, akár éjjel is, mert néhol a kerítése már bedőlt, leomlott. Más volt a helyzet a temetősétákkal, kalauzolással. A külföldiekre az 1970-es évektől nagyon érzékenyek voltak. Minden ilyen kapcsolatot a belügyi-szek számontartottak. A határon túli személyeket például elszállásolni sem lehetett. Akik beszélgettek ilyenekkel, számíthattak rá, hogy pár órán belül felkeresik őket. Engem is néhányszor, miután magyarországiakkal jártam a temetőben, megkerestek – többnyire az utcán várt valaki, beültetett egy kocsiba, vagy csak mellém szegődött kísérni –, kérdezősködött és figyelmeztetett, hogy többet ilyesmi elő ne forduljon. Egyszer aztán – talán unitárius vonalon – megkértek egy amerikai férfi kalauzolására. Vagy három órán át magyaráztam neki a temető múltját, sírjait. Azután nagyon alaposan kikérdeztek, le kellett írnom a tényeket. Utolsó figyelmeztetésben részesültem. Többet nem is vezettem külföldit a '90-es évekig. Mindig az volt a szólam, hogy engem tanárként alkalmaztak. Ne keveredjek más munkakörbe, az idegenvezetésre megvannak a hivatásos szakemberek.

K. T.: *Ha egy olyan csoport tagjainak kell beszélnie a Házsongárdról, akik korábban nem jártak benne, nincsenek tisztában a temető kultúr- és művészettörténeti gazdagságával, a földben nyugvók gyakran tragikus és heroikus élet-történeteivel, hogyan kelti fel az érdeklődésüket? Mely sírokat és sorsokat mutatja be nekik?*

G. Gy.: Ez nehéz kérdés. Ha erdélyi magyar az illető, akkor tudom, hogy a középiskolában körülbelül mit tanult, s ahhoz próbálok kötődni. Ő a román–magyar temetőkcontextust is átérzi. Ha magyarországi vagy legalább magyar a csoport, akkor is akad néhány esemény és párhuzam, amihez nyúlhat az ember. Az olyan idegen, akinek nincs kötődése a magyar kultúrához, nem jön temetőt nézni Kolozsvárra – hacsak nem valami konferencián vesz részt, s ott kínálják neki ezt a műsort. Ilyenkor föltétlenül a látványra lehet építeni, a nagy kripták, díszes síremlékek megteszik a hatást. Van, aki a régi, koporsó alakú vagy ereszes köveket is megcsodálja, kibetűzi a latin szöveget. Néhány esetben meghívtak magyarországi, bécsi, stuttgarti ma-

gyar körökbe is vetítettképes előadást tartani a Házsongárról. Ilyenkor már eleve úgy építettem fel az előadásomat, hogy történelmileg is kapcsolódjanak a személyek Szenczi Molnár Alberttől, a zsoltárfordítótól kezdve Brassai Sámuelen, a polihisztor egyetemi tanáron és a költő Dsida Jenőn át Bánffy Miklósig, Kós Károlyig. A temetőben nem lehet ilyen sorrendet tartani, mert a sírok szerint kell haladni. Ma már általános temetőlátogatást nem szívesen vállalok, inkább valamilyen téma szerint válogatva mutatom be a sírokat.

K. T.: *Ha most a tudós analitikus szempontrendszerét egy pillanatra zárójelbe tesszük, és inkább a szubjektív emlékek, élmények, az érzelmi intenzitás oldaláról közelítünk: mit jelent Önnek a Házsongárd?*

G. Gy.: Elsősorban a város és a család múltját. Bár fél század alatt sokat változott, de még mindig jobban őrzi felirataival is a múltat, mint maga a város, amelyet a '80-as és főleg a '90-es években (Funar-korszak) nagyon átfestettek. Most is folyik az utcák „modernizálása”, amelynek nyomán egyre változik a város arculata. Néha már nem érzem otthon magam benne. A temető most már nemcsak nagyszüleim, hanem a szüleim generációjának is a nyughelye, s tudom, hogy rám is vár ott egy sír.

K. T.: *2016-os, A Házsongárdtól a Kismezőig című kötetében Kolozsvár kevésbé ismert hat sírkertjén vezeti át az olvasót. Kiemelne néhány fontos felfedezést, amikre a könyv írása által jutott?*

G. Gy.: A Házsongárdi temető történelmi részéről a *Tört könyvön és porladó keresztén* (Pusztuló múlt és fájó jelen a Házsongárdi temetőben) című, 1997-ben megjelent kötetemben minden lényegeset elmondtam. Ennek 2009-ben az ötödik, bővített és átdolgozott kiadása jelent meg. 2010-ben Budapesten került sajtó alá az *Örök Házsongárd* című kétkötetes albumom, melyet Gránitz Miklós fényképeihez írtam. Jóformán minden más, a Házsongárról időközben megjelent munka ezekre épített. Személyes tapasztalatból tudtam, hogy a többi sírkertben is vannak értékek, vagy legalábbis értékes emberek eltemetve, de ezekről nem készült semmilyen összefoglalás. Elég itt a színművész Fekete Mihályra és Delly Ferencre, a nagyiparos Farkasházy Fischer Vilmosra, az író Fodor Sándorra, a karmester Rónai Antalra, a szobrászművész Vetró Artúrra vagy a regényhőssé lett Palocsay Rudolf növénynevesítőre utalnunk. Ezért indultam el a 2010-es évek közepén, most már fényképezőgéppel felfegyverkezve, bejárni ezeket a temetőket. Azután a könyvtárban azonosítottam az elhunytakat, régi újságokban keresgéltem adatokat. Így született meg az említett kötet. Érdekes volt látni, hogyan alakult át az I. világháború idején megnyitott Hősök temetője.

Mint tüntették el belőle az első világháborús magyar sírjait és emlékeit, s miként temették be a II. világháború idején magyar, román, orosz hősökkel. S a négy zsidó temetőről sem találtam semmilyen addigi kimutatást. Számos személyiségnek sikerült a születési és elhalálozási dátumát a kövekről leolvasni. Sajnos a csak héber feliratokkal nem boldogultam. Itt a neológoknál szépen faragott kövek is előfordulnak. Ijesztő, hogy ezek a háborítatlan sírkertek maguktól is mennyire pusztulnak, ha nem gondozzák őket.

K. T.: *Amikor végigsétál a December 21. sugárúton, lelki szemei előtt megjelenik még időnként a régi Magyar utca, benne a hóstátiak lebontott házaiival? Ön a Magyarok utcája című könyvében, amelyet nevezhetünk találon „utca-monográfiának” is akár, telekről telekre vizsgálja az épületek alakulástörténetét. Milyen céllal írta meg a művet, és miért a néhai Bel- és Külmagyar utcára esett a választása?*

G. Gy.: Kétségtelenül nem volt véletlenszerű a választásom. A '70-es évek végén nősültem meg. Feleségem édesanyja ott élt az utca közepe táján elhelyezkedő családi házában. Az ablakból éppen a Szentpéteri templomra lehetett látni. A kertje végében folyt a Malomárok. Sokat hallottam a környéken elterülő Hóstátról, a kertvárosról, ahonnan a város zöldségellátását biztosították. A hóstátiak mind reformátusok voltak, a sírköveikre gyakran a „földész és városi polgár” feliratot vésették. Nos, a '80-as évek elején híre kelt, hogy ezt, a még mindig jórészt magyarok lakta negyedet teljesen lebontják, helyére tömbházakat építenek, még talán a Szentpéteri templomot is sínre téve eltörlik. Anyósom is megkapta az értesítést, hogy háza felmérésre kerül, majd lebontásra. Közismert volt, hogy a bontást szinte a Főtérig fogják folytatni. Sokunkat felháborított ez az önkényes döntés, de hát a '80-as években nem lehetett nyilvánosan tiltakozni. Voltak, akik a házuk lebontása előtt annak gerendájára akasztották fel magukat. Akkoriban ismerkedtem meg a még 1868-ban felállított magyar telekkönyvi rendszerrel, így elhatároztam, hogy ezt az egész utcasort a Főtértől az egykori Hősök teréig (ma Mărăști tér) végigkutatom, kiindulva az akkori Lenin úti házzszámból a telekkönyv felállításáig. Sikerült kutatási engedélyt kapnom, és vagy egy esztendeig naponta a szabad óráimat a telekkönyvi hivatalban töltöttem. Öt vastag füzetet írtam tele a jegyzeteimmel, azokból született meg a könyv kézírata még a kommunizmus idején, miközben a házakat tényleg le is bontották. Persze a kiadásra akkor gondolni sem lehetett. Nem is sejtettem, hogy milyen hiánypótló lesz a kutatásom. A '90-es években elkezdődtek a visszaigénylések, kárpótlási kérvényezések. Erre a régi telekkönyveknek hirtelen nyoma veszett. Százak fordultak hozzám adatokért,

helyrajzi számokért, tulajdonosok nevének azonosításáért. Utólag sajnálom, hogy a Főtér és néhány belvárosi utca telkeit nem kutattam végig.

K. T.: *Mesélne a munkamódszeréről? Hogyan lát hozzá egy téma feldolgozásához? Milyen kutatásokkal végzett a közelmúltban, és mikre számíthatunk Öntől az elkövetkezendő években?*

G. Gy.: Az előbbi telekkönyvi módszert kivéve, meg a temetői kutatósétáktól eltekintve nincs külön módszerem. Ha valamivel foglalkozni akarok, előbb a szakirodalmat kell áttekintennem, azután a könyvtárban, levéltárban kiegészíteni az adatokat, és ha lehetőség van rá, a helyszínen is körülnézni. Alapjában véve irodalomtörténész volnék. Erre jogosít fel a diplomám. Azonban a '90-es évektől annyira megnőtt a helytörténet iránti érdeklődés, s annyira kevesen voltunk, akik ehhez hozzá tudtunk szólni, hogy a felkérések átvonzottak a helytörténet irányába. Rögtön a változás után a *Korunk* akkori főszerkesztője, Kántor Lajos kérésére megírtam a város magyar szempontú kalauzát (*Kalauz a régi és az új Kolozsvárhoz. Kolozsvári séták*, Kolozsvár, 1992), ennek tavaly a negyedik, átdolgozott, színes képekkel ellátott kiadása jelent meg, és románra is lefordították. Aztán következtek háztörténetek és intézménytörténetek. Az idén nyáron került ki a nyomdából *Az erdélyi tudományosság fellegvára* című kötetem, mely a kolozsvári egyetem megnyitásának a most ünnepeelt 150. évfordulójára készült. Közelebbről a Kolozsvárt 1811 és 1919 között működő Országos Karolina Kórház történetével foglalkozom. Ehhez dédapám emléke is köt, ő volt az utolsó igazgatója. Már annyira magához láncolt Kolozsvár, hogy minden bizonnyal a következő kutatási témáim is a városhoz fognak kötődni.

Halmai Tamás

MELANKÓLIÁK

BÁTHORI CSABA HÁROM SZONETTJÉRŐL

„...hol korábban születtek meg a dolgok
és később halnak meg, mint e fanyar dal.”
(B. Cs.: Kérés ehhez a szonetthez)

Füleki Gábor írja *Elemekből egészret* című tanulmányában: „Báthori szonettjei élet és halál, állandóság és mulandóság, időbe vetettség és öröklét hártármezsgyéjén mozognak; a szemlélődő lírai pillantás egy megbölcöcsült, ataraktikus-apatikus lelkiállapotból nyílik rá a tájra, a környező adott világra. Ez a kiérett szemlélet, ha le nem is győzi a haláltudatot, de kiegyezik vele, elfogadja azt; Báthori alapvető attitűdje a halállal szemközt való lét, az elmúlással való nyílt, tiszta szembenézés, annak bátor, nyugodt elfogadása. A sors vállalása, a derűs végtelennel való érintkezés, az abban való feloldódás.” Bár a dolgozat még az *Elemi szonettek* (Napkút Kiadó, 2013) esztétikai és gondolati rétegzettségét vizsgálja, megállapításai az e munkából kiterjedőlyesedő *opus magnumra* is érvényesek.

Báthori Csaba *Melankólia* című szonettkönyve (Scolar Kiadó, 2017) az esztendő minden napjára adagol lírai hökkenést. Hihetnénk, a jellegzetes Báthori-hang, ilyen íven kitartva, monotonná válik – de egyrészt a jellegzetes Báthori-hang eleve gazdagon sokféle; másrészt a nyelvi-poétikai megalkotottság olyan finomságai sütnek elő a kötet mindahány verséből, hogy szinte találomra választva is csupa lassú olvasásra, részletező elemzésre, méltányoló értelmezésre kínálkozó szöveg tárul elénk. A következő közel hajolások is ezt igazolják.

(1) *Emberen túli értelmek*

SEMMIT EGÉSZEN

Valakik voltunk egykor is, egyenként.
Folyók egyedül erednek, a fák
egyedül sarjadnak: egész világ
nyit nekünk eleinte üres ösvényt.

De aztán – hogy telnek órákban az
évek – megtudod, hogy csak fele voltál
valaminek, vagy fele sem, csak egy pár
nyers, izgága atom, amíg tavasz

és ősz fel nem fénylett attól a nyártól,
amely te vagy. Mert én semmit egészen
nem értek nélküled már. Hálaképpen

nincs más tartalékom, csak ez a pár sor,
röpke kézjegye páros másfelednek, –
ki minden embert csak benned szerethet.

Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* című verse a birtokló szerelem retorikájáig, tárgyiasító hajlamaink beismeréséig jut el. Báthori Csaba inkább elütő, mint hasonló című szonettje mást vállal: a páros létezés androgüni teljességét dicséri, másiktól megkapható önmagunkra derít létbölcséleti fényeket.

Lényegi vonulat ez a szerző lírájában. Csak példaképpen: mit is mond a szerelem antropológiai vívmányáról egy másik szonett, a *Szeretők?* A fölütés egyszerre lobbant ontológiai távlatokat („elemek”), s mutatja egy finom utalással a művészetnél (vö. *Elemi szonettek*) is maradandóbbnak a másik ember csodáját: „az elemeknél / erősebb vagy”. Az élet abszurd állagát beszéd és párbeszéd képessége, a nyelv közös világot teremtő hajlandósága írja felül: „Ha élni / nem is, embert s istent összemesélni // hasonszőrűek közt nem lehetetlen / itt a földön.” S a zárlat egyszerűségében is bonyodalmas szépség lappang – amennyiben a „Jó” nemcsak a szeretői helyzetre érthető, de a „szerető” jelzőjeként is a biztonság és bizonyosság örömeit nyomatékosítja: „Jó szeretőnek lenni annyi éve.”

De ocsúdjunk vissza a *Semmit egészen* versvilágába!

Alliteráció („Valakik voltunk”, „világ”; „Folyók”, „fák”), szótőismétlés („egykor is, egyenként”, „egyedül”) és ismétlés („egyedül”×2) szelíden elemi alakzatai rendezik renddé az első strófát. Csatlakoznak ehhez egyéb tényezők is: a közlési tempó megeredő bősége (egysornyi mondatot háromsoros követ), az elhagyott névelők („Folyók...”, „egész világ”) József Attiláig visszszámútató mondattani erélye, kancsalrímes benső eufónia („erednek” – „sardjadnak”), a gondolatritmus ősisége („Folyók...” – „fák...”) s a kettősponttal nyomatékositott kifejtő-magyarázó szándék, mely a logikai szabatoság elmellőzhetetlen eleme itt. Úgy tereli vissza figyelmünket a világ előtti világokig a fölütés, hogy a kezdetek fölelegetésében máris végzetszerűséget érzünk, az emberi sorsirányok szinopszisa emberen túli értelmekhez tanácsol.

A magános keletkezés tézisére ellentétes kötőszóval indít antitezist a második quartina: az időben („asztán”, „órákban az évek”) kifejlő önismeret a saját mívolt töredékes jellegét tudatosítja („csak fele voltál / valaminek, vagy fele sem”). Az „üres” jelzőre felelő „telnek” ige a *teljesedés* mozzanatát is a közlésbe illeszti; miközben a versszak soráthajlásos dinamikája az anyagi valóságnál („nyers, izgága atom”) tágasabb dimenzióra fordítja a beszédet – a tavaszról és őszről tágasabb nyár képzetkörével.

A szonettszerkesztés hagyományosan a záró két terzinára tartogatja az ellenpontoszó konklúziót; Báthorinál is itt veszi kezdetét a tanulsággyűmölcsöztetés szép művelete. (A vers elevenségéért az *enjambement* [„amíg tavasz / és ősz...”] kompozíciós határokon túlindázó természetessége szavatol.)

Az első szakasz a többes szám első személy révén adott hírt arról, hogy az egyetemes emberi létet érinti a vers; a második versszak önmegszólításnak érezhető személyességet („megtudod”, „voltál”) vitt színre. A harmadik strófa azonban megszólítássá érleli az önmegszólítást, hiszen az „én” alanyi helyzetéből ez következik: a szonett a szeretett másik felé fordul értelmezően szenvedélyes figyelemmel. Aki nemcsak a világ megértésének záloga („Mert én semmit egészen / nem értek nélküled már”), de a saját jelenvalóságot kiegészítő-beteljesítő szereplő is („páros másfeled”). Vagyok, mert vagy – mondja a vers; vagyok, mert úgy vagyunk, hogy szeretjük egymást – teszi hozzá; vagyok, mert kapcsolatunkon keresztül mindenki máshoz is kapcsolódni tudok – állítja az utolsó sor.

„...ki minden embert csak benned szerethet”: vajon ez megszükitése lehetőségeimnek? Kiszolgáltatottság az egyetlennek? Minden embert, de csak benned – csüggedhetnék. A vers, e „Hálaképpen” tartalékolt „röpke kézjegy” lelkülete azonban inkább fordított belátást sugall: benned, de minden embert. Egészen.

(2) *Alapszókinccs*

MINT EGY NAGY KŐ

Boldogság az is, megválni a tompa
magánytól, – a fák közt bujkál a kék ég:
a szőke törzs, a gallyak vézna csontja
nyugszik már, mert megtalálta a békét

fenn a magasban. S te fekszel a fűben
és mondd: nézd, úszik velem a tenger...
Ami nagy s kicsi, arról egyre hűbben
kell beszélni, egyszerre, türelemmel.

Mi a magány? csak koravén halál.
Semmi nincs fenn a világegyetemben,
ami lenn a szívben valószínűtlen.

Isten s szerelem egyedül talál
meg, – ahol vagyok, ott mindig helyem nő:
nem szülök, nem származom, mint egy nagy kő.

Sziszüphosz. Káin. Toldi. A jézusi tanács értelmében kenyérral viszonzandó megtámadtatás, Ady *föl-földobott* köve és Pilinszky *Apokrifjében* a kreatúra végső státusza: emblematikus eszme- és művelődéstörténeti helyeken tűnik föl rendre a *kő* motívuma, mely – címbe emelt hasonlatként – Báthori Csaba szonettjében is középponti elem, az önértelmező-önmegalkotó földi identitás jelzete. Mégpedig úgy, hogy csupa egyszótagos szó kerül itt hasonlati szerkezetbe, mintegy alapszókinccsé avatva a költői önmegismerés nyelvi elemeit.

A vers magány és boldogság összefüggéseit vizsgálja, egy artistikus egzisztencializmus jegyében.

A fölütés régebbiről áradó beszédfolyamba illeszti a dikciót („Boldogság az is”), miközben a magány ellenszeréül a boldogság természeti feltételeit ajánlja („kék ég”, „szőke törzs”, „gallyak vézna csontja”), legfőképpen pedig az általuk már föllelt magaslati békességet („megtalálta a békét / fenn a magasban”). Igével, jelzővel, metaforával éri el a szöveg, hogy ne csak egy-egy

motívum essék a megszemélyesítés hatálya alá, de a teljes tájék személyforma organizmusként teremjen elénk.

A második versmondat megszólító-önmegszólító intenciója társas helyszínt rajzol („fekszel”, „mondod: nézd”); a környezeti élmény pedig a „tenger” transzcendens toposzában összegződik, mely a füves térségre és a kék-lő égboltra egyaránt vonatkoztatható. Akárha két, egymást tükröző tenger közt úszna-létezne a megszólított. (Nem meglepő, hogy e kitüntetett lelki-állapot ars poeticát formázó két sorban sűríti bölcseletté tapasztalásait: „Ami nagy s kicsi, arról egyre hűbben / kell beszélni, egyszerűen, türelemmel.”)

E boldog szólam torkollik a tercínákban a magány, a magányosság mi-benlétét firtató meditációba („Mi a magány?”). A „koravén halál” egyedi jelzős szerkezete még az elmúlás riadalmát keltheti föl az olvasóban, de a továbbiak újra a filozofikum zónájában csillapítják az érzelmi dilemmákat; eszerint a földi létező sincs elrekesztve a földön túli (egyszersmind: földön-túli) univerzum törvényeitől, irgalmaitól.

„Isten energia, nem megnyugvás”, mondja Joan Chittister (*A Lélek lélegzete*, ford. Égető Ildikó Anna OSB). Ez az áramló-iramló nyugalmi meta-rend kerül párba a szerelem titokzatos mindenségével, hogy mint legfőbb instanciák, a magános lényre irányíthassák leglényegüket: „Isten s szerelem egyedül talál / meg”. Ez az egyedüllét nem a hétköznapi állapot, hanem létbeli státusz – mely ugyanakkor az otthonkeresés lehetőségeiért is szavathat; föltéve, hogy teljes jelenlét tölti ki a szubjektív sorsalakzatot („ahol vagyok, ott mindig helyem nő”). Múlttól és jövőtől egyaránt független ez a pozíció („nem szülök, nem származom”), a mindenkori *most* alanya ezért tarthat számot a *kő*szerúségre: erre a viszonylagos tömörségre, állandóságra, állhatatosságra és egyszerűségre. – Lehet, hogy a szikla a legpuritánabb állat?

Nem teljesen érthető, a vény nélkül kapható medicinák társadalmába miért nem iktatták még be egészségügyi szakhatóságok Báthori Csaba verseit. E szonett olvastán értetlenségünk további jogot nyer. De magános olvasók is távoli közösséget előlegeznek – „Remete folyók torkollnak a tenger / vizébe, hol senki szomját nem oltja” (*Elszigeteltség*).

(3) Újrakezdeni az ártatlanságot

MELANKÓLIA LXXIX

Minden eljön és minden elmegy és a
világ száz titkos neve változatlan.
Nincs reggel nap, hogy amit megtanultam,
ne volna ismeretlen hordaléka

életemnek. Holtágot megelőzi
az idegenség, a maradék emlék,
minden feltör a vérben ami ősi, –
mintha szívedben lezajlana húsvét.

Világos, tengeren kell gyalogolni,
űrbe sietve menteni a kincset
céltalan mint vágató halgerincek.

Édes íz meglenni hajnali nyállal,
korán még emberek a föld lakói
és saját lélegzetünk a madárdal.

Transzhumanizmusba átzökkennünk, ha még a humanizmus előtti barbárságokból sem lábaltunk ki teljesen? Ez a korfeladat villanhat eszméletünkbe, amikor az ember körüli élet megannyi méltánylásával, jobb életre ihlető számbevételeivel szembesülünk Báthori Csaba verseiben.

A tekintet tisztasága nála alkímiás misztikumot észrevételez: „Egyetlen szín telíti meg a rózsát” (*A némaság szonettje*). A *Duinói elégiák* Rilkéjét, az angyalival érintkező állati létmód igazságait szavalja tovább az erdei életválság dicsérete: „Megtisztít a szarvas csodálkozása” (*A szarvas pillantása*). S a nem-emberi elevenséghez tanácsol közelebb simulunk a tübingeni elődtől vett hangütés is: „Hogy virág légy, fürödj meg néhanapján / hajnali esőkből, tűzz tulipáni porzót / öved alá, hónaljad harmatozd meg, / kankalinillatokkal... és mehetsz” (*Hölderlini*).

A *Melankólia* sorozat hetvenkilencedik darabja már nyitányában tudatja szándékait: az általános névmás („minden”) elisméltése és a három, kapcsolatos mellérendeléssel egybefűzött tagmondat kijelentő-konstatáló nyugalma („Minden eljön” – „minden elmegy” – „a / világ száz titkos neve változat-

lan”) bölcséleti tónust alapoz meg. Mulandóság és változatlanúság kettőssége mint a világ egyetemes jellemzője fogalmazódik meg; a folytatás innen szűkíti fókuszát az alanyi tapasztalás színterére. A fényekkel szinkronban eszmélő reggeli tudat a tudatosság kognitív ismérveit veszi magára; az én emlékezeti élményköre az öntudat lehetőségeit gyűjti magába: „Nincs reggel nap, hogy amit megtanultam, / ne volna ismeretlen hordaléka // életemnek.” (Bravúros a „Nincs reggel nap” szerkezet: a részben elhelyezett egész a nézőpontok és perspektívák szubjektív játékára is int.)

A soráthajlás a második versszakba sodorja át épp az „életemnek” szót, akárha az egyén világa túlterjeszkedne a mondhatóság eredendő határain. A költőtől ismerős, vízi metaforika („Holtágot” – megtámogatva a névelőelhagyás közlési nyomatékával) a személyesből az elvontba („idegenség”, „emlék”) emeli a versbeszédet; a múltak jelenvalósága test őrizte tényvé válik („minden feltör a vérben ami ősi”); a megszólítással („szívedben”) pedig az olvasót (mint társat a létezésben) is igazságainak zónájába vonja a mű, a fel-támadás („húsvét”) napi gyakorlatát napi csodaként ajánlva figyelmünkbe.

A költemény második szerkezeti egysége a bölintő érvényű „Világos” kitétellel (mely a *fény* szó szerinti jelenlétére is utal) a levont következtetéseket sorolja két szakaszban. Előbb derekas lehetetlenséget jézusi csodatétellel szembeállít („tengeren kell gyalogolni”), kozmoszt hódító emberi hajlamokat („úrbe sietve”) a menny iránti halaszthatatlan honvágyhoz („sietve menteni”) társít (vö. „Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön [...] Hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket mennyben” – Máté 6,19–20.), a racionalizáló pragmatika („céltalan”) elébe a léttörvények szabta elevenség („vágta-tó halgerincek”) hatóerejét helyezve.

E feladat kijelölő strófa után a zárlat az intim harmónia („Édes íz”) és az esendő létezés („hajnali nyállal”) között ismer a humán kondícióra: a „meglenni” egyszerre jelöli a ’megvagyok, nem veszttem el, elvagyok valamivel’ profán helyzetjelentését és a ’vagyok, létezem’ ontológiai vallomását. S mint annyi más Báthori-szonettben, itt is az ártatlanságát újrakezdő világ dereng a szólamrendbe („korán még emberek a föld lakói”) – hogy az utolsó sorban egybeérjen föld és ég, emberi és animális, éltető testi művelet sor és magaslatok csilingelő ornitológiája: „és saját lélegzetünk a madárdal”.

Mi minden fér egy reggel öntudat-költögető perceibe, óráiba? Tiszta nekiszánással minden, ami tiszta. Legalábbis ezt olvashatni ki *ebből* a melan-kóliából.

Az ilyen költészetnek nemcsak esztétikai hozadéka: lelkiismereti fedezete is van.

NÉZŐTÉR

Stoian Toni

A VALÓSÁG BORZALMA EGY GYÖNYÖRŰ MESÉBEN

A gyermeki lélek tisztasága, a hófehér lap, amit kivétel nélkül minden ember a születéssel együtt kap, és az éjnél is sötétebb vitriol, amivel néhány lap túl korán megtelik. Ártatlanság és kegyetlenség, teljes kiszolgáltatottság és hatalommal való szadista visszaélés ellentétére épül a képsorozat, amelyet Vidovszky György rendező az *Árvácska*-ban megteremt. A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem bábstúdiójában a végzős magiszteri báb szakosok előadása az árvaság, az elvetettség témáját dolgozza fel. Ehhez Móricz Zsigmond azonos című regényéből ragad ki és fordít színpadra néhány mozzanatot, motívumot. A megjelenített részletek szövege hű marad az eredetihez, a szereplők nyelvezetében megjelennek annak a tájegységnek és kornak a jellegzetességei is, amelyeket Móricz regénye megidéz.

Az előadás főszereplője, Árvácska fehér vászonbáb. Az öt színész (Bíró Eszter, Stekbauer-Hanzi Réka, Nagy Tímea, Törös Szilvia, Vén Evelin) sorra válik a báb mozgatójává, az ő arcuk tükrözi Árvácska érzelmeit, de ők alakítják sorra a többi szereplőt is. Teljesen fekete, testre simuló, úgynevezett „bábos” öltözetük fekete szoknyával egészül ki. Ez kellőképpen semleges ahhoz, hogy ne tudjunk önálló szereplőkként tekinteni rájuk, a szoknyának azonban jelmezértéke van: jelzi, hogy a színészek szereplők is, nem csak mozgatók – utal nőiségükre, az anyaságra.

Az előadás érzékletes képpel indít, mely finom, mégis nagyon pontos jelzésekkel teremti meg a darab alapszituációját és viszolyogtató hangulatát. A színpad közepén betontömb, rajta félgömb alakú burok. Az egészet áttetsző fólia fedi, fölötte lámpa, akár egy terráriumban. A halvány, meleg fénybe bevonulnak a színészek és Kiss Vivien hegedűművész. Megszólal

Bach *Máté passiója*. A színésznők kórust alkotnak, és egy zeneileg gyönyörködtető, de vészjóslóan hangzó kánonban hosszasan ismételtetik az átkos szót: *állami*.

Árvácska a félgömb alakú burokból születik meg. Az egyik szereplő lassan lehúzza a félgömböt borító és kitöltő fóliát: ott fekszik Árvácska magzatpózban. Kiemelik, felsír. Ijedt anyák adják kézről kézre, senki nem vállalja a ringatását, szabadulni próbálnak tőle, mígnem teljesen belebogozódnak a hosszú köldökzsinórba, és az újszülöttet már csak az így kialakult háló tartja. A gyermek életében egyetlen biztos tényező van: az elutasítottság. A környezet megteremtéséhez felhasznált anyagok textúrája éppen az ellentéte annak, amit egy újszülött köré ösztönösen elképzelnénk – a fólia, az üveg-burok hideg, a betontömb szürke, érdes és kemény. Az újszülött sírásának hangját mindig az adja, akinek a kezében a báb van. A színészek remekül oldják meg ezt a feladatot: a kiadott hangok hátborzongatóan valóságűiek, ugyanakkor egymástól nagyon eltérők. Előbb csak nyöszörgés, majd fokozatosan egyre erőteljesebb sírás, míg végül az öt lány hangja egyetlen kétségbeesett csecsemőordítássá olvad össze oly módon, hogy az ember a nézőtérén legszívesebben fülére tapasztaná a kezét, és becsukná szemét tehetetlenségében.

Az előadást zoltárénekek tagolják hat részre. Az állami tulajdon zoltára, a szeretetzsoltár, a születés és halál zoltára, a gondviselés-zsoltár, a reménység-zsoltár, végül a hazatérés-zsoltár. Népdalszerű énekek, melyeket hegedűkísérettel ad elő egy-egy színész, vagy kórusként mindannyian énekelik. A dalok megteremtik a soron következő jelenetek hangulatát, de szövegük csak nagyon enyhe utalást tesz a következő eseményekre.

A díszlet minimális, a cselekmény nagyrészt a betontömbön játszódik, ezenkívül az említett fólia meg egy tükörlap kerül még használatba. E tárgyak funkciója jelenetről jelenetre változik. A fólia előbb a magzatvíz stilizált ábrázolására szolgál, később újszülött borjú lesz belőle a mozgatók kezei között. A tükörlap égbolt, nap, aura a megfeszített Krisztus fején. A letisztult koncepciónak és játékkulcsnak, valamint a mozgatók ügyességének köszönhetően e jelek dekódolása nem jelent problémát, viszont életre kelti a nézőben azt a gyermeki képzelőerőt, amelyről felnőttként gyakran megfeledkezünk.

Az erőteljes vizualitáshoz hangfüggöny társul, mely a legkülönfélébb esz-közökkel teremti meg az egyes jelenetek hangzásvilágát. A vihart például a színészek a kottatartók kocogtatásával érzékeltetik, a tűz pattogását mell-

tartópántjaik pattintgatásával. Az, hogy a hangforrás a színpadon van, hozzájárul a megteremtett fiktív világ elevenségéhez.

A második jelenettől az árva kislány sivár és gyötrelmes sorsának egy-egy pillanatát eleveníti meg az előadás. Árvácskát csak az állam jóvoltából vele járó jutalék miatt fogadják be, de nevelőszülei még arra sem méltatják, hogy nevén szólítsák. Megfosztják egyetlen tulajdonától, az ingecskéjétől, megakadályozzák még az esélyét is annak, hogy megtapasztalja az elfogadást, az otthont, a valahova tartozást vagy a szeretetet. Megtagadják tőle emberi méltóságát. Igavonó állataikat nagyobb becsben tartják, mint a kis államit, dolgoztatják, és rendszerint minden dühüket rajta vezetik le.

A mostohacsalád kegyetlen cselekedetei a bábszínház sajátos, a maga módján elvont, mégis nagyon olvasható nyelvezetén át rendkívül érzéketesen kerülnek a néző szeme elé. Ugyanakkor a közvetett közlés mód, amivel ez a műfaj él, sokkal elviselhetőbbé – ha úgy tetszik, fogyaszthatóbbá – teszi a színpadról kapott impulzusokat. Például amikor Árvácska ujjait megégetik parázzsal, amiért leszakított magának egy dinnyét a mezőről, a báb testébe piros gombostűket szurkál az anyát játszó színész. Nem önmagában a cselekedet, hanem az érzet van plasztikusan megmutatva. Ez pontosan átadja a borzalmas fájdalmat, amit a megbüntetett kislány átél, de közben állandóan a szemünk előtt tartja azt, hogy amit látunk, az *csak játék*, és így nem kezdjük ösztönösen ellökni magunktól a színpad világát, nem menekülünk tőle, hanem be merjük fogadni.

Hasonlóképp jelzik a megerőszkolt kislány folyó véré: vörös cérnával. Precízen megfogalmazott metafora az a kép is, melyben Árvácska felfekszik a karácsonyi asztalra, mintha egy tál étel volna – hiszen a szöveg ki is mondja, hogy a disznókat az örökbe fogadó család abból a pénzből veszi, amit az állami gyerekekért kap.

Az előadás nyomasztó hangulatában fellélegzésre adnak alkalmat a humorral színezett kis jelenetek, mint például az „Erre ne. Erre, né!” – vicces szójáték, mely a nyelvjárásközti különbségekből adódik, vagy a Boris tehén ellése, Törös Szilvia alakításában.

Mégis vitathatatlan, hogy a teljes kilátástalanságban egyre inkább elmélyedő színpadi események próbára teszik a nézők könnycsatornáit. A zárlat sem nyújt egyértelmű felszabadítást a nyomás alól, az utolsó jelenetben megjelenő Krisztus-ábrázolás csak utalás arra, hogy Árvácska vigasztalást nyer majd a túlvilágon, hisz földi életében mindenben csalódott. Kirángatja fejünket a homokból, és arcunkba vágja a pokol képét, amelyen az árvácskák, az állami *nemgondozásban* élő gyermekek naponta átmennek. Ugyanis szí-

vesen szemet hunyunk társadalmunk effajta árnyoldalai fölött, hogy minden felelősségtől mentesíteni tudjuk magunkat. Pedig a köldökszínór mindazok nyaka köré tekeredik, akiknek módjában állna segíteni, de nem teszik meg. Az előadás tehát nem véletlenül korhatáros – felnőttek számára azonban művészileg értékes és élvezhető módot talál Móricz igaz történeten alapuló regényének feldolgozására.

Móricz Zsigmond: *Árvácska*. A regény motívumainak felhasználásával játsszák: Bíró Eszter, Stekbauer-Hanzi Réka, Nagy Tímea, Törös Szilvia, Vén Evelin (II. év magiszteri, bábszínész szakosok). Osztályvezető tanár: Máthé Rozália. Hegedű: Kiss Vivien m. v. Látvány: Mátravölgyi Ákos. Zene: Pap Gábor. Zenei vezető: Strausz Imre-István. Dramaturgiai konzultáns: Berecz Boglárka (II. év rendező szak), Kósa-Szigety Zsófia (II. év teatrológia szak). Rendező: Vidovszky György. Bemutató: 2023. január 25.

** Az írás a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem II. év teatrológia szakának szaksajtó szemináriumán készült. Oktató: Boros Kinga.*

Szekernyés Tünde

„MINT EGY KELET-EURÓPAI, VIDÉKI MÁTRIXBAN...”

FLORIN IRIMIA: *A KÍNAI KISAUTÓK REJTÉLYE, ÉS MÁS TÖRTÉNETEK*,
FORD. SZONDA SZABOLCS, LECTOR, MAROSVÁSÁRHELY, 2022.

„Mint egy kelet-európai, vidéki Mátrixban...” – mondja *A kínai kisautók rejtélyének* elbeszélője, egy félresikerült jégkorcsolyás ereszkedés pillanatában. Megállít ez a mondat, még úgy is, hogy a szöveg egy kevésbé jelentőségteljes pontján találkozom vele – tüpontos leírása ugyanis Florin Irimia regényének.¹ Olvassuk a könyvet, és olyan, mintha egy nagy korcsolyapályán találnánk magunkat, tele buckákkal, gödrökkel. Csúszás közben, a szemünk sarkából meglátunk valami ismerőset, elfog az otthonosság érzése, de az ismétlődő foltok addig torzítják a képet, amíg elveszítjük a valóságérzékelésünket.

A kínai kisautók rejtélye, és más történetek című regény román nyelven 2017-ben, magyarul pedig 2022-ben Szonda Szabolcs fordításában jelent meg a Lector Kiadónál. Témáját és a benne feldolgozott időszakot tekintve a romániai kommunizmusról szóló kortárs regények polcán foglalhatna helyet. A fő cselekményszál, feldolgoznivaló (irodalmi és lélektani értelemben is) a főhős családjának szétbomlása, a szülők válása és a gyermek magára maradása. Eddig már ismerős narratíva, egy kor láttelepe ez, mely eszünkbe juttathat korábbi olvasmányokat – például Dragomán György *Fehér királyát*, Tompa Andreától *A hóhér házát*, Papp Sándor Zsigmondtól a *Gyűlöletet*. A családi kudarc Florin Irimia művében olyan latens trauma, amely egyes történetekben más-más megvilágításban jelenik meg, és nemcsak az emlékeket fűzi össze, hanem két ingadozó perspektívát is: hol a visszaemlékező felnőtt, hol az elbeszélte történetek főszereplői gondola-

taival haladunk, finoman egybejátszva. A mű ilyenformán nem követi a hagyományos felnövés-történetek linearitását, ugrálunk az időben.

A váltakozás némileg meg is nehezíti az olvasást, gyakran egy történeten belül is tartanunk kell a lépést, hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy amiben elkezdünk otthonosan mozogni, rövidesen felborul: egy-egy, a felnőtt narrátortól származó értelmező mondat kirángat a gyermeki képzelgésből, máshol egy rövid átvezetéssel teremődik meg az időbeli távolság. Mínderre már az *Előhang*ban felkészülhetünk, a stílust ugyanis a szöveg alapszituációja indokolja: a negyvenéves férfi az évek múlásának nyomasztó érzésére reagálva a múltba menekül, és így még kicsit nyitva tartja azt az „emlékportált”, amelynek bezárulása a gyerekkortól való teljes elhatárolódással fenyeget, és aminek következménye egy átható írásvágy (és persze írói téma) kiaknázatlanul hagyása lenne.

A perspektívák egy történeten belüli váltakozása lehetővé teszi a reflexiót, az egyes emlékek valóságtartalmának megkérdőjelezését vagy relevanciájuk vizsgálatát az elbeszélő jelenének szempontjából: „Gyakran eltöprengtem azon, hogy az összes csalódásom esetleg nem a szüleim válaszból ered-e...” (*A játékok alkonya*) Efelől a szervezői elv is világosan látszik: a történetek túlnyomó része azért fontos, mert valamilyen módon ehhez a (z elbeszélő jelenére is kiható) családi traumához kapcsolódik. A fejezetek válogatása és véletlenszerűnek ható egymás mellé helyezése az emlékezés logikáját imitálja. Mintha a felnőttkori kudarcok magyarázata (ezekről sokat nem enged megtudnunk az elbeszélő, néhány mondattal sejteti csak, hogy vannak ilyenek) a gyerekkor megtörése volna, tehát a megismerése ennek az időszaknak sem történhetne értelemszerűen a teljesség igénye felől. Nem az okos felnőttek lesznek az emlékek és az igazság birtoklói, hiszen ők saját szerepkörükben is csődöt mondtak, és pont azért, hogy mindenre van kész válaszuk, hiteltelenné válnak: „Talán emiatt nem éreztem szükségét, hogy a felnőttek magyarázatai világosítsanak fel mindarról, ami homályos nekem. (...) Inkább azt szerettem, ha én találom meg az okot és az indokot, és előszeretettel választottam a legképtelenebbeket, a legkevésbé találókat, a leghihetlenebbeket.” (*Párizsi kommün*)

Az emlékezés mellett egy, szintén a szöveg egészére kiható és a fent vázolt logikára ráerősítő motívum az álom, álmódás, mely a történetek nagy részében kiemelt szerepet kap, gyakran átveszi az irányítást. Ezek megjelenése azt kezdi ki, amit a valóság és a fikció közti megnyugtató elválasztóvonalaként szeretünk számontartani, és felkelti a gyanút: ha egyes álombetétek úgy illeszkednek a történet egészébe, mintha épp csak a valós események

folytatásai volnának („az álom nem egyéb, mint természetes meghosszabbodása mindannak, amit napközben megélek a valóságban” – *A szerencsés*), mi a garancia arra, hogy nem éppen ugyanígy működnek azok az emlékfolyamok is, amelyekbe oly szívesen kapaszkodnánk a múltban való tájékozódás során? Jellemző kérdései ezek, általában véve, az autofikciós szövegeknek. Irimia regénye nem bízta a véletlenre a dolgot, már az *Előhang*ban elmélkedik ezekről, és instrukciókat is ad az olvasáshoz – amelyeket természetesen érdemes fenntartásokkal kezelni. Miközben figyelmeztet, hogy amivel találkozunk a műben, az „nem igazán emlékirat, de nem is teljesen fikció”, azt is mondja, hogy „semmi sem kitaláció”, hiszen az elmeséltek közül sok minden megtörténhetett volna vele, vagy „a narrátorral mindenképp igen, de ő viszont nem azonos azzal, aki ezeket a sorokat írja”. Bár sokszor nem szerencsés, ha egy szerző túlmagyarázza, értelmezi a saját szövegét, itt ezek a részek (ide tartozik az *Előhang*, *Utóhang* és az ezeket követő, dőlttel szedett betétek) nyugodtan a regény érdemei közé sorolhatók, és elhanyagolhatatlan szerepük van az egész szempontjából. Egyrészt keretezik a fejezeteket, szintézist teremtenek közöttük. Másrészt – és ez az, ami talán még fontosabb – megnyitják az értelmezési lehetőségeket, és az irodalom számára is megfontolandó kérdéseket tesznek fel: Segítenek vagy tévútra vezetnek az emlékeink a múlt felidezésében? Hát az irodalom? Mikor hihetünk mindennek, és mikor csal meg az, amiben (vagy akiben – hiszen „az emlékezet olyan, mint egy nagyon szép, nagyon szeszélyes nő”) biztosan hittünk? A szöveg motívumkészletével élve: az elbeszélés bevezet az emlékek házába, letörli a port, és közben azt ingatja meg, hogy lehet-e egyáltalán emlékekből házat építeni. A múlthoz való hozzáférés válik a könyv tétjévé, de azáltal, hogy megíródik, a kész mű az emlékek helyébe is lép: „Mit meg nem adnék azért, hogy igazán tudjam, milyen volt a gyermekkorom, hogy újraélhessem minden jóval és rosszal (...) úgy érezhessem, mint akkor, nem felidézve, átgondolva, újra kitalálva, ahogy itt megjelenik. Csupán ebben az esetben nem volna már szükségem arra, hogy írjak róla.”

A kettősség a személyes fókusz kiszélesítésében, a rendszer és a benne élő egyén viszonyában is tetten érhető. Szimpatikus az, ahogy az egyes utalások nem kizárólag a történelmi kontextus megteremtését szolgálják (ismerjük a toposzokat: nincs banán, se víz, se áram), hanem illeszkednek a képzelgés kiterjesztett jelenébe, beépülnek az emlékezéssel, álmokkal teleszótt alternatív valóságokba, és kifordítják azt a tudást, amellyel kapcsolódnánk hozzájuk. Ilyen például a cirkuszban tett látogatás, amely a mindennapi élet szűk köréből jelent kilépőt, és ahol egy váratlan fordulatként,

az állatok „Éljen a konumizmus”² feliratokat írnak le a kergetőzésükkel, mielőtt lázadásba kezdenének. A korszakot ismerő olvasóknak könnyen eszükbe juthatnak erről a képről a kis pionírok, akik különböző alakzatba rendeződve integetnek a diktátornak. De ilyen kifordítás az is, amikor a csernobili katasztrófa kapcsán a már jelenből visszanező elbeszélő tűnődik: „Akárcsak a sugárzásfelhő, a kommunizmus mindenre rátelepedett, még ha néha nem is szemmel láthatóan. Harminc év telt el azóta (...). Viszont azon tűnődöm, megtörténhet-e, tudtunk nélkül, hogy az a felhő velünk együtt mozgott mindvégig.” (*A Beruházási Bank*)

Ezek a jelenetek sejtetik azt, aminek a csúcra járatása a regény végén, a *Mindig történik valami* című fejezetben valósul meg. Ekkor válik explicitté az összefüggés a romlott rendszer és a benne élők személyes nehézségei között: „Gyerünk, ismerd be, nem a megfelelő országba születted”, hangzik el az itt már egyes szám második személybe váltó felszólító módú mondat, amely, mint egy dühös világba kiáltás rángatja meg az olvasót. Ez az utolsó számított fejezete a könyvnek, melyet valójában találóbb lélektani lezárásként (abban az értelemben, mint az elengedés) értelmezni, hiszen sokkal inkább a jövőről szól, arról, hogy mihez lehet kezdeni ezzel a sérelmekkel, dühvel, keserűséggel felhalmozott csomaggal, amelyet évtizedek óta ki-ki cipel.

Az elbeszélő (a címválasztást sem hagyjuk figyelmen kívül!) legnagyobb terhe egy olyan pont, amelyben saját pozícióját is felül kell bírálnia. *A kínai kisautók rejtélye* című fejezet tartalmi szempontból azt a törést jelenti, amikortól a család teljessége megbomlik, és a szülők válása predesztinálva lesz. A gyerek érintettsége abból a szempontból jelentős, hogy ő az, aki a mindent megváltoztató titkot leleplezi, és így közvetve hibásnak érezheti magát. Évtizedek múltán is vissza-visszatér ezekhez az eseményekhez, de már újrakódolja, alternatív valóságokat hoz létre. Ilyen az *Utóhang* illuzórikus párbeszéde, amelyben egy más lehetséges forgatókönyv bontakozik ki: ez a „beteljesült álmok világa”, a család pedig a szokásos éves fotózásra készül. Épp olyan érvényes narratíva ez, mint bármelyik másik hihető vagy kevésbé hihető történet, még akkor is, ha Florin időközben felébred. Hiszen fölösleges azt kutatni, hogy meddig tart az álom, és meddig a valóság, s hogy az elbeszélte történetek kivel és hogyan történtek meg. A színes, gyermeki fantáziával átítatott részek között sorsok rajzolódnak ki, amelyekben egy generáció ismerhet magára: „rájössz, hogyan váltál észrevétlenül áldozatává saját elvárásaidnak és csalódásaidnak, ezek pedig mind egy olyan időhöz kötődnek, amely jól-rosszul ugyan, de már eltelt”. (*Mindig történik valami*)

JEGYZETEK

¹ A későbbiekben is regényként hivatkozom a műre, bár kétségkívül értelmezhető elbeszélés-kötetként is – ahogy azt az alcím is igazolja. Az én döntésemet befogadói szempontok indokolják: úgy gondolom, hogy ha regényként olvassuk a szöveget, figyelve a kompaktságára, gondosan felépített szerkezetére, akkor elfogadjuk azokat a játékszabályokat, amelyek a történetek új rétegeire világítanak rá.

² Így szerepel a könyvben is.

Székely-Varga Gyopár

BOLYONGÓ LELKEK APOLÓGIÁJA

SZEMETHY ORSI: *A SIKOLTÓ*, MAGVETŐ, BUDAPEST, 2022.

„(...) mintha kitágult volna a tudatom, és megtelt volna álmokkal, amiket nem én álmodtam, dolgokkal, amiket nem én éltem át.”¹

Bátor döntésnek tűnhet Kelet-Közép-Európa felett kiengedni a palackból a szellem(ek)et. Bizonyos szerzői erények hiányában kockázatos tettek is bizonyulhatnak a transzcendens és immanens közti határ plasztikussá tétele, a nyugtalan lelkek felszabadítása, a boszorkányok, kísértetek, átváltozásra képes emberek szabadon engedése egy amúgy is traumatizált térségben játszódó regényben. Hatalmas szív, empátia és humor kell ahhoz, hogy ennek ellenkezője történjen, újabb traumák helyett megértéssel tudjon az olvasó a letűnt idők szellemeihez, a kiszolgáltatottakhoz, a deviánsokhoz és általuk önmaga felé fordulni – Szemethy Orsi szerencsére rendelkezik a fentebb felsorolt erényekkel, így jó tanítónak bizonyul.

A sikoltó a szerző első kötete, amelyet 2022-ben publikáltak a Magvetőnél. Folyóiratokban és antológiákban is jelentek már meg korábban írásai,

2020-ban pedig Petri-díjjal jutalmazták *A következő megálló: a Boldogság* című regényének kéziratáért. A szerző sokoldalúságát bizonyítja, hogy bár elsősorban illusztrátorként, képzőművészként tartják számon, debütökötétét kiforrott nyelv és koncepció jellemzi, így a magyar irodalmi térbe való beágyazódása sokkal inkább tűnik helyfoglalásnak, mint helykeresésnek. A kötetben szereplő hét történet befogadásának vezérfonala a paratextusok szintjén jelentkezik: *rémnovellaként* való megnevezésük a gótikus irodalomhoz, a kísértethistóriák és rémtörténetek szövegeihez kapcsolja vissza a könyvben összegyűjtött történeteket. A megnevezettek túl a novellák a lovecrafti hagyományra, illetve a mágikus realizmus szövegkorpuszára támaszkodnak, fantasztikus elemekre építenek, így olyan sajátos műfajba ágyazódnak, amely a szerző szerint válaszként szolgálhatna a posztmodern által előidézett kihívásokra is.² Nyilvánvaló tehát, hogy Szemethy Orsi egyedi formával és megközelítéssel dolgozik, nagyon tudatosan. A megbélyegzés alatt álló spekulatív irodalom magas irodalomba való emelése, saját elmondása szerint, kényszerként jelentkezik nála,³ szövegei pedig olvasói szempontból mindenképp eleget tesznek e törekvésnek: a fantasztikus és valóságselemek ötvözete olyan hiteles befogadói élménnyel szolgál, amely végeredményben háttérbe szorítja a műfaji kategóriákban való gondolkodás szükségszerűségét. A permanens határátlépés, a bevett kategóriákból való kimozdulás azonban nemcsak a műfaji jegyekre korlátozódik – *A sikoltó* történetei az olvasói perspektívák, az általános sémák relativizálását célozzák meg, ennek megvalósítása pedig példászerűen történik.

A hét novella mindegyike tehát valamilyen fantasztikus elem köré összpontosul: a *Házőrzők*ben látszólag kutyává változik egy férfi, *Az üres ház* cselekményében két cigány fiú kerül kapcsolatba egy sellővel, a *Szent Antal tüze* boszorkányként mutat be egy hajléktalan asszonyt, és feltámasztja a holtakat mindenszentekkor, a *Születésnap*ban életre kel egy posztóból készült bábú, a kötet végén szereplő *Made by God* pedig számot ad arról, milyen következményei lehetnek a sír háborgatásának, és hogyan lehet nyugalomra helyezni a világunkban ragadt lelkeket. Bár konkrét temporális elemeket, évszámokat nem tartalmaznak az említett történetek, a narráció által nyilvánvalóvá válik, hogy ezek napjainkban játszódnak, így némileg kilóg a sorból a pestisjárvány idején zajló *Immaculata* és az orosz megszállást is feldolgozó *A sikoltó*. Térbelileg Szemethy szövegüniverzumának középpontjában a fikcionális magyar falu, Kárónémedi és környéke áll, még ha ez a legtöbbször nincs is konkrétan megnevezve. Két novellában történik konkrét utalás Némedire, térbeli jelölőként viszont a szőlőhegyekre való hivatkozás és egy

beomlott pince is érzékeltetik a szövegek közti kötöttséget, ezáltal a kötet körkörös olvasatára buzdítva az olvasót.

Humán és nonhumán, ember és állat, immanens és transzcendens viszonya tematizálódik a novellákban, ütköztetésük pedig egy olyan hibrid világot hoz létre, amely groteszk jellegénél fogva nyilvánvaló tényeket kérdőjelez meg, és bizarr magyarázatokkal szolgál ezekre. A Pinokkió-történet újraértelmezéseként is elkönnyvelhető *Születésnap* egy önmagát Lord Washingtonnak nevező férfi és az általa létrehozott posztóbábu kapcsolatát taglalja, ahol utóbbi hiába rendelkezik tudattal, rajzolt száj hiányában képtelen a kommunikációra. A narráció során egy önkormányzati dolgozó perspektívájából értesülünk a férfi összesküvés-elméleteiről, a Támadásról alkotott képzeleiről, amelyben migránsok, biológiai fegyverek és az emberek adatait összegyűjtő felületek is szerepet kapnak. A bomlott elmeállapot, paranoiás viselkedés diagnózisa tálcán kínálja magát, olvasóként mégsem fogalmazhatunk meg egyértelmű magyarázatot: Lord Washington saját magatehetetlen gyermekeként hivatkozik a bábura, akit egyedül kell eltartania, megnyilatkozásának ezen részét pedig a bábu monológja is alátámasztja. A tudatra ébredő bábu szólama kétségessé teszi a nyilvánvaló diagnózist és elfogadhatóvá a tárgyak megelevenedésének abszurditását. Feltevődik tehát a kérdés: végső soron nem a nézőpontok korlátozottságára vezethető vissza, hogy deviánsként érzékelünk-e valamit? A *Made by God* narrációja ehhez hasonló problémát vet fel, amikor két földön ragadt szellem elragadja egy sváb asszony és unokája lelkét. A lelkiütközött megfosztott áldozatok esetében időskori, illetve tinédzserkori depresszió magyarázatával állnak elő a körülöttük lévő barátok és szakemberek, tüneteik ugyanis erre engednek következtetni. Utóbbi lenne a racionális állítás, a szöveg mégis a fantasztikus történeteket, a lélekrablást ajánlja elsődleges olvasatként, új értelmezési keretbe helyezve a megnevezett betegséget és az átmeneti természetellenes viselkedést. A *sikoltó* központi karaktere, Grigorij is saját gyengeségével, konstans félelem- és idegenségérzetével küzd, amelynek azonban nem lehet hangot adni a légvédelmi rakétabázis maszkulin világában. Hamar kiderül, hogy a szovjet mérnök saját szellemeivel való harca a megnevezett novellában szó szerint értelmezendő: egy Magyarországon ragadt német katona kísértete háborgatja a bázison tartózkodókat, aki a szöveg sugallata szerint a háború okozta traumától szenved, és az idegen földön maradt lelkek kétségbeesését vetíti ki áldozataira. Grigorij és a sikoltó szellem küzdelme így szimbolikussá válik: a kísértet a szovjet mérnök traumáinak kivételéseként jelenítődik meg, ezáltal szembe-sítve áldozatát annak kimondatlan félelmeivel.

A transzcendens és immanens világok ütköztetése mellett állat és ember viszonyára fektet jelentős hangsúlyt a kötet. A novellákban szereplő egyének metamorfózison esnek át, antropomorf állatok és zoomorf emberek kettősségével szembesülünk, az átváltozásból adódó különböző narrációs technikák lehetőségével pedig el is játszik a szöveg. A *Házőrzők* egy férfi elbeszélésével indít, aki saját elmondása szerint kovácsműhelyben dolgozik, főnökével él együtt, alkalmilag pedig kutyává változik át. A novella háromnegyedénél kételkedni kezdünk az elbeszélői perspektíva hitelességében, a történet záróegysége pedig végleg elbizonytalanít arra vonatkozóan, hogy nem egy önmagát emberként azonosító állat nézőpontjából követtük-e végig az eseményeket. Álmában különböző állatok bőrébe képes bújni a könyvtárosként dolgozó családanya. A *Szent Antal tüze* című novellában, az *Immaculatában* is szereplő Izabella grófnő pedig madáralak öltésére képes. Az alakváltás, illetve az állatok és emberek viszonyának bemutatása kapcsán különböző morális, filozófiai problémák vetődnek fel: rendelkezik-e az állat büntudattal, meddig terjed a gazda iránt érzett engedelmesség lánc, kéz a kézben jár a domináns szerep felvállalása a védtelenekért való felelősségvállalással? Az utolsó kérdés *Az üres ház* cselekménye kapcsán válik kifejezetten hangsúlyossá, ahol Ernő többszörösen visszaél a sellő kiszolgáltatottságával: a lány gyengébbik nemhez való tartozását és faji felépítéséből adódó mozgáskorlátozottságát is kihasználja. A férfi–női szerepek és az ember–állat kapcsolat között megvonható párhuzamra a novellában a nemzetiség kérdése is ránehezedik, s ez tovább bonyolítja a szöveg viszonyrendszerét: „a cigány lányokról pont úgy beszélnek, mint a kutyákról, van belőle elég”.⁴

Egyértelmű tehát, hogy a novellák nem ragadnak le a fantasztikus történések önkényes bemutatásánál: olyan társadalmi és szociális problémákat tematizálnak, mint a testi-szellemi fogyatékoság, az alá-fölé rendeltség, a munkahelyi, faji, illetve nemi hierarchia kérdése. Szemethy Orsi így első kötetében varázslatba és metamorfózisba gyúrja gyengeségeinket, egyenlőségjelet tesz oda, ahonnan mi zsarnokian el szoktuk venni ezt, univerzális védőbeszédet mond a kiszolgáltatottak, kirekesztettek, megbélyegzettek nevében, legyenek bár sváb asszonyok, sellők vagy sikoltó szellemek.

JEGYZETEK

¹ Szemethy Orsi, *A sikoltó*, Magvető, Budapest, 2022, 40.

² A *Könyves Magazin* online felületén jelent meg egy interjú a szerzővel 2022 októberében, a következő címmel: Szemethy Orsi: *Megadom az időt minden bennem megszülető kísértetnek*.

³ Uo.

⁴ Szemethy, *i.m.*, 90.

Vida Gábor

ADMIN

Ha valakinek a bürokráciától rossz álmai vannak, nem kell megijednie, normális. Az elmúlt pár év alatt annyi papírra írtam fel a nevemet, hogy megváltozott az aláírásom, van olyan bank, ahol azt mondta az okos rendszer, hogy az nem az én kézjegyem. Pedig az volt. Ha minden papírt elolvasnék, amit aláírok, semmi mással nem foglalkoznék. A *Látó* szerkesztőségében tízen dolgozunk. A munkavédelmet és a korrupció elleni harcot ellátó bizottság aktáit is én írom alá. Nincs is annyi ember, ahány bizottságot alakítani kell. Rendes bizottság legalább három tagból áll. Van egy elnök, egy titkár és egy tag. Az elnök utasítja a tagot, hogy végezzen el valamilyen feladatot, a titkár jegyzőkönyvet vesz fel. Én a végén aláírom, hogy minden rendben van.

Ám vannak kellemetlen papírok. Legutóbb a Kovács András Ferenc és a Láng Zsolt munkaszerződésének felbontására adtam utasítást, nem vagyok biztos abban, hogy a román hivatali nyelv műszavait pontosan fordítom. Nyugdíjasok lettek. Nem remegett a kezem, amikor aláírtam a papírt. Annál sokkal rosszabb élmény volt. Ha búcsúztatót ír az ember, elvégez egy munkát. Megküzd a könnyeivel, kiáll, és felolvas. A lélek halhatatlanságáról szoktunk beszélni. Marosvásárhelyi gondolataink támadnak, mint egy tüdőgyulladás. Akárhogy fordul az ember, csak szúr. Harminc évet dolgoztunk együtt ebben a szerkesztőségben. Szökött magyartanárok, mondta Markó Béla, és azt is mondta, hogy a hűségeselek.

A fiúk, mondta Gálfalvi György, amikor még én voltam a legfiatalabb. A fiúk a legzsúfoltabb irodában beszélgettek, vitatkoztak, cigarettáztak. Van egy pulóverem abból az időből, nem eszi a moly. Huszonkét éve nem dohányzom. Arra kérem a nyájas olvasót, ne mondja el senkinek, hogy nálunk szabad. Mi liberális vagyunk. Ez nem politikai állásfoglalás, ez natúr. Akárhogy csűrjük-csavarjuk a szót, az irodalom szabadság. Levesz az ember a polcra egy könyvet, és olvas. A könyvet, amelyet egy-két délután ki lehet olvasni, olykor évekig írják. Ha nem remekmű, akkor is. Ez a hűség. Ha van lélek, akkor az halhatatlan. Ha nincs, akkor is.

TALÁLT VERSEK

Tandori Dezső

(1938 – 2019)

VAN GOGH KÁVÉHÁZTERASZA

Kell ilyen túl szépen is néha
egy ilyen utca, mint ez a kávéházteraszos;
bár a ponyva iszonyúan sárga,
és a fal meg pár ajtókeret koszos;
az ég külön szakadék-életet él,
de azért kávéház-csillagos.
Mi az a zöldes fény ott jobbra egy ablak
meg egy ajtó mögött: bolt lenne?
könyvesbolt, és valaki, aki mindjárt
leül itt a teraszon, áll benne?
áll benne, így, mert mintha üres kocka
lenne a bolt, s valaki kijönne.
Átvágna a kövezethullámváz
máris kávéház-fényein;
helyet foglalhatna a falnál, a köveken,
a dobogón álló asztaloknál, kedve szerint;
és ha már járt volna itt, egyszerűen
erre a teraszra ülne ki megint.
Egy ág lóg be zölden ugyancsak jobbról,
és a sárga ponyva fölött csend van;
manzárdablak-csend, de még barnás
fények játszanak néhány ablakban;
járókelők jönnek, vagy csak elhaladnak
a terasz előtt, párosan, magányosan.
Talán vett volna egy könyvet,
aki az egyik asztalhoz ül;
talán kiszámította, hogy itt
egy ez-meg-az mennyibe kerül;

talán holnap továbbutazik,
és választ egy széket búcsúhelyül.
A terasz nem ismer ilyen érzelmeket,
de alkalmasan használható;
a ponyva túlsó fényeit
földközellé dolgozza át a dobogó;
és vajon ki szélsőségesebb, egy
ittlakó, vagy egy továbbutazó.
A sötét házak nem adnak választ,
mert ilyet senki se kérdez tőlük;
a megszemélyesítés felesleges,
csak épp a feleslegesből győzzük;
aki itt ül, senkit se ismer,
nem kell bújkálnia előlük.
Jó lenne lefeküdni, holnap
majd érezni fogja, és mégse mozdul;
mert a személytelenítés is minek,
hogy aki itt ül, itt marad teraszostul;
eltelnek a nappalok és az esték,
átlógnak egymásba jól vagy rosszul.
Kellene még inni valamit,
de minek kellene inni még-már;
ha most olyasmi gondolható,
hogy jó annak, aki itt csak sétál;
nem „Van-Gogh-Teraszára-Ül”-e,
aki maradna ott, ahonnét odébbáll –?

CLAUDE MONET: TAVIRÓZSÁK

Giverny parksűrűjén áll az Epte
Visszfényeit
Fahídkorlátra vetve
Tükörvizét visszfény-oválkeretbe

Mire a fény csak rezzenne ily órán
Ideje körbeér egy tavirózsán

Van oly idő hogy se így te se így én
Sosem vagyunk
A híd semelyik-ívén
Giverny tavirózsás vize-szinén

Mire a fény csak rezzene csak ily órán
Ideje körbeér egy tavirózsán

Elfogy a híd míg íve-távot átér
Jobb része még
Új színe mit a láb ér
Hosszant-mélyent egy-ízre egyre mást mér

Mire a fény csak rezzene ily órán
Ideje körbeér egy tavirózsán

Egy-parti fák hadd nézzek zöldetekre
Nem-érhetőn
Közelebb-e a messze
Giverny parksűrűjén áll az Epte

Mire a fény csak rezzene ily órán
Ideje körbeér egy tavirózsán

NÉVJEGY

Írásban ismét egy novellát, mint
bonyolult választással, ami már szinte
vélemény, mielőtt találkoztunk volna.

W. Lee

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap,
Petőfi Kulturális Ügynökség – Magyar Kultúráért Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982